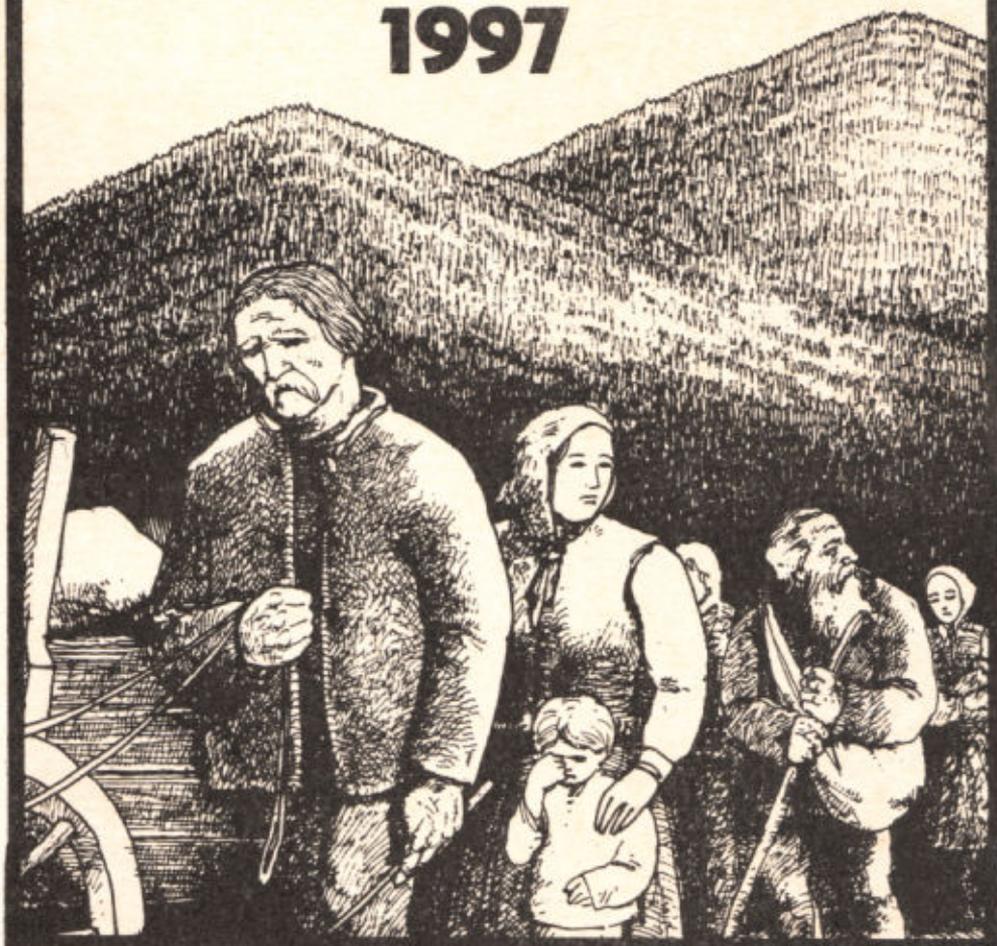

Оакопа не течут рочкы як поточкы - минуло їх пятьдесят

ЛЕМКІВСЬКІЙ КАЛЕНДАР

1997

Б БЛІОТЕКА
ЕСІДЫ - 7

1997 ЛЕМКІВСЬКІЙ КАЛЕНДАР

Одколи не „течут рочки як поточки”
— минуло їх п'ятдесят

СТОВАРИШЫНЯ ЛЕМКІВ
КРЕНИЦЯ - ЛІГНИЦЯ
1996

Редакція загальна і технічна -
Петро Трохановскій

Графіка окладинки -
Богдан Трохановскій

Графіка в тексті -
Лешек Зигмунт (стор. 50)
Микола Бідняк (стор. 109)
Любомир Сопка (стор. 121, 124, 128)

Комп'ютерований склад -
Даміан Трохановскій

**В 50-ым році нашого вигнання
Вшиткым Вам,
поколіню дожываючому і жыючому,
і третьому, што ся починач,
в Вітчизні і на чужыні
- щыры поздоровліня шлеме**

*„Над рікамі вавилонскымі, таме сме сідли и плакали”
(Псалом 136 в тлумачыню Йоана Прислпскога - бл. 1740 р.)*

Так! - Пятдесят років уж сходит, одколи вырвано наше коріня з недрів землі рідной, одколи розшимарено нас по сьвіті „як вітер солому”. Такой не як солому, а як мерву, по сдным, по два, по три стебельця.

Думано же серед слот осени вдопче ся нас в безконечный чужий грунт, же перегнисме, а тото што на нас выросне - буде (ім) родило комуністычно-клерикальный хліб. По секретарскы і кардынальскы вірено же уж в другим поколіню шліду по нас не буде, в чыстым (брудным) виді. Надіяно ся, але ся надіто.

Жысьме! Все іщы жысьме! На зліст - жысьме! Смутно нам, тяжко нам, прикро нам, але - жысьме!

Жыдів погнано до вавилоньской неволі в часах пануваня права зуб за зуб, око за око. Але по чотырдесятьох роках позволено ім вернути до рідной землі. Мы жысьме серед права: зуб за хліб, око за спокій - і зато перебуваме в чужыні пятдесят уж років.

Як долго іщы?! Як долго іщы жыти, істнувати будеме - де бы сме не были?

То залежыт тепер уж лем од нас - дожываючых, жыючых і починачых ся. Нес што надіяти ся на правду там, де джерела щырости давно выхли, або не было іх николи. Воду жытя треба хоронити в самым собі. І нести, і нести. І нести! Бо не знатя де край пустыні што пред нами.

І того - жебы ся легко несло, жебы ся легко зносило - даст Бог, не друге пятдесят літ і зим, - на порозі 1997 рока жычыме Вам в собі. І собі в Вас -

**ГОЛОВНИЙ ЗАРЯД
СТОВАРИШЫНЯ ЛЕМКІВ
І РЕДАКЦИЯ
ЛЕМКІВСКОГО КАЛЕНДАРЯ**

Краю мій

Andante

Сольо барытон

Слова і музыка: Петро Мурияка
обробка на хор: Ярослав Трохановскій

Кра - ю мій, кра - ю мій, мій лем-ків-скій
Чом же мі, чом же мі Те - бе за - бе -

1. кра - ю ра - ют? Чом же мі, чом же мі, чом же мі Тя
2.

бе - рут, чом же Ты, чом же Ты на хо-о-я - чы вме-раш.

mf aa... (мн)

aa... (мн)

aa... (мн)

чом же Ты, Кра-ю мій, чом мі так од-хо-диш,

аа... (ми)

чом ра-ху — еш мі дни нич ем ся не вро-дил

аа... (ми)

чом же Ты, Кра-ю мій, чом мі так од-хо-диш

аа... (ми)

чом ра-ху — еш мі дни нич ем ся не вро-дил?

аа... (ми)

Цілий текст пісні - на наступній сторінці

Краю мій

*Краю мій, Краю мій, мій лемківській Краю,
чом же мі, чом же мі Тебе заберают?
Чом же мі, чом же мі, чом же мі Тя берут,
чом же Ты, чом же Ты на ходячы вмераш?
Чом же Ты, Краю мій, чом мі так одходиш,
чом рахуєш мі дни, нич єм ся не вродил?*

*Ідут в сьвіт, ідут в сьвіт Твої вірны діти,
уж ім там, уж ім там сонце не засьвітит,
уж ім там, уж ім там ани місяц блисне;
уж ім там, уж ім там ани слеза высьне,
уж ім там, уж ім там, уж ім змерк писаний,
уж засьпіват ім там вражий ворог: амин!*

*Боже мій, Боже мій, мій лемківській Боже!
Видиш, Боже, мій біль, чом мі не поможеш?
Видиш, Боже, мій біль, чом мя не потішьши?
Боже мій, Боже мій, чым я так зогрішьл?
Чым зогрішьл єм так, я — не народжений,
же-с пред жытьом мі скрыл вітців верх зелений.*

Краю мій, Краю мій, мій лемківській Краю...

*Крениця, 10 серпня 1995 рока, в ден 48 уродин,
а так на правду - Білцарева, 30 червця 1947 рока.*

СКОРОЧЕНИЙ КАЛЕНДАР НА 1997 РІК

Дн	СІЧЕН				ЛЮТИЙ				МАРЕЦ				
Пн	6	13	20	27	3	10	17	24	3	10	17	24	31
Вт	7	14	21	28	4	11	18	25	4	11	18	25	
Ср	1	8	15	22	29	5	12	19	26	5	12	19	26
Чт	2	9	16	23	30	6	13	20	27	6	13	20	27
Пт	3	10	17	24	31	7	14	21	28	7	14	21	28
Сб	4	11	18	25	1	8	15	22	1	8	15	22	29
Нд	5	12	19	26	2	9	16	23	2	9	16	23	30

Дн	КВІТЕН				МАЙ				ЧЕРВЕЦ				
Пн	7	14	21	28	5	12	19	26	2	9	16	23	30
Вт	1	8	15	22	29	6	13	20	27	3	10	17	24
Ср	2	9	16	23	30	7	14	21	28	4	11	18	25
Чт	3	10	17	24	1	8	15	22	29	5	12	19	26
Пт	4	11	18	25	2	9	16	23	30	6	13	20	27
Сб	5	12	19	26	3	10	17	24	31	7	14	21	23
Нд	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29

Дн	ЛИПЕЦ				СЕРПЕН				ВЕРЕСЕН					
Пн	7	14	21	28	4	11	18	25	1	8	15	22	29	
Вт	1	8	15	22	29	5	12	19	26	2	9	16	23	30
Ср	2	9	16	23	30	6	13	20	27	3	10	17	24	
Чт	3	10	17	24	31	7	14	21	28	4	11	18	25	
Пт	4	11	18	25	1	8	15	22	29	5	12	19	26	
Сб	5	12	19	26	2	9	16	23	30	6	13	20	27	
Нд	6	13	20	27	3	10	17	24	31	7	14	21	28	

Дн	ЖОЛТЕН				ЛИСТОПАД				ГРУДЕН					
Пн	6	13	20	27	3	10	17	24	1	8	15	22	29	
Вт	7	14	21	28	4	11	18	25	2	9	16	23	30	
Ср	1	8	15	22	29	5	12	19	26	3	10	17	24	31
Чт	2	9	16	23	30	6	13	20	27	4	11	18	25	
Пт	3	10	17	24	31	7	14	21	28	5	12	19	26	
Сб	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	
Нд	5	12	19	26	2	9	16	23	30	7	14	21	28	

СІЧЕН

№с	Сс	Свята православны і греко - кат.	Дн
1	19	Іліі, Тимофія, Григорія, Боніфатія	Ср
2	20	Ігнтаія Богоносця, Даниіла, Філогонія	Чт
3	21	Юліяніі, Петра, Темістокля, Прокопа	Пт
4	22	Анастасіі, Євтихіана, Христогона, Євода	Сб
5	23	Нед. 31 по ССД, Нифонта, Павла	Нд
6	24	Євгеніі, Клавдіі; Велия - Святий Вечер	Пн
7	25	РОЖДЕСТВО ХРИСТОВЕ	Вт
8	26	Собор Пресв. Богородиці, Йосифа	Ср
9	27	Первомученика Арх. Штефана, Тевдора	Чт
10	28	Йосифа, Якова, Никанора, Агафії	Пт
11	29	Марка, Теофіля, Йоана, Тадея	Сб
12	30	Нед. 32 по ССД, Тимона, Анисіі, Філярета	Нд
13	31	Меланії Римлянкы, Геласія, Гаія	Пн
14	1	НОВИЙ РІК, Обрізаня Госп., Василя В.	Вт
15	2	Сильвестра, Серафима, Юліяніі	Ср
16	3	Малахіі, Гордія	Чт
17	4	Афтана, Теокіста, Зосимы, Ахілы	Пт
18	5	Григорія, Щедрий Вечер	Сб
19	6	БОГОЯВЛІНЯ ГОСПОДНЄ - ЙОРДАН	Нд
20	7	Собор Св. Йоана Крестителя	Пн
21	8	Еміліяна, Юрія, Домінікы	Вт
22	9	Петра, Филипа, Євстратія, Самея	Ср
23	10	Григорія, Дометіяна, Маркіана, Павла	Чт
24	11	Тевдосія, Михала, Даниіла, Миколая	Пт
25	12	Савы, Татіаны, Александра, Терапонта	Сб
26	13	Неділя 34 по ССД, Якова, Максима	Нд
27	14	Ніны, Агнії, Теодула, Штефана	Пн
28	15	Павла, Гавриіла, Прохора, Йоана	Вт
29	16	Дамаскіна Болгарского, Леонілы	Ср
30	17	Антонія, Ахілы, Тевдосія	Чт
31	18	Афтана, Кірила, Максима, Маркіана	Пт

ІСТОРИЧНЫ ДАТЫ

- 03.01.1907 — Вродила ся Миколая Божук, закарпатска поетеса, писала по українскы. Прожила 31 років і 1 ден.
- 06.01.1957 — Вродил ся в Рускым Керестурі Юлиан Надь, писменник, редактор. Жыл лем 32 рокы; творил по руснацкы і сербскы.
- 07.01.1837 — Вродил ся в Тарнавці к/Рыманова Василь Чернецкій, історык і журналіста.
- 08.01.1547 — Перше писане джерело о Креници - наданя привілегії на два ланы шолтыства Данькови з Міста (Тылича).
- 10.01.1647 — Вмер Митрополита Київській Петро Могила, звязаний в церковных ділах і з Лемковином.
- 16.01.1917 - В Меджелабірцях вродил ся Іван Прайчак, писменник.
- 29.01.1477 — Вмер Григорий зо Санока, єден з выдатных *natione Polonus gente Ruthenus*.

Миколая БОЖУК

О ТИСО...

*О Тисо, Тисонько, о як ты бурлива...
Місячком сой блискаш по почах...
Лит-воду діганяш безжурно-щеслива,
І не тиши, не чуши немочы.*

*О Тисо кохана, річенько ты, рідна!
Позерай, зогнена см в болю!
Свій жаль см принесла, бо бідна я, бідна,
Пресмутна ся знуцат недоля!*

*Ту зо мною с вишытко-превышытко
што мам я,
А біду я мам лем єдину...
Так пришлий мі фалі аж ту, аж до края,
Дай жытя, молоду дай силу!*

з українского перевьол Петро Мурияка

Запискы

ЛЮТИЙ

№с	Сс	Сьвята православны і греко - кат.	Дн
1	19	Макария, Марка, Арсена, Евфрасиі	Сб
2	20	Неділя 35 по ССД, Евтимія Вел., Інны	Нд
3	21	Максима Ісповідника, Євгена, Неофіта	Пн
4	22	Тимофія Апостола, Петра, Георгія	Вт
5	23	Климента, Агатангела, Павлина	Ср
6	24	Ксені, Агафії, Тимофія, Анастазія	Чт
7	25	Григорія Богослова, Януарія, Филипа	Пт
8	26	Ксенофонта, Аркадія, Тевдора Студита	Сб
9	27	Неділя о Закхю, Ксенофонта, Маріі	Нд
10	28	Єфрема Сирийского, Паладія, Ісаака	Пн
11	29	Лаврентія, Луки, Ігнатія Богоносця	Вт
12	30	Трьох Сьвятителів, Іполита	Ср
13	31	Афанасії, Віктора, Никифора, Никиты	Чт
14	1	Трифона, Феліцитаты і Перепетуї,	Пт
15	2	Срїтеня Господнє - Грїмниці	Сб
16	3	Неділя о Мыт. і Фар., Симеона і Анны	Нд
17	4	Сидоря, Миколая Студийского, Іадора	Пн
18	5	Тевдосія, Агафії, Макария	Вт
19	6	Доротеї, Христини, Фотія, Юліяна	Ср
20	7	Партенія, Луки	Чт
21	8	Тевдора, Захарія, Савы	Пт
22	9	Никифора, Інокентія, Панкратія	Сб
23	10	Неділя о Блудным Сыні, Прохора	Нд
24	11	Тевдоры, Димитрія, Власія	Пн
25	12	Мелетія, Антонія, Алексія	Вт
26	13	Мартиніана, Сьвітланы, Штефана, Симеона	Ср
27	14	Кірила Учителя Славянського, Аксентія	Чт
28	15	Онисима, Пафнутия, Євсевія	Пт

Лютий лютує — ріки ледом кує

ІСТОРИЧНІ ДАТІ

- 03.02.1787 — Австрійським державним декретом 5 спишських парохій Перемишльської єпархії (Камянка, Якубів, Литманова, Орябина, Сулин) прилучено до Мукачівської єпархії.
- 22.02.1987 — Вмер Енді Воргол - Андрій Вархола (допис стор - 1??).
- 24.02.1807 — Папа Пій VII, на жyczня цисаря Франца I покликал греко-католицьку Галицьку Митрополію (православна існувала од 1303 рока).
- 25.02.1927 — Вродил ся в Старым Вербасі Владимір Бильня, писменник бачваньських Руснаків.
- 27.02.1377 — Привілегія Владислава Опольчыка надаюча выбудуваный за валами міста костел спровадженым до Санока францішканам.
- 27.02.1917 — Вродил ся в Ужгороді Андрій Солянкін, писменник, автор голосной вершуваной байкы „Покотигорошок”.

Владимір БИЛЬНЯ

• • •

— Видите, підпоручнику, бесіда з вами обудила в мі прекрасну ідею. Моім обовязком бы было, по вашым слові, роззброїти вас, гарештувати і отворити судове поступуваня против вас за зраду свойого отечества, свойого народу

— Ваше отечество уж давно см не мал за свос. Што ся тьчыт народу, вы і тераз, ксд сте го спомли, спомли сте го выкривлюючы гамбы з обрыджыньом - зато же долоно уста втерат ксд ся напис воды або зній з чела при роботі, ксд брудныма рукама од болота в котрым робит, рукавом ніс втерат. Кельо раз сте тому народу на котрый ся покликүете, гварили же є глуптак, свиня? Тото сте му повторювали тысяч років, так же численны, в наівности свойй, приняли ваше становиско як неминучіст свойого положыня.

з оповіданя „Ференц Новотни”

Запискы

МАРЕЦ

№с	Сс	Свята православны і греко - кат.	Дн
1	16	Памфиля, Валента, Флавіана, Павла	Сб
2	17	Неділя Мясопустна, Тевдора Тирона	Нд
3	18	Лева, Космы, Флавіана	Пн
4	19	Архіпа, Филимона, Максима, Тевдора	Вт
5	20	Корнилия, Агафона, Садока, Лева	Ср
6	21	Тимофія, Євстафія, Йоана, Тевдора	Чт
7	22	Маврикія, Фотина, Тевдора, Филипа	Пт
8	23	Поликарпа, Александра, Йоана	Сб
9	24	Неділя Сыропустна, Еразма Печерского	Нд
10	25	Тараса, Початок Великого Посту	Пн
11	26	Порфірія, Сєвастіяна	Вт
12	27	Прокопа, Титы, Фалалея	Ср
13	28	Василя, Маріны, Миколая, Протерія	Чт
14	1	Євдокіі, Нестора, Антонія	Пт
15	2	Арсена, Євфаліі, Феодота, Агафона	Сб
16	3	Неділя 1 Вел. Посту, Євтропія, Зенона	Нд
17	4	Герасима, Юліяна, Якова, Вячеслава	Пн
18	5	Марка, Конона, Іраїды	Вт
19	6	Константина, Теофіля, Аркадія	Ср
20	7	Еміліяна, Василя, Єфрема, Павла	Чт
21	8	Лазаря, Теофілякта, Єрма	Пт
22	9	Кесарія, Тараса, Василя	Сб
23	10	Неділя 2 Вел. Посту, Павла, Кондрата	Нд
24	11	Шефрона, Євфимія, Спимаха	Пн
25	12	Теофана, Григорія, Семана	Вт
26	13	Никифора, Христини, Александра	Ср
27	14	Венедыкта, Ростислава, Феогноста	Чт
28	15	Нікандра, Агапія, Мануїла	Пт
29	16	Савина, Трофима, Александра	Сб
30	17	Неділя 3 Вел. Посту, Алексія, Макара	Нд
31	18	Кірила, Трифона, Аніна	Пн

ІСТОРИЧНІ ДАТИ

- 03.03.1947 — Вмер Філарет Колесса, українській музикознавець і фольклориста, досліджував і фольклор Лемків.
- 04.03.1987 — Вмер Іван Маціньскій, великій поета Пряшівщини, писав по українськи, (як вшиткы товды і там) - але як!
- 07.03.1897 — Мукачівскій єпископ Юліян Фірцак передал малярскому парламентови меморандум „Для поліпшыня матеріального і духового стану Русинів“.
- 11.03.1917 — Вродил ся Штефан Пап, історик, автор м.ін. „Початків християнства на Закарпатю“, драмы „Князь Лаборець“.
- 13.03.1917 — Вмер в Талергофі Олимпій Полянскій, автор історичных оповідань, драматург.
- 17.03.1617 — Парох Матійовой о.Йоан Ольшавскій „зрезигнувал“ з місцевого приходства (унійны репресії).
- 21.03.1627 — Вмер в Перемышли Захарія Копыстенскій, видатний представитель полемічної протиунійной літературы, його творы мали значучий вплив і на Лемковину.
- 27.03.1947 — Згинул Кароль Сьверчевскій, што было претекстом до..

Іван МАЦИНСЬКІЙ

ЛЕМКИ

*Ми лемки. Карпатськи лемаки чи лемки.
Доволі в нас всього, лиш долі нема.
Розпродані оптом, ми всі помаленьки
Вже знаєм: усе в нас горить надарма...*

*— Іще раз: хто більше? Кажіть товариство! —
гендляр історично пробив молотком...
— Товариш, як золото... неначе намисто,
цей лемківський край з журавлем і ставком.*

*Ми лемки — на захід від Лабіря й Сяна.
Чи чуши, Вкраїно, наш жалібний гімн?
Ні, що тобі древня лемківська рана?
Безболісність стала законом твоім.*

*То ж далі... й навали себе продавай,
шматуй своє тіло на лезах прозорих...
Лиш болю до тебе розрісся розмай
у лемківських грудях і гордих, і хворих!*

Записки

К В І Т Е Н

№с	Сс	Сьвята православны і греко - кат.	Дн
1	19	Хризанта, Даріі, Інокентія	Вт
2	20	Сергія, Савы, Світланы	Ср
3	21	Якова, Томи, Кірила	Чт
4	22	Василя, Дросиды, Ісаака	Пт
5	23	Никона, Василя, Македона	Сб
6	24	Неділя 4 Вел. Посту, Захара, Штефана	Нд
7	25	Благовіщення Пресв. Богородиці	Пн
8	26	Анны, Аллы, Ларисы	Вт
9	27	Матроны, Мануїла, Тевдосія	Ср
10	28	Іларіона, Штефана, Іоны	Чт
11	29	Марка, Кірила, Йоана	Пт
12	30	Шефрона, Зосимы, Кесарія	Сб
13	31	Неділя 5 Вел. Посту, Іоны, Інокентія	Нд
14	1	Євфимія, Геронтія, Макарія	Пн
15	2	Тита, Поликарпа, Амфіяна	Вт
16	3	Тевдосіі, Нектарія, Никиты	Ср
17	4	Йосифа, Григорія, Зосимы	Чт
18	5	Платона, Марка, Агафона, Тевдоры	Пт
19	6	Мефодія, Єреміі, Євтихія	Сб
20	7	Вхід Господен до Єрусалиму, Даниїла	Нд
21	8	Іродіона, Фелонта, Єрма, Руфа	Пн
22	9	Євпсихія, Вадима, Маріава, Дисана	Вт
23	10	Терентія, Максима, Якова, Зинона	Ср
24	11	Страстний Четвер, Антипы, Йоана, Григорія	Чт
25	12	Велька Пятниця, Василя, Міны	Пт
26	13	Велька Субота, Артемона, Томаїды	Сб
27	14	ВОСКРЕСЕНІЄ ХРИСТОВЕ, ВЕЛИКДЕН	Нд
28	15	Великодній Понедільок, Трофима	Пн
29	16	Великодній Віторок, Агафії, Ірины	Вт
30	17	Семана, Адрияна, Александра	Ср

ІСТОРИЧНЫ ДАТЫ

- 03.04.1847 — Вмер Михаїл Балудяньскій, єден з найвыдатнійшых Русинів, декан юридичного факультету Будапештеньского Університету, перший ректор Петербурзького Університету (допис о ним чытай на стор. 74).
- 05.04.1667 — За судовым актом з того дня: „*Kto by nocował tego Sawke (...), tak sołtys, jako i kmięć i komornik, tedy przepadać będzie winy na pana grzywien 3, na gromade grzywien 3, na cerkiew grzywien 3...*” (лемківське збійництво).
- 14.04.1947 — Покликано Операційну Групу „Вісла”, ксервану через ген. брыґ. Стефана Моссора.
- 21.04.1597 — В Варшаві страчено Северина Наливайку, першого великого вождя козацкых повстань.
- 23.04.1897 — В селі Волове на Закарпатю вродил ся Василь Гренджа-Донскій, выдатний поета.
- 28.04.1947 — Польське Войско розпочало акцію „Вісла” (допис - с.98).

Запискы

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

М А Й

Нс	Сс	Свята православны і греко - кат.	Дн
1	18	Йоана, Віктора, Северина	Чт
2	19	Христофора, Йоана, Антоніна	Пт
3	20	Тевдора, Григорія, Анастазія	Сб
4	21	Томина Неділя, Януарія, Максиміана	Нд
5	22	Климента, Луки, Тевдора	Пн
6	23	Юрія Побідоносця, Александры, Анатолия	Вт
7	24	Савы, Леонтия, Єлисаветы	Ср
8	25	Марка, Македонія, Сильвестра	Чт
9	26	Василя, Глафіры, Йоанікія	Пт
10	27	Семана, Євлогія, Штефана	Сб
11	28	Неділя Мироносиц, Кірила, Максима	Нд
12	29	Филимона, Артима, Мемнона	Пн
13	30	Якова, Максима, Ігнатія	Вт
14	1	Єремії, Пафнутія, Макара	Ср
15	2	Бориса і Гліба, Михаїла, Афанасія	Чт
16	3	Тимофія, Тевдосія, Мавры, Петра	Пт
17	4	Пелягії, Никиты, Еразма, Сильвана	Сб
18	5	Неділя Розслабленого, Ірины, Якова	Нд
19	6	Іова, Калимаха, Денезія	Пн
20	7	Акакія, Нила, Авіва	Вт
21	8	Йоана, Арсена, Пимена	Ср
22	9	Перенесія мощи Св. Миколая, Христофора	Чт
23	10	Симона, Кыпріяна, Онисима, Еразма	Пт
24	11	Кірила і Мефодія Учыт. Славянських	Сб
25	12	Неділя Самарянки, Денезія, Германа	Нд
26	13	Гликерії, Георгія, Макарія, Александра	Пн
27	14	Леонтия, Никиты	Вт
28	15	Пахомія, Ісаїі	Ср
29	16	Єфрема, Касіяна, Модеста	Чт
30	17	Андроника, Штефана	Пт
31	18	Теодота, Александры, Петра, Юліі	Сб

ІСТОРИЧНІ ДАТИ

- 02.05. 907 — Вмер Борыс I, цар Болгарів; під його пануваньом была товды част нашой полудньовой страны Карпат.
- 02.05.1657 — В ден річного торгу в Горлицях на місто напало два тисячы Угрів Волошы і Шведів. В оборонній битві брала участ „Русь” під проводом Федка Лоского /з Лоси/ (Sz. Morawski, „Arianie Polscy”)
- 13.05.1717 — Вродила ся Марія Тереза, королева, потім цисярьова; за ей пануваня Лемковина нашла ся в складі Австрії.
- 21.05.1977 — Вмер в Чорным Потоку на Закарпатю Василь Заяц, народний байкар - оповідач.
- 22.05.1867 — Розпочали ся засіданя австрійской державной Думы, результатом яких было проголошыня Австрії дуалістичном державом під назвом Австро-Угорщыны.

О ВЕЛИКОМ ГРІШНИКУ

Опрышок покутувал за кару, носячы на плечах в скоряным міху деватдесят девят цегол - по єдній за каждого забитого. Носити мал так долго аж ся міх не розодре.

Єдного разу ішов він польом зажурений і взірл люди, што на паньцїні робили. Підышол ближе, смотрит, а під дичком - колыска. Велика, не дітняча, а люде за порядком підходят і ю колышут. Гайдук стоїт при колысці і дупит люди батогом, бо не можут они догодити панови.

Позерат опрышок на людску муку, кыват головом. „Боже праведний - думат -, яке нещестя на люди впало! Они голодны, босы, понижены, а пан лежкат без роботы і журбы, а його іщы колышут. Господи, як терпши такую несправедливість?”

І розвашило ся серце опрышка гнівом: „Хоц як тяжко буде носити сто цегол, мушу вызволити тых люди од муки”. Стал при колысці і повіл:

— Люде чесны! Дайте мі, я го поколышу!

Заколысал розбійник паном так, аж тот вылетіл на землю. Ту опрышок ступил панови ногом на черевище і пальцьом вдарил по голові, аж ся навдвоє розколола.

І нараз розлал ся скоряний міх.

з розповіді Василя Зайца

Запискы

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ЧЕРВЕЦ

№с	Сс	Сьвята празославны і греко - кат.	Дн
1	19	Неділя Шліпородженого, Партикія	Нд
2	20	Юды, Зосимы, Фалалея, Александра	Пн
3	21	Константина, Олены, Касіяна	Вт
4	22	Йоана, Владиміря, Василя, Софії	Ср
5	23	Вознесеніє Господнє, Михала	Чт
6	24	Симеона, Штефана, Тевдора	Пт
7	25	Йоана, Терапонта,	Сб
8	26	Неділя Сьвятых Отців, Карпа, Олены	Нд
9	27	Терапонта, Ніла, Тевдоры, Йоана, Дидима	Пн
10	28	Никиты, Ігнатія, Єликониды	Вт
11	29	Тевдосіі, Йоана, Давида	Ср
12	30	Романа, Богдана, Якова	Чт
13	31	Єремїі, Философа	Пт
14	1	Юстина, Харита, Агапіта	Сб
15	2	ДЕН ПРЕСЬВ. ТРОЙЦІ, СОШ. СВ. ДУХА	Нд
16	3	Ден Сьвятогѡ Духа, Клавдія, Іпатія	Пн
17	4	Митрофана, Силана, Северія	Вт
18	5	Доротея, Константина, Ігоря	Ср
19	6	Вісаріона, Теклі, Сусанны	Чт
20	7	Маріі, Артемія, Клавдіі	Пт
21	8	Тевдора, Єфрема, Зосимы	Сб
22	9	Неділя 1 по ССД, Кірила, Марты	Нд
23	10	Тимофія, Александра, Антонина, Теофана	Пн
24	11	Вартоломія, Варнавы, Єфрема	Вт
25	12	Онуфрія, Петра, Арсена, Теофіля	Ср
26	13	Аквилі, Антоніны, Анны, Савы	Чт
27	14	Єлисея, Мефодія, Мстислава	Пт
28	15	Іоны, Єроніма, Модеста, Амоса	Сб
29	16	Неділя 2 по ССД, Тихона, Євтропія	Нд
30	17	Мануїла, Ізмаїла, Ананїі, Климента	Пн

ІСТОРИЧНІ ДАТИ

- 10.06.1957 — Вмер др Симеон Пыж, великий народний діяч нашої еміграції, публіциста, долголітній редактор лемківських газет і календарів.
- 22.06.1917 — Вродил ся в Монсон (Пенсильвенія) Василь Мадзелян, знаний в нашым суспільстві маляр, графік.
- 27.06.1657 — Король Ян Казимір звільнил старосту мушыньского од посполитого рушыня, жебы особисті пильнувал границі (...), „swawolnych aby imal i znosił” (збійництво).
- 27.06.1717 — Клявзульом краківского єпископства потверджено давнійший документ затверджающий приходство в Мохначці Нижній (унійны наданя і привілегії).
- 28.06.1717 — Як выжше - дотычні Баниц з вікарієм Чертіжне.

Симеон Пыж

МЫСЛИ О НАРОДИ

Хто пізно приходит (на політычну арену) і хто одстає од других народів, мусит нести кару за своє запізнія.

Під понятєм національности треба розуміти більшу або меньшу масу населія, котра на основі спільной культуры почуват себе одільным народом.

О суверенности народа мож бесідувати лем там, де тот нарід свобідний.

Великий вплив на пробуджєня национальных почуть серед поневоленых народів Европы мала французка революция.

В Галичынї забесідували о правах народа аж в 1848 році, по скасуваню паньщыны, та з початку трудно было найти тот нарід.

Треба было оставити дяку потіху одуреным народам, хоц лем на словах. Так была створена Ліга Народів. (...) Карпатска Русь може послужыти найліпшым приміром того, як сполняют ся повостины обіцянкы.

Запискы

Л П Е Ц

Нс	Сс	Свята православны і греко - кат.	Дн
1	18	Леонтия, Іпатія, Теодула	Вт
2	19	Юды, Варлаама, Зосимы, Паісія	Ср
3	20	Мефодія, Інны, Левкія	Чт
4	21	Терентія, Юліяна	Пт
5	22	Євсевія, Зины, Юліяніі	Сб
6	23	Неділя 3 по ССД, Артима, Євстахія	Нд
7	24	Рожество Св. Йоана Крестителя	Пн
8	25	Февроніі, Петра, Денезія	Вт
9	26	Давида, Тихона, Йоана	Ср
10	27	Самсона, Мартина, Григорія	Чт
11	28	Сергія, Кира, Йоана	Пт
12	29	Свв. Первоверх Апостолів Петра і Павла	Сб
13	30	Недоля 4 по ССД, Собор 12 Апостолів	Нд
14	1	Космы і Даміана, Никодима	Пн
15	2	Фотія, Ювеналія	Вт
16	3	Анатолия, Марка, Александра	Ср
17	4	Андрия, Марты, Тевдора	Чт
18	5	Сергія, Анны, Кірилы	Пт
19	6	Сисона, Марина, Кірила	Сб
20	7	Неділя 5 по ССД, Томы, Германа	Нд
21	8	Прокопа, Теофіля, Анастазія	Пн
22	9	Панкратія, Тевдора, Александра	Вт
23	10	Антонія, Силуана, Аполона	Ср
24	11	Княгыні Ольгы, Євфиміі	Чт
25	12	Тевдора, Гілярія	Пт
26	13	Гавриіла, Штефана, Серапіона	Сб
27	14	Неділя 6 по ССД, Юста, Онисима	Нд
28	15	Князя Владимірія, Авудима, Кирика	Пн
29	16	Атиногена, Павла, Валентины	Вт
30	17	Маргариты, Лазаря, Леоніда	Ср
31	18	Еміліяна, Якынта, Йоана, Памвы	Чт

ІСТОРИЧНІ ДАТЫ

- ??.07.1947 — Коли остатні вигнанці з акції „Вісла” прибували на місце „презначення”, в Празі на Всесвітньому Фестивалі Демократичної Молодежі виступувал, створений на „показ”, Ансамбль ПІТ Союзу Молодежі Карпат з Пряшівщини.
- 05.07.1927 — Вродила ся в Яблониці к. Рыманова Зиновія Байко, співачка, найстарша зо сестер співаючої родини, яка видала славне Тріо Сестер Байко (Даниїла, Марія і Ніна).
- 14.07.1887 — Цисарским постановлінням введено в жытя ухвалу Крайового Сойму о покликаню в Перемышли одділу гімназии з рускым выкладовым языком.
- 26.07.1697 — Наданьом Любомірських остаточно унормувано унійну парохію в Лабовій.

Церков Покровы Пр. Б. в Лабовій в теперішнім виді

Записки

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

СЕРПЕН

Нс	Сс	Свята православны і греко - кат.	Дн
1	19	Серафима, Штефана, Паісія	Пт
2	20	Іліі, Афтана, Авраме	Сб
3	21	Недія 7 по ССД, Онуфрия, Онисима	Нд
4	22	Маріі Магдалины, Фоки	Пн
5	23	Трофима, Теофіля, Аполинария	Вт
6	24	Романа, Давида, Христіны	Ср
7	25	Успіня Праведной Анны, Макария	Чт
8	26	Ермолая, Мойсея, Параскевы	Пт
9	27	Пантелимона, Наума, Климента	Сб
10	28	Неділя 8 по ССД, Профора, Никанора	Нд
11	29	Калініка, Серафимы	Пн
12	30	Андроника, Валентина, Йоана, Поликарпа	Вт
13	31	Юлиты, Евдокима	Ср
14	1	Соломіі, Початок Маткобіжаного Посту	Чт
15	2	Штефана, Фоки, Никодима	Пт
16	3	Фавста, Антонія, Космы	Сб
17	4	Неділя 9 по ССД, Максиміліяна	Нд
18	5	Агфира, Понтия, Сивеля	Пн
19	6	Преображыня Господнє, Спаса	Вт
20	7	Дометія, Митрофана, Наркіза	Ср
21	8	Мирона, Леоніда, Зосимы	Чт
22	9	Матвія, Антонія, Якова, Алексія	Пт
23	10	Лаврентія, Агапита, Романа, Сикста	Сб
24	11	Неділя 10 по ССД, Евпла, Василя, Тевдора	Нд
25	12	Фотія, Александра, Капитона	Пн
26	13	Максима, Іриня, Конкордіі, Іполита	Вт
27	14	Михея, Тевдосія, Маркеля	Ср
28	15	Успіня Пресьвятой Богородиці	Чт
29	16	Херимона, Диомида	Пт
30	17	Мирона, Алипія, Павла, Филипа	Сб
31	18	Неділя 11 по ССД, Фльора і Лавра	Нд

ІСТОРИЧНІ ДАТИ

- 02.08.1687 — В Мушніні засуджено на смерт через стятя мечом (была то найлегша товдышня кара смерти) збійника Івана Федорчака з Климківскы.
- 06.08.1657 — Вмер Богдан Хмельницькій; контактували ся ним лемківскы збійникы Василь Баюс і Василь Чепец.
- 06.08.1937 — Вмер Богдан Ігор Антонич, выдатний українській поета лемківського походжыня.
- 08.08.1817 — Перемышльській єпископ Михаїл Левицькій візитувал західню Лемковину, в речений ден — парохію в Солотвинах.
- 09.08.1977 — Выдано заряджыня Міністерства Державной Адміністрації о зміні назв місцевости в полудньово-східній Польщы, в тым і на Лемковині.
- 10.08.1947 — Вродил ся Петро Мурянка, сучасний лемківській поета і іщы може дашто (допис - стор. 109).
- 20.08.1847 — Вродил ся Болеслав Прус, великій польській писменник.

Богдан Ігор АНТОНИЧ

ДО ХОЛОДНЫХ ЗВІЗД

*Барнастий неба дах ніч вігчат,
на смуд мосяжну уж темніс.
Як вбиты в ніч огнисты клинці,
холоднут звiзды в леды сині.*

*Запонулений, ідкій, встеклий
заступиши очы люнацьчыны,
бо твое серце — чорне пекло,
середньовічне і містычне.*

*Тремтій в тот вечер забобоний,
в звiзды ся взерай, як астрольог!
Най виштыкых, так як ты, бездомных
пригорне теміст, огец, море!*

з українского перевьол Петро Мурянка

Запискы

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ВЕРЕСЕН

Нс	Сс	Свята православны і греко - кат.	Дн
1	19	Андрия, Тимофія, Теклі	Пн
2	20	Самуїла, Севіра, Мемнона	Вт
3	21	Тадея, Теогнія, Агапія, Вассы, Аврамія	Ср
4	22	Агатоника, Афтана, Евляліі,	Чт
5	23	Іринея, Калініка	Пт
6	24	Священномученика Максима	Сб
7	25	Неділя 12 по ССД, Вартоломія, Титы	Нд
8	26	Адрияна, Наталіі	Пн
9	27	Савы, Пимена, Анфісы	Вт
10	28	Мойсея, Іова, Тевдосія, Анны	Ср
11	29	Усікн. Гл. Йоана Крестителя, Главосікы	Чт
12	30	Александра, Йоана, Христофора	Пт
13	31	Кыприяна, Геннадія, Йоана	Сб
14	1	Неділя 13 по ССД, Поч. нового церк. рока	Нд
15	2	Маманта, Руфины, Тевдота, Йоана	Пн
16	3	Антима, Теоктиста, Василисы	Вт
17	4	Йосафа, Афтана, Ермоніі	Ср
18	5	Захаря, Єлисаветы, Раісы	Чт
19	6	Архіпа, Зинона, Макария	Пт
20	7	Созонта, Макара, Онисифора	Сб
21	8	Неділя 14 по ССД, Рожд. Пресв. Богородиці	Нд
22	9	Йоакыма і Анны, Йосифа	Пн
23	10	Минодоры, Павла, Пульхериі	Вт
24	11	Тевдоры, Сергія, Димитрия, Германа	Ср
25	12	Юліяна, Корнута, Тевдора	Чт
26	13	Іліі, Леонтия, Корнилія	Пт
27	14	Воздвижыня Чес. Креста Госп. - Вздвига	Сб
28	15	Неділя 15 по ССД, Никиты, Тевдота	Нд
29	16	Євфиміі, Людмилы, Доротея	Пн
30	17	Віры, Надіі, Любови, Софіі	Вт

ІСТОРИЧНІ ДАТИ

- 07.09.1877 — Вмер в Перегримці на 27-ым році жытя о.Йоан Мышковскій, здібний церковний і народний діяч.
- 14.09.1937 — Вродил ся в Смереківці Ян Астряб, знаний в сучасній поважній музиці композытор, професор познаньской Академіі Музычной; до своїх корени ся не признає.
- 15.09.1817 — Вмер Йосиф Ярина, родом з Радоцины, выдатний вчений, гуманіста, літературознавец, професор Львівского Університету.
- 28.09.1977 — Вмер в Торонто Юлиан Тарнович, автор численных українскомовных прац о Лемках, м.ін. „Ілюстрованої історії Лемківщини“, редактор львівского „Нашого Лемка“.

Jan ASTRIAB

Sonata per viola e pianoforte

(фрагмент твору)

Allegro moderato 2/4

Записки

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ж О Л Т Е Н

№с	Сс	Сьвята православны і греко - кат.	Дн
1	18	Євменія, Ариядны, Софії, Ірины	Ср
2	19	Трофима, Зосимы, Тевдора	Чт
3	20	Євстафія, Олега, Татіяны	Пт
4	21	Кондрата, Євсевія, Мелетія	Сб
5	22	Неділя 16 по ССД, Йоны, Фоки, Теофана	Нд
6	23	Йоана, Андрия, Петра	Пн
7	24	Теклі, Владислава, Никандра	Вт
8	25	Євфросинії, Сергія, Пафнутія	Ср
9	26	Йоана Богослова, Єфрема	Чт
10	27	Марка, Зіны, Епифанії, Аристраха	Пт
11	28	Харитона, Вячеслава, Александра	Сб
12	29	Неділя 17 по ССД, Кірияка, Теофана	Нд
13	30	Григорія, Михала	Пн
14	1	Покров Пресьвятой Богородиці	Вт
15	2	Кыприяна, Юстины, Касіяна, Давида	Ср
16	3	Денезія, Єлевферія, Йоана	Чт
17	4	Онисима, Аммона, Елладія	Пт
18	5	Петра, Алексія, Йоны, Филипа	Сб
19	6	Неділя 18 по ССД, Томы, Макара	Нд
20	7	Сергія, Юліяна, Вакха	Пн
21	8	Пелягії, Трифона, Таісы	Вт
22	9	Якова, Максима, Петра, Авраама, Лота	Ср
23	10	Євлампія, Амвросія, Андрия, Теотекна	Чт
24	11	Филипа, Теофана	Пт
25	12	Космы, Андроника, Мартина, Тараха	Сб
26	13	Неділя 19 по ССД, Карпа, Веніамина	Нд
27	14	Параскевы, Назарія, Сильвана	Пн
28	15	Євфимія, Лукіана, Вівеі	Вт
29	16	Льонгіна, Мала	Ср
30	17	Осії, Андрия, Леонтия, Євтропа	Чт
31	18	Луки, Йосифа	Пт

Листопад

Нс	Сс	Свята православны і греко - кат.	Дн
1	19	Йоіла, Йоана, Клеопатры, Леонтия	Сб
2	20	Неділя 20 по ССД, Артима, Матроны	Нд
3	21	Ілариона, Теофіля, Зотика	Пн
4	22	Аверкія, Максиміліяна, Єлісаветы	Вт
5	23	Якова, Ігнатія, Никифора	Ср
6	24	Ареты, Теофіля, Афтана, Сисона	Чт
7	25	Маркіана, Мартирія, Анастазія	Пт
8	26	Влкм. Димитрыя Солуньскаго	Сб
9	27	Неділя 21 по ССД, Нестора, Капітоліны	Нд
10	28	Параскевы, Терентія, Йоава, Максима	Пн
11	29	Анастасіі, Маріі, Клавдія, Астерія	Вт
12	30	Зіновія, Зіновіі, Юста, Марка, Анастасіі	Ср
13	31	Стахія, Шпіридона, Нікодима, Мавры	Чт
14	1	Космы і Даміана, Йоана, Якова	Пт
15	2	Тевдотіі, Маркіана, Афонія, Пігасія	Сб
16	3	Неділя 22 по ССД, Айталея, Акспсіма	Нд
17	4	Йоанікія, Меркурыя, Никандра	Пн
18	5	Галактіона, Грыгорія, Пактрона	Вт
19	6	Павла, Клавдіі, Варлаама	Ср
20	7	Лазаря, Тевдота, Касініі, Зосімы	Чт
21	8	Собор Архістратига Міхаіла	Пт
22	9	Онсіфора, Матроны, Антонія	Сб
23	10	Неділя 23 по ССД, Ореста, Раціона	Нд
24	11	Вікемтыя, Віктора, Штефана	Пн
25	12	Йоана, Ніля, Ахіі, Лева, Савы	Вт
26	13	Йуоана Златоустога, Никифора, Германа	Ср
27	14	Філіпа, Грыгорія, Юстініана	Чт
28	15	Пачаток Різдваога Посту, Авіва, Самона	Пт
29	16	Матвія, Фульвіана	Сб
30	17	Неділя 24 по ССД, Грыгорія, Нікона	Нд

ГРУДЕН

Нс	Сс	Сьвята православны і греко - кат.	Дн
1	18	Плятона, Романа, Закхея, Алфея	Пн
2	19	Авдия, Варлаама, Анатолия, Адрияна	Вт
3	20	Григория, Прокла, Евстафія	Ср
4	21	Введіня до Храму Пресьвятой Богородиці	Чт
5	22	Филимона, Архіпа, Максима	Пт
6	23	Александра, Алексія, Митрофана, Григория	Сб
7	24	Неділя 25 по ССД, Катрены, Августа	Нд
8	25	Климентя, Петра	Пн
9	26	Алипія, Якова, Інокентія	Вт
10	27	Палладія, Романа, Якова	Ср
11	28	Штефана, Василя, Григория, Іринарха	Чт
12	29	Парамона, Нектарія, Акакія	Пт
13	30	Андрия, Фрумента	Сб
14	1	Неділя 26 по ССД, Наума, Філярета	Нд
15	2	Андрия, Теофіля, Штефана, Афанасія	Пн
16	3	Йоана, Савы, Софонія, Теодула	Вт
17	4	Варвары, Юліяніі, Йоана	Ср
18	5	Савы, Кіриона, Захаріі, Анастасія	Чт
19	6	Сьвятого Миколая Чудотворця	Пт
20	7	Амвросія, Антонія, Ніла, Йоана	Сб
21	8	Неділя 27 по ССД, Потапія, Онисифора	Нд
22	9	Зачатя Прав. Анном Пресьв. Богородиці	Пн
23	10	Єрмогена, Міны, Ангелины, Євграфя	Вт
24	11	Даниіла, Миколая, Лукы, Акесія	Ср
25	12	Александра, Терапонта, Спіридона	Чт
26	13	Ореста, Лукіі, Євгенія, Евстафія	Пт
27	14	Тирса, Калініка, Левкія, Филимона	Сб
28	15	Неділя 28 по ССД, Єлевтерія, Корива	Нд
29	16	Марина, Теофаніі, Аггея	Пн
30	17	Даниіла, Азарія, Штефана, Ананіі	Вт
31	18	Севастіяна, Марка, Зоі, Клавдіі, Модеста	Ср

СКОРОЧЕНИЙ КАЛЕНДАР НА 1998 РІК

Дн	СІЧЕН				ЛЮТИЙ				МАРЕЦ				
Пн	5	12	19	26	2	9	16	23	2	9	16	23	30
Вт	6	13	20	27	3	10	17	24	3	10	17	24	31
Ср	7	14	21	28	4	11	18	25	4	11	18	25	
Чт	1	8	15	22	29	5	12	19	26	5	12	19	26
Пт	2	9	16	23	30	6	13	20	27	6	13	20	27
Сб	3	10	17	24	31	7	14	21	28	7	14	21	28
Нд	4	11	18	25	1	8	15	22	1	8	15	22	29

Дн	КВІТЕН				МАЙ				ЧЕРВЕЦ				
Пн	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29
Вт	7	14	21	28	5	12	19	26	2	9	16	23	30
Ср	1	8	15	22	29	6	13	20	27	3	10	17	24
Чт	2	9	16	23	30	7	14	21	28	4	11	18	25
Пт	3	10	17	24	1	8	15	22	29	5	12	19	26
Сб	4	11	18	25	2	9	16	23	30	6	13	20	27
Нд	5	12	19	26	3	10	17	24	31	7	14	21	28

Дн	ЛИПЕЦ				СЕРПЕН				ВЕРЕСЕН					
Пн	6	13	20	27	3	10	17	24	31	7	14	21	28	
Вт	7	14	21	28	4	11	18	25	1	8	15	22	29	
Ср	1	8	15	22	29	5	12	19	26	2	9	16	23	30
Чт	2	9	16	23	30	6	13	20	27	3	10	17	24	
Пт	3	10	17	24	31	7	14	21	28	4	11	18	25	
Сб	4	11	18	25	1	8	15	22	29	5	12	19	26	
Нд	5	12	19	26	2	9	16	23	30	6	13	20	27	

Дн	ЖОЛТЕН				ЛИСТОПАД				ГРУДЕН					
Пн	5	12	19	26	2	9	16	23	30	7	14	21	28	
Вт	6	13	20	27	3	10	17	24	1	8	15	22	29	
Ср	7	14	21	28	4	11	18	25	2	9	16	23	30	
Чт	1	8	15	22	29	5	12	19	26	3	10	17	24	31
Пт	2	9	16	23	30	6	13	20	27	4	11	18	25	
Сб	3	10	17	24	31	7	14	21	28	5	12	19	26	
Нд	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	

ДЕСЯТИННЫ РІЧНИЦІ 1997 РОКА

- 537 — За свідчыньом Прокопа з Кесаріі, цисар візантыйскій выслал до Риму на поміч Велізарійови славянскы полкы кавалеріі зложены з Болгарів, **Склав'нів** і Антів (чыт. ст. 42).
- 547 — (до 549) Вдерли ся до Візантіі, на Балканы, два великы племена Склав'нів і Антів.
- 867 — Папа Гадриян II заакцептувал введений через Кірила і Мефодія славянскій язык до богослужынь; наслідство той акцептаціі не было тырвале.
- 897 — Моймир II, остатній володар Великоморавіі зачал війну о верхню власт в Великоморавіі з Сьвятополком II і попереючыма го Німцями закінчену перемір'ом в Ратызбоні (901).
- 907 — Кыйвскій князь Олег выправлял ся на Константинополь, были в тым поході і Білы Хорваты (за Нестором).
- 997 — Вмер Гейза, якій положыл тырвалы півалины під мадырску державніст, за него побідила західня церковна орьєнтація; зачал пануваня сын Гейзы Вайк, якій принял при крещыню імя Штефан.
- 1007 — Оселил ся в пустельни над Вагом Андрий Вшерад (Świerad). Походил зо Сандеччыны, з ним звязаны сут кірило-мефодиянскы шлїды на Сандеччыні.
- 1047 — Великій поганскій (?) бунт на Уграх під проводом Ваты. Деякы історыкы видят в ним радше пробу повороту до давной східной орьєнтаціі; за парунадцет років, за пануваня Белі, бунт повторил ся під проводом сына Ваты Яноша.
- 1087 — В Перемышли осіл „ізгой“ (выгнанец) Рурик Ростиславич, котрому повело ся створити ту сталий осідок окремой княжой власти. Деякы вчени уважают тоту дату за остаточне падіня хорвацкой автономіі в Перемышли.
- 1097 — Остатні славянскы монахы остали выгнаны зо сазавского монастыря.
- 1127 — Выправа угорского короля Штефана II на полудньовы окраіны Польщы.
- 1187 — Вмер Ярослав Осмомысл, еден з найвыдатнійшых галицкых князів.
- Написано *Слово о полку Ігореві*, найціннійшу перлу давноруской літературы. Деякы (м.ін. українскій науковец Василь Щурат) досмотрюют ся лемківскых елементів в языку того твору.

- 1217— „Прегордий Филя” — як повідат *Галицко-волянська літопис* — перешол з Уграми Карпаты, надіючы ся обняти землю галицку.
- 1267— Беля IV выдал нову „Злату бульлю” впроваджаючу формальний розподіл упривілеگیюваных верств на шляхту (давных сервіентів) і баронів. Шляхта зыскувала в комітатах (в тым в Підкарпатській Русі і на Пряшівщині) шырокі права, з часом оформлены в тзв. комітацку автономію.
- 1277— Угорска грамота, перечислюючы ряд осель в порічу верхньої Топлі, в околиці Бардийова, повідат што оселі тоты лежат коло границі Угорщины з Польщом і Русьом.
- 1287— Через Землю Бічку переходили татарскы горды.
- 1277?— В кінці XIII столітя діял на Спишу єпископ Яков. То найдавніший знаний наш єпископ. Словацкій вчений Ш.Шмалік, покликуючы ся на тверджыня інчых вчених повтарят што спишскій єпископ Яков был східнього обряду.
- 1297— Наіхал на Землю Бічку Лешко Чорний і, боячы ця нападу зо стороны Русі, лишыл ту частину війск. О Землю Бічку борола ся Кінґа, але потім зрєкла ся прав до ней на річ Лешка Чорного, за што отримала позволіня на фундацію монастыря клярысок в Старым Місті (Starym Sączu).
- 1307— Король Владыслав Локетек в свой привілеґії (7.06) ограничыл вільности і права біскупа Мускаты; в наслідстві паролітньої борбы з біскупом, м.ін. в Плавчу на Спишу і Бічу.
- 1317— (до 1320) Противкоролівскє (Кароль Роберт) повстаня Петра Петенця (Петуня, Петрович - сын Петра) жупана Земплинской і Ужской жупы. Обняло оно Земплинську і Шаришску жупы. В понад 100 селах повстали селяне. В повстаню проявила ся борба за славянську языкову орьєнтацію, розвинену на базі старославянщины, борба против латини.
- 1327— Кароль Роберт выдал заряджыня реґулюючы доходы з гірництва; дотычыло то м.ін. Спиша, де находили ся копальні міді.
- 1337— В документі з того рока окріслят ся границі Крайны (Земплинская жупа), окраїнной землі, такой малой Украйны в Русинії.
- 1357— (і 1387) В угорскых документах перечислює ся села Сорочын, Свидник, Орлик, Дубову з *руським населіньом*; контекст інформації сьвідчыт о тым населіню як автохтонах.
- 1377— Королева Ельжбєта зозвалят на осаджыня на праві сьредз-

кым села Мацины над річком Мацинком. Як „zasadźca” выступує Мичко Котко.

- 1377— Перебывал в Саноку з вел. почтом король Людвик Угорскій.
- 1377— Князь Владыслав Опольчык надал выбудуваний за валами міста костел спробаджэным до Санока францішканам.
- 1387— Королева Ядвіґа одобрала для Полшчы Санок з околіцямі, захопленымі по смерці Казимира В. через Угоршчыну.
- 1397— Королева Ядвіґа запісуе мосьціцові Станішевскому Мушыну „z przyległościami”.
- 1417— В тым році находили ся ішы залишкы давной оселі в Горлицях (район днешной улиці Краківскай). Осередок той оселі - церков (kościółek) Сьв. Миколая, враз з цмонтерьом споминат ся і в пізнійшых документах.
- 1417— Льокация Рыхвалду на праві волоскым.
- 1417— Король Ягайло брал в саноцкій фарі шлюб з третьом женом, Ельжбьетом Пілецком. В дорозі з костела до замку зломіло ся колесо (лем) в повозі королевоі.
- 1427— Мукачівску домінію взяв во владаня Серб Юрий Бранкович, з чого втшыли ся Русины, зато же владар забезпечыл ім місце медже славянськыма братми одной віры - як бы ся вернули Корятовичовы часы.
- 1427— Король Зыґмунт Люксембургскій выдал заряджыня против діяльности православного духовенства, заборонююче крещыня діти в православным обряді, уділяня шлюбів; скеруване в заложыню до Румунів, мало нашлідства і для Русинів.
- 1437— (до 1438) Велике хлопскє повстаня в Семиградю, розшырене в другій фазі на цілу велику обшыр на схід од Тисы.
- 1437— В документах однісі Білцаревой споминат ся неякій Роман Валах; не в контексті „zasadźцу”.
- 1437— Першы писаны джерела о Высовій і Ждыни.
- 1447— „Сань, поп з Ольшаниці, враз з кметьом тамтышнім Бальком хтіл підпалити саноцкій замок і знищыти королівскы добра” (P. Dąbkowski, „Stosunki kościelne w Ziemi Sanockiej”, str. 43).
- 1467— „Burzliwy charakter miał także batko z Zastawia, cieszył się on wielką sympatią w całej swej okolicy. Kiedy urząd grodzki Sanocki kazał mu się jawić przed sobą pod zakładem 60 grzywien, wszystkie stany i warstwy ludności pośpieszyły mu z pomocą, nie tylko jego koledzy najbliżsi, popi okoliczni, kmiecie, ale także cały szereg mieszczan z Sanoka i Beska, a nawet szlachta tak poważna jak Pełka Zahutyński i podkomorzy sanocki Piotr

Czeszyk (P. Dąbkowski „Stosunki kościelne w Ziemi Sanockiej w XV stuleciu”, str. 44).

- 1497— Петро (Гладыш) дідич Анчовой (дн. Ганчовой) має оддати 6 фльоренів угорскы брату Станіславови під гваранційом вязаня го до цілого села А.
- 1507— Перша писана відоміст о церкви в Крампній.
- 1517— Вмер Павел Русин (Павел з Кросна), выдатний поета doby гуманізму (чытай - стор 50).
- 1527— Король Зыгмунт Старий лучыт Янови Бучыньскому з Ольшыны ріжны сумы в єдну суму 748 гривен і 16 гроши, котры має записаны на м. Грибові і селах до него приналежных, м. ін. Білцаревій і Богушы.
- 1527— Борыс з Боднаркы, властитель 170 овец має справу перед судом городскым в Бічу.
- 1537— Интересуюча відоміст о селі Тарнавка (в документі „Тернова”) і єй пароху о. Васку Ільницькым. Церков названа „сынагогом”, - як товды звали римокатолики православны церкви.
- 1537— Найстарша писана вістка о церкви в Тыляві, уж існуючий - як выникат з документу выставленого того рока через Еву Щыковску, дідичку Івлі, Гыровой, Мшаны і Тылявы.
- 1547— Еригувано церков в Яслисках. В незнаных околнностях перестала она з часом існувати; остало ся лем титло Яслиского Деканату, існуюче іщы в ХІХ столітю.
- 1557— Габсбургы выдали державний закон против „вандруючым Русинам”, якы по скінчыню ся 12-літньої вільнизны переносили ся на новы місця.
- 1627— На мукачівській єпископській престіл засіл Йоан ІІ Григорович, єден з найбарже осьвіченых люди свого віку. Дбал о просвічыня народа, одвиджувал сільскы школы, закладал новы.
- 1627— Богуша утворила власну парафію, одділюючи ся од Білцаревой; заховала покров старой парафії - Сьв. Димитрия.
- 1637— Вродил ся Михаіл Андрелла-Оросвиговскій, найвыдатнійший представитель нашой полемочной літературы (допис - стор. 58).
- 1637— Найстарша відоміст о істнію сельской школы на Лемковині - в Поворознику.
- 1637— Ерекція унійной парафії в Камяній.
- 1647— Барз великій пожар в Грибові, місто значні опустіло, вылюднило ся. Товды - на нашу думку - тратит ся там по части і наша приявність.

- 1647 — Бп П. Гембіцкі прислал до Мушыны комісарів жебы: „wejrzełi w defekta i rzady tego klucza, dlaczego disciplina militaris zapiedbana była”... і не могла сой рады дати з лемківськыма збійниками.
- 1657 — Юрий II Ракочий наіхал полудньовы терены Польщы; перешол через Комарницку Узину (Przełęcz Dukielska). В бічкым повіті добрі принимала го част-шляхты - кальвіны.
- 1657 — По неfortunным розпочатю війны з Польщом Юрия II Ракочия, війска Любомірского зруйнували і ограбили більшу част Закарпатя. В сдох припадках найбільше на хырбеті знести мусіли Руснакы.
- 1677 — Розпочало ся, од парох років ораганізуване, мадярське повстаня против Габсбургам під проводом Емерика Текелі. В деякых його одділах было понад 50% Руснаків. До 1679 рока повстаня проходило головні на Спишу і Шаришу і вынищыло барз тоты околиці.
- 1687 — Повстаня в Земплині против Габсбургам.
- 1697 — Вродил ся Михайл (Мануїл) Ольшавскій, в рр. 1743-67 єпископ мукачівскій. Не мал легкого пануваня, особливі в остатній фазі, коли в цілій східній части єпархії нарід піднюс бунт і вертал до „старой віры”.
- 1697 — Ціла днешня східня Словакия обнята была хлопскым повстаном подавленим при Токаю цисарськыма війскама. За тзв. Літописом Горватів „на Земплині цисарскы війска заграбили 10 тысячи коров, і то од кого попало, ци од попа, ци од селянина, ци од противника цисаря, ци од його прихильника”.
- 1707 — Сойм в Онод. На внесок Франца Ракочия II проголошено дестронізацію Габсбургів і проклямувано незалежніст Угорщыны. Русины міцно поперали Ф.Ракочия II.
- 1707 — Йосиф II назначыл на єпископа Йосифа Годермарского, яко го римскій престіл не потвердил в єпископстві і назначыл адміністратором мукачівской єпархії перемышльского єп.
- 1717 — (23 грудня) Остантя знана відоміст з біографії о. Штефана Криницкого, намістника мушыньского, автора поемы - *Пісьнь о Святым Стефані*, цінной памятки нашой літературы.
- 1727 — Василь Павелчак з Климківкы пожычыл для міста Грибова на потреби тырваючого 20 років судового процесу 290 тынфів. (Ци то перший наш бізнесмен?)
- 1727 — В Трнаві вышол друком семінарскій підручник „Краткое припадковъ моральныхъ или нравныхъ собраніе”.

- 1737 — Вродил ся в Буківци на Пряшівщині Арсеній Коцак, фільольоґ, автор „Руской ґраматыкы”; остала ся в рукописі.
- 1737 — Тым роком є датуваний збірник Петра Колочавского, який містит 23 проповіді; цінна пам'ятка нашого писменництва.
- 1737 — Вмер мукачівській єпископ Симеон (Стефан) Ольшавській, панувал лем 4 роки.
- 1767 — Вмер Михаїл (Мануїл) Ольшавській, єден з выдатніших унійных мукачівських єпископів. На престіл вступил Йоан Брадач.
- 1777 — Великій пожар в селі Одрехова, згоріли вшиткы парохіальны книги. Заховала ся найціннійша днес в скали Лемковины книга сільского самоупрядуваня, знана в науковій літературі як *Акты села Одреховы*, ведена од 1549 рока.
- 1777 — Створено спишску римокатолицку єпархію і прилучено до ней 11 найкрашших русиньських парохій спишской жупы.
- 1777 — Декрет Маріє Терезы *Ratio educationis* о перебудові шкільной системы. Однісні языка в елементарных школах документ перечислят сім народности, які бесідуєт окремым языком, (м.ін. русиньску) і для яких вымагат ся створіня елементарных шкіл з рідным языком.
- 1787 — Во Львові заложено інститут *Studium Ruthenorum*; першыма выкладовцями были Русины з Закарпатя і наш великій Йосиф Ярина; місцевых кадр не было.
- 1797 — Вродил ся Михаїл Криницькій, парох в Ганчовій і Тыличу, автор труду „*Историческое состояние наместничества мушынского*”.
- 1797 — Окрему до того часу парохію в Сьвіржовій Рускій прилучено до Сьвятковой.
- 1817 — Перемышльській єпископ Михаїл Левицькій візитувал Лемковину. Зачал по Великодни в Саноку, скінчыл в вересни в Баниці - Чертіжnym.
- 1817 — Товариство Сьвященників в Перемышли выдало книжку *Правильное поучение для парохів, учителей і місцевых надзирателей*, авторства Івана Могильницького; хіснувала ся дост шыроко на Лемковині.
- 1827 — Планны вроды і надзвычай остра зима выкликали епідемію холеры, яка здєсятувала населіня, особливі полудньовой Лемковины.
- 1837 — Вродил ся Тит Дуркот, осьвічений сьвященник, церковний і народний діяч, в 70-ых роках шкільний комісар Дукольского Деканату.

- 1837— Вийшла друком *Русалка Дністрова*, що було проявом галицького народного одродження, літературного оживлення з романтичним закраском, модним в Західній Європі.
- 1837— Выграном поляньських парохів (Поляны Сурувичны) закінчыл ся тырваючий 32 рокы процес о ерекційны ґрунты.
- 1847— Вийшла друком *Книжиця читальная* Александра Духновича, перший наш буквар писаний такой живом народном мовом (чытай допис на стор. 76)
- 1847— Ведіня Філософічного Ліцею в Перемышли перенял о.Тома Поляньскій, пізнійший єпископ; был одданым меценасом, особливі для лемківской молодежи, в його часах Лемкы становили третю част ліцеалістів.
- 1847— На Лемковині, особливі серединній панувал великій голод, поширила ся червінка і холєра. В самій парафії Ждыня - Конечна вмерло 247 осіб.
- 1857— Од того рока зміцнят ся зачате через Духновича одродження серед Русинів. В Ужгороді заложено клуб „Руска Бурса“, в тамтышній гімназії зачато вчыти по рускы, в Пештеньскым Університеті основано кафедру руского языка і літературы. „Злате двадцетлітя“ (од *Книжиці читальной*) кінчыт ся враз з австрийско-мадярскым „вырівнаньом“ (Ausgleich) 1867 р.
- 1867— Цисар Франц Йосиф оддал Полякам адміністраційну власт над цілом Галичыном, полном силом зачала ся ей польонізация. При ц.к. Намістництві во Львові, автономічным уж урядом, покликано Крайову Шкільну Раду.
- 1867— Єпископом помічником єп. Тома Поляньского остає Йосиф Сембратович, пізн. галицькій митрополита.
- 1867— Канонізация мученика за унію Йосафата Кунцевича. Лемкы ґреміальнлі ей не прияли, культ тот поширил ся подекади аж в межевоєнним часі.
- 1867— В Ужгороді на коротко зачал входити часопис „Світ“.
- 1877— Вродил ся Євгеній Хыляк, долґолітній парох Крениці.
- 1887— Римскій Престіл по нарадах Конґреґації о Розшыріню Віры для Східніх постановом з 19 мая „**приказує Преосвященным Настоятелям, чтобы строго заборонили ставляти нови трираменни кресты (...); поставлєни же чтобы помалу и назначно и при даной отповідной способности старали ся они знєсти**“ (Додаток до чинностей і рішень Руского Провінціяльного Собора в Галичині, Львів 1997, стор. 402).

- 1887 — Выдано во Львові IV, остатній том творів Владими́ря Хыляка; поміщено в ним і бібліографію писменника.
- 1887 — Вмер Антоній Менцінскій, шкільний комісар саноцького деканату. Єден з першых наших прозаіків, автор оповіданя *Мати моя съ своїми сиротами* (1851).
- 1887 — Панували на Лемковині барз великы морозы.
- 1897 — В Королику вродил ся Михал Волошынович, поета і народний діяч (джерела до його біографії загинули).
- 1897 — Филип І.Свистун закінчыл фундаментальну працю *Прикарпатская Русь под владінієм Австріі*, в якій находит ся немало джерел до нашої родимой історії того часу.
- 1907 — Першы выборы до австрийского парламенту на основі загального права голосуваня.
- 1907 — Вышла друком (Ужгород) прятца Г.Стрипского *Старша руська письменность на Угорщині*.
- 1907 — В шкільным праві Альберта Аппоні приписано вихованя молодых „на членів мадырской нациі”. На основі того права на Пряшівщынї зліквідувано вшиткы двомовны школы.
- 1917 — Карпаторуска еміграція в Америці покликала „Союз освобождения Прикарпатской Руси”
- 1917 — Перестал існувати ляґєр в Талергофі.
- 1927 — На пряшівскій єпископскій престіл вступил Павел Ґойдич; з його приходом офіційным языком адміністрації єпархії офіційным языком адміністрації єпархії стає ся русиньскій язык, а однісні національной ідентичности термін „Русин”. На одкрыто выставы русиньской народной культуры в Пряшові 8 червця 1927 р. в приявности жупана повіл: „**Я не Россиянин і не Українец, я Русин, якій прагне ту жыти і вмерти. Моім стремліньом є досягнути для свого русиньского народу спокою, культурного і економічного розвятия**”.
- 1927 — Чехословацкы шкільны власти по долгых старанях Русинів позволоили в державных школах выкладати рідний язык - три години тыжньово.
- 1927 — Интенсивні продолжат ся, розпочатий в листопаді 1926 рока, процес вертаня Лемків до православія, особливі на серединній Лемковині.
- 1937 — (12-13 лютого) В Нев-Йорку проходил Конґрес Підкарпатских Русинів; принял резолюцію в якій ультиматывні вимагал од чехословацкого уряду сполніня автономії до 60 дни.

- 1937 — (липец) По долгих пертракциях медже предстаниками уряду і закарпатских коаліційных партий принято уставу „О тымчасовым урегулюваню становиска губернатара Підкарпатской Руси“: ввошла в жытя осіню 1937.
- 1937 — Зъїзд Руской Селяньской Організації (староруска орьєнтація) в Щавнику к. Мушыны.
- 1937 — Меморіал Лемківского Союзу до польских державных власти; ЛС, о автономічній лемківській орьєнтаціі, покликаний до жытя в 1932 р. был ведучом - в сенсі інтелектуальным - сілом Лемковины, в його заряді были так знаны люде, як: др. Орест Гнатышак, о. Йоан Поляньскій (пізн. автор *Історіі Лемковины*), о. Еміліян Венгринович, Методий Трохановскій.

1947 —

- 1957 — Делегация Лемко-Релифу (Америка) приїжджат до Польщы для розмов в справі повороту Лемків на Лемковину. Значуче оживліня Лемків на родимым (хоц на выгнаню) подвірці.
- 1967 — Перший УСКТ-івскій фестіваль пісні і музыкы, проведеный в Саноку; выступуют на ним лемківскій народний театр з Зындрановой, ведений Теодором Гочом і лемківскій народний хор з Лісця, ведений Ярославом Трохановским.
- 1967 — Дві великы реалізації Енді Воргола (Андрия Вархолы) - *Paris Rewiev Poster* і *Lincoln Center Ticket* (о Е. Ворголі чытай на сторони 1??)
- 1977 — Цілий рік тырвають інтенсивны приготовліня до взновліня діяльности Ансамблю Пісні і Танця „Лемковина“.
- 1987 — V Лемківска Ватра, другіраз проведена в Бортнім; зо символюком 40-літя выгнаня. Появляют ся першы симптомы перетворіня **нашой** Ватры на імпрезу „о свідомим обличчі“.
- 1987 — Великє турне (вересен-жолтен) Ансамблю „Лемковина“ по Канаді і Зъєднанных Станах Америки. Ансамбль дал бл. 30 концертів, м.ін. в Монтреалу, Торонті, Бафльо, Сиракюзах, Клівленд - Пармі, Дітроїт, Чикаго, Піттсбургу, Філядельфії, Вашингтоні, Нев-Йорку, Бостоні.

ЯРОСЛАВ ВОРГАЧ

СЛІВ ПАРУ О ТАЄМНИЧИЙ ІСТОРІИ НАШЫХ НАЙДАВНІЙШЫХ ПРЕДКІВ

В біжучым році минят 1460 років од єдної з найдавнішых подій, о яких мож найти змінку в писаных джерелах, а які звязаны сут з історієм Славян.

Прокоп з Кесаріі, візантійскій історик, медже 550 а 553 роком написал діло *Historia arcana* (наголовок твору подаєме в латиньскым звучаню, не маючы під руком версії грецкого оргіналу). Чытаме там, же в році 537 візантійскій кесар Юстиніян I післал до Риму, на поміч Велизарійови, кінны війська зложены з Гунів, Склавенів і Антів¹.

Змінка Прокопа то єдно з найдавнішых джерел, в котрых падают названя двох сусідніх одламів Славян - Склавенів і Антів. Прокоп з Кесаріі был секретарьом великого візантійского вождя Велизарія і брал участ в його военных выправах. Коли по 534 році Готы зачали достигати великого значыня в Римі, Юстиніян післал дві великы армії з цілю занятя Риму. Велизарій підбил Готів в 536 році і його війська ввошли до „Вічного Міста“². Готы не піддали ся і приступили до обліганя Риму, котре продолжувало ся і ослаблювало візантій-

ску армію. Товды кесар посылат на поміч Славян. Чом Славян?

З історіі відомо же Славяне дост скоро заінтересували ся теренами на полудне од Карпат. З часом стали ся барз невыгідныма сусідами для Візантіі. Битны Славяне часто нанимали ся брати участ в военных выправах візантійских войск, за што были нагороджуваны. Ситуация така мала місце особливі в долгій війні з Готами³. В меджечасі Славяне організували свої выправы на Візантію і занимали штораз більшу част Балканів.

До споминів Прокопа з Кесаріі прийде нам іщы нераз вертати, зато же мы, Славяне, хоцбы сме не хтілі, мусиме операти ся на тых джерелах. Мусиме вчыти ся своєю історіі з переказів писменників візантійских, латинских, арабских, єврейских, і аж на конец - славянських, бо тоты появили ся аж з початком X столітя.

Може і зато історикы до днес не можут ся згодити, де находили ся найдавнішы оселі Славян. Відомо же медже 900 а 700 роками п.н.е. Славяне засіджували землі медже ріками Одром

і Дніпром⁴. Враз з тым як Славяне пришли над Одру, тамтышні племена Венетів зачали підлігати славізації. Діяло ся так през долгы роки, а навет столітя, так же Германове своїх новых сусідів называли подібні, бо Венедами. За Германамы назву тоту прийняли і антычны авторы - Пліній і Тацит.

Славяне, котрым приходило вести жытя на штораз більший території (од Одры до Дніпру), з часом зачали ся межде собом штораз більше різнити під взглядом місцевої традиції, звичаїв, а по должшым часі і під взглядом культуры і історії. Історики принимают же поділ Славянщыны на західню і східню мож было спостеречы уж в початках нашой еры,⁵ а остаточний поділ наступил в II-III столітю н.е. Підкрісляют, же головном географічном ознаком Західньої Славянщыны было ей положыня в басейні Балтийского Моря, то ест над двома найбільшыма рікамы - Одром і Віслою.⁶

В V і VI столітю Славяне заняли новы території, землі в порічу Лабы і перешли на полудне од Карпат, над середній Дунай⁷.

Жыючий в VI столітю латинскомовний історик Йордан (Jordanes) подал такіи опис Славян: *„...wzdłuż ich (tj. Karpat) lewego sto-ku, który skłania się ku północy, rozsiadł się poczynając od źródeł rzeki Wisła (tj. Wisła) na niezmiernych obszarach liczny naród We-*

*nedów. A choć ich imiona zmienne są teraz stosownie do rozmaitych szczepów, to przecież głównie nazywa się ich Sklawenami i Antami*⁸.

Згідні з Йорданом і Прокопом з Кесарі - Славяны в половині VI столітя занимали землі на захід (полудньовий захід) од Антів - в днешній Румунії, межде устьом Дунаю і Дністром, а на півночы досігали земель над верхньом Віслою⁹.

З Дакії Славяне переселили ся вздолж Дунаю на територію Паннонії, де змішали ся з населеньом західньо-славянським яке пришло од стороны Морав і Словації¹⁰.

В першых роках VI столітя Славяне нападали кордоны Візантії спільні з племенами турецького походжыня, а в пізнійшых роках самодільні організували такы напады. За кесаря Юстиніяна (527-565) Гунове, Славяны і Анты часто переходили ріку Істр (Дунай) і vyrяджали Римлянам великы шкоды. Кесарь назначыл намістником Тракії Хільбудия, котрий стримал напады. Коли в 553 році Хільбудий згынул в битві зо Славянами, товды *„Цисарство стануло отворене перед варварами - жалил ся Прокоп*¹¹.

Кольонізація славянска поступувала штораз дале в Балканы. По році 558 першы більшы группы Славяненів зачали уж на стале оселяти ся як союзники Ві-

Цисар Юстиніян і його двір (526-547)

занті на спустошених през себе землях ¹². Славянська колонізація дотерла на територію Греції по краї Пельопонезу, котрий на початку VIII століття мал на звана „Sclavonia terra” ¹³.

В 896 році, по перекрочиню східніх Карпат, головна навала Угрів заняла Паннонію. В тім році дішло до битвы під градом

Мак, де опір Уграм ставили Хорваты під проводом князя Лаборця, котрий згинул в тій битві.

По занятю Паннонії, Мадяре на все розділили території Славян. Декотры племена од того часу выступували в своїх давних землях, як і на Балканах. Примірно: Ободрыты - над Одром і в околицях Бельграду, Моравяне -

на Моравах і в околицях Нішу, Серби над Лабом і Солавом, але і над середньом Дріном, Хорваты в верхніх порічах Дністра, Вісли, Тиси - і над Адриатиком.

Факт хорватского насеління і в порічу верхньої Вісли, хоць удокументуваний джерелами, як до днес не є през вшитких істориків прийнятий. Вельох з них боронит свого зданя „*brakiem bezsprzecznych dowodów*”.

Тот допис не даст „такых” доказів, але - думам - вартат написати о джерелах які свідчат о Хорватах (льогічних спадкоємцях Склявінів) в порічу верхньої Вісли, на тых землях адже лежыт Лемковина.

Найдавнішы джерела походят од візантійского кесаря Константина Порфірогенеты (905-959). За його переказами сучасны історикы признавали не лем раз же головний осередок Хорваціи находил ся над Віслом, в найгіршым разі - же територію верхньої Вісли належыт видіти як част пільничной Хорваціи¹⁴. Од Алфреда, короля Wessex (панував 871/872) походит інформація о Хорватах, яку король тот долучыл до анґлицкого перекладу історії світа, списаной бл. 416 рока Орозійом. З того періоду походит і реляція арабского аноніма. Оба тоты джерела доказуют же іх авторы „... *znajdują się pod widoczną sugestią ważnego faktu politycznego, jakim było powstanie państwa morawskiego i*

osiągnięcie przezeń znacznej potęgi za rządów Świętopelka”¹⁵. Глубша аналіза тых реляцій доводит істнуваня в районі верхньої Вісли племена Хорватів¹⁶.

Пізнійшы джерела звязаны сут з чеським князьом Болеславом I (пан. бл. 929-971). *Легенда о сьв. Вацлаві (Вячеславі)* то перше свідочтво о Хорватах яке написано в славянським языку. Згідні зо словами того джерела, по тым як Болеслав і його помічники замордували Вацлава (бл. 929), іх мати Драгоміра зо страху о свое жытя втекла до Хорватів. Болеслав уж ей не нашол.¹⁷ Ту мож піддати думку, што ходило хыбаль о Хорватів надвісляньських, в другым разі князь чеській мусіл бы перешлідувати Драгоміру аж над Дністром.

О західній (надвісляньській) Хорваціи бесідує *De administrando imperio* (латинскомовна назва) - діло Константина Порфірогенеты¹⁸. Книга Йосіппом (то єст списана бл. 980 рока історія Євреїв¹⁹ і переказ Ібрагіма ібн Якуба²⁰.

Перегляд джерел скінчу на документі званым пражском привілеґієм 1086 рока. Містит ся в ним опис пражской єпархії і, влученой до ней в реченым році, моравской єпархії. Бесідує ся там о двох Хорваціях. Знаменитий польській історык проф. Генрик Ловмяньскі переконаний, же: „*przynajmniej jedno z tych plemion bez wahania zlokalizować można*

над Вістą”²¹. В світлі джерел мож ствердити же в тым періоді Хорваты занимали терены Малопольщы 22 над Дністром і на днешнім Закарпатю.²³

На жаль, до днес мало хто хоче зрозуміти і прийняти до себе факты, котры можут перевернути деякы міты з історії якої од давна вчат ся остатні покоління. О Хорваціи не писало ся в межевоєнных працях з історії Польщы. Так як бы она нігда не істніла. В такым духу писана была популярно-наукова література о історії Польщы. На лекціях історії могли мы стрітити лем переконання, же: *„...teren Podkarpacia zaznacza się jako trwale do Polski należący, pod osłoną grodów Czerwieńskich. Terytorium tworzyło w tych dawnych czasach puszczą nieprzebytą polsko - węgierskiego pogranicza, pas, w którym jeszcze przez następne 200 lat nie będzie dokładnie wiadomo, co do kogo należy (...). W X i XI wieku o żadnym zaludnieniu wyższych części Beskidu Wschodniego i Środkowego nie może być mowy (...). Do kogo należały pierwotnie puste, lesiste tereny można ustalić jedynie na podstawie późniejszych danych. Wedle poglądu średnio-wiecznego, rozpowszechnionego nie tylko w Polsce, ale i w całej Europie - pierwotnym właścicielem kraju jako całości nie mógł być nikt inny, jak tylko król i jego dynastia (piastowska)”*²⁴.

До остатнього видання (з 1990 рока) книжки *Na szlakach Łemkowszczyzny* долучено ноту авторства Тадеуша Ольшанського, де чытаме: *„Autorka reprezentuje*

polskie, patriotyczne podejście do dziejów Łemkowszczyzny, kładzie więc nacisk przede wszystkim na na polskie ich elementy, minimalizując ruskie”.²⁵

Чом авторка так поступила - того не знаме. Можеме ся лем додумувати, же тых елементів „руських” было видно барз дуже і одтале тота патріотычна постава пані Перадзкой.

Ой, заправды, барз дуже в тым тематі ріжных елементів, котры можут склонити до глущой рефлексії. Як надмінено выжше, за історычныма джерелами были три одміны Славян: Венеды - на заході, Анты - на сході і Склавены - посередині, на полудне од попередніх. Відомо єст, же то Склавены в головній мірі кольонізували землі на полудне од Карпат.²⁶ Уж в VII столітю над Адрияцьком оселили ся Хорваты,²⁷ якы мусіли там прийти з головном масом вшыткых Склявінів, в тым і з пільничной стороны, зза Карпат. В літературі сут на то доказы.²⁸ Хорваты, о котрых сьвідчат попередньо през мене вымінены джерела - коли жыли на тых надвіслянских територіях числят ся як Склавены, як їх част, одлам, племя. І ту маме парадокс (може быти же зас одзывает ся тот, так званій патриотызм), бо коли мова о Хорватах то якоси тяжко признати же занимали они і територіи надвіслянскы, в землях Склавенів. Зато історыкы тоты радо видят Хорва-

Славянскы жіночы оздобы з VII столітя

тів (найліпше вшиткых) над Дністром, жебы лем не над Віслом. Теория найбарже льогічна, оперта преці на джерелах, теория на котрий - цілком зрозуміло - найбарже залежыт Лемкам, быват „патріотычні” ігнорувана.

Доложме до ней причынкы, уж не історичны, але думам барз помічны. Знаний в сьвіті угорскій композетор Беля Барток занимал ся і етнографійом. Він спостерюг же народна музыка населіня Черногоры, Сербії і декотрых регіонів Босні має барз близкій звязок з музыком Славян регіону Карпат, в тым і полудньовых Поляків.²⁹ Як то єст можливе, жебы в XX столітю до такого внеску дышол Барток, коли бы сме прийняли же або вшытко населіня знад Віслы перешло в VII столітю на другу сторону Карпат, або - што іщы

барше незрозуміле - нігда бы його ту не было?

Тепер возме під увагу бесіду. Відомо же медже словами, як чловек сой присвяят сут старшого походжыня і такы, кус молодшы. Найстаршы слова то такы, котрых чловек потрібувал од початку свого істнуваня. В тым сьвітлі звертат на себе увагу „збіжніст твердых кінцівок в языку сербо-хорватскым і лемківскым однісіні таких бесперечні найстаршых през чловека присвоєных слів: ден - dan, камін - kamen, поломін - plamen... коли во вшиткых окружаючых нас тепер языках сут мяккы кінцівки: день, deň, dzień і так далє.”³⁰

Ци і наша бесіда пришла з волоскыма пастырями? Ци на правду ничого застанавлюючого не мож ту найти?

Я єднак думам же дожысьме часу, коли „*polskie patriotyczne rozejście*” обыйде ся без цензурування джерел і історичных фактів. Товды - даст Бог - зникнут сучасны „білы плямы”.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1) Henryk Łowmiański *Religia Słowian i jej upadek*, PWN Warszawa 1986, str. 85;
- 2) Benedykt Zientara *Historia Powszechna Średniowiecza*, PZWS Warszawa 1973, s. 39;
- 3) Henryk Łowmiański *Początki Polski*, tom II PWN Warszawa 1964, str. 246;
- 4) Witold Hensel *Etnogeneza Słowian w: Mały słownik kultury dawnych Słowian* p. red. Lecha Leciejewicza, Wiedza Powszechna, Warszawa 1990, str. 440;
- 5) Lech Leciejewicz *Słowianie Zachodni*, w: *Mały Słownik...* str. 458;
- 6) L. Leciejewicz, op. cit. str. 459;
- 7) L. Leciejewicz, op. cit. str. 459;
- 8) L. Leciejewicz, op. cit. str. 458;
- 9) *Mały słownik...* str. 357;
- 10) Tadeusz Wasilewski *Historia Bułgarii*, Ossolineum 1988, str. 24;
- 11) H. Łowmiański *Początki...* str. 263;
- 12) T. Wasilewski, op. cit. str. 24;
- 13) Zofia Hilczer-Kurnatowska *Słowianie Południowi*, w: *Mały słownik...* str. 498;
- 14) H. Łowmiański *Początki...* str. 120;
- 15) H. Łowmiański *Początki...* str. 142;
- 16) H. Łowmiański *Początki...* str. 181;
- 17) H. Łowmiański *Początki...* str. 158;
- 18) H. Łowmiański *Początki...* str. 160;
- 19) H. Łowmiański *Początki...* str. 171;
- 20) H. Łowmiański *Początki...* str. 172;
- 21) H. Łowmiański *Początki...* str. 174;
- 22) H. Łowmiański *Początki...* str. 194;
- 23) H. Łowmiański *Początki...* str. 200;
- 24) Krystyna Pieradzka *Na szlakach Łemkowszczyzny*, Kraków 1939, wyd. repr. Stanisław Kryciński, Warszawa 1990, str. 5-6;
- 25) K. Pieradzka, op. cit. str. 233;
- 26) Tadeusz Andrzej Olszański *Zarys dziejów Rusi Halickiej i Karpackiej w wiekach średnich*, SKBP Warszawa 1986, str. 23;
- 27) *Mały słownik...* str. 67;
- 28) T.A. Olszański, op. cit. str. 23
- 29) *Encyklopedia Muzyki* p. red. Andrzeja Chodkowskiego, PWN Warszawa 1995, str. 712;
- 30) Петро Трохановскій, „Бесіда” Нр 5-6 1995, стор. 19

*(...) Пропадє втовды цма, науки ясныи сьвіт
В Карпатах рідных шырцьом ся розпросторонит,
І Бєскід сивий наш, што серед смутных літ
Оплакал тебе уж — радости слезу зронит.
І будєш, вера, зас — за нарід, не згнїлизну,
Корысныи, чесний тазда землі той — Вітчизны.*

*(Юлий Ставровскій-Попрадов -
урывок оды „До Карпаторусіє”)*

Слово

з „Жытя Сьвятого Кірила, Учытеля Славян”

(...) Коли же был в Венеціі, зобрали ся на него епископы і попове всі, чорноризці, як враны на сокола і, воздвигнувши триязычну ересь, гварили: „Человіче, з якої страны прибуваши? - повідэж нам. Ци то не ты сотворил Славянам книги і вчыи їх, як ніхто інчий не творил того, ни апостолы, ни римскы папы, ни „Діалог”, ни Григорий, ни Ісроним? Мы же лем три языки знаме, котрыма достоїт в книгах Бога славити, а то: єврейскій, латиньскій і елльиньскій.”

Одповідаючы філософ, рече: „Ци не зосылат Бог дощу вшыткым еднако? Ци і сонце не сьвітит рівно на вшыткых? Ци не вшыткы дыхае тым самым повітрьом? Товды не стыдате ся три народы лем выносити, інчым же народам і племенам наказуючы шліпыма быти і глухыма?

Повідэште мі, Бога на сьвідка прикликуючы, якже не годни сте того зрозуміти, ци то зо зависти не хочете розуміти? Мы же многы роды знаме, котры книги мают і Богу славу воздают, своїм языком каждий. Знаны же сун тоты: Армены, Персы, Абхазы, Іверы (Грузины), Сугдаї, Готы, Хозары, Єгьптяне, Сирийці і многы інчы.

Кед іщы не хочете розуміти, товды в книгах познайте судію. Давид бо голосит тьма словами: Сьпівай Богу пісьнь нову! І пак: Воскликнийте Богу ціла земля, сьпівайте і весельте ся і припівайте! І зас: Ціла земля най поклонит ся Тобі і засьпіват Тобі, най осьпівує імя Твое, Вышній! І пак: Хвальте Господа вшыткы народы, выхваляйте Його вшыткы люде, і всяке сотворіня най славу дає Господу! А Марко так повідат: Знамена даны будут тьм, котры вірувати будут, іменом моїм бісы проженут, новыма языками забесідуют.

Товды і до вас слово посылат, книжники, фарисеї, іпокрыты, што замыкаете небесне царство пред людми; вы бо сами не входите і тьм што ввойти прагнут, возбраняте.”

(„Слово”, заховане в Теремлянськым Прольогу з XVI ст. - то ціна памятка нашого писменства. Зас саме його запотрібуваня серед народу сьвідчыт о тяглости кірило-мефодияньскых традиций на Лемковині.)

ПЕТРО ТРОХАНОВСЬКИЙ

ПАВЕЛ РУСИН З КРОСНА

Десять років тому, в 4 номері *Голосу Ватры* першыраз мал ем нагоду писати - під таким самым як днес наголовком - о тым великым Русині, латиньскомовным поеті doby гуманізму. Был то такой перший, дакус більший, лемківскій текст о ним, і - як ся выявлят - остатній. Нихто не піднял темы і не барз ся тому чудую. О Павлі Русині як - Русині, дост трудно писати. Не зато, же до його біографіі як і самой творчости неє джерел, а зато же сут то джерела - штонайменьше то ты, нам доступны - польскы. Сут то джерела тарктуючы на вычутя же „*czuł się Polakiem*”, хоц потверджыня ани в жытю, ани в тійже творчости на то неє.

Вродил ся *Paulus Crosnensis Ruthenus*, як звыкло ся принима ти, в 1470 році, очевидні в Кросні. Повідам - як звыкло ся принимати, бо деякы дослідникы обережні видят час його народжыня медже роками 1470 а 1474. Деякы придают му тіж назвиско Процлер (*Proczlerus*), хоц він сам николи, ани при офіційных документах, ани як автор, поета, не ужывал го. Так мал ся звати його отец (Йоан), проконсуль і радний кросняньскій, человек маєт-

ний, властитель каменіці і загороды. Така суспільна позиція може нашмарювати мысль же Русин доробити ся ей, ани заховати ю не міг. Цільово приводжу тоту другу можливість, адже заходит ту потреба вернути ся в історіі о даякій кавалец часу (при тым аспекті трудно го окріслити долгым, або короткым).

Кросно до занятя го через Казимира Великого было містом, а бодай осельом - руском. В рамах реорганізації на маґдебурґ-

ским праві склад його мешканців, особливі коли ходит о патрицият, набрал німецкого облича. Так было в більшости міст. Краківскій патрицият іщы без ціле XV столітя остає в переважающий мірі німецкій. Потім улігат асиміляції. Кросна то може дотычыти в дакус меньший мірі, але же выжшы версты міщан через другу половину XIV і ціле XV столітя были в більшости німецкы є фактом історичні знамы. То не значыт же серед патрицияту не могли ся найти Русины, ци Полякы.

Не зо сентименту поставил єм Русинів перед Поляками. То правда же Казимір Великій, занявши в 1340 році тоты терены, ставлял - як всяди - на „своіх”, але дотычні Кросна справа ся має не штампово. Документ льокаційний міста, о кілко был выданий, не заховал ся, што не аж так часто ся трафляло. Як повідат ся в королівскій люстрації міста з 1616 рока: *„Według powinności naszej zjechawszy do Krosna (...), upominaliśmy się u Krośnian, aby oryginalny przywilej fundationis nam ukazali, z którego byśmy się sprawić mogli, na wielu laniech i miasto samo, i wójtostwo miejskie osiadło. Którego przywileju mieszczanie nie ukazali, tę kładąc tego przyczynę, że nie mają i atiquitus (jako oni udają) zagubiony jest”* (Lustracja /см. ниже/ str. 288). Документ Казимира Великого з 1367 р. стверджат лем продаж вїтївства в Кросні

Пешкови з Тарнова через дотеперішніх вїтїв, Михала і Якуша.

Кым были Михал і Якуш (Яков?)? Як дого утримала ся перевага руского населіня міста, хоцьбы лем плєбсу, сперед галицко - князівських часів? Такы шлїды як приведена в спомненій люстрації повинніст од Спаша (Спаса?, порівнай - „od Krzyża”), ци захована до днес в недалеких Торговисках (Targowiska) назва дваного церковного поля „Na bożńicu”, сьвідчыти може што процес затрачуваня ся руского елементу тырвал дост, если не барз долго. Для ясности додайме, же в поборовых реєстрах „божницьом” в одріжнію од римокатолицкой „фары” называно церков, руску парафію.

Як же міцны были іщы в Кросні Русины в часах народжыня ся Павла Русина, по (+-) 130 роках од Казимірового „нашествія”? Напевно числили ся іщы, бодай в сенсі численности.

Гірше было хыбаль зо станом родимой руской культуры, народного жытя. Як писал єм перед десятиома роками в реченым „Голосі Ватры”: *„Квитуча колиси давноруска культура і писменство давно ся уж попеліли”*. Правда, тото попеліско котре выдало славне Слово о полку Ігорьовым, попеліско все бодай іщы тепле, більшу вартїст мало нич родима польска культура, яка не доросла іщы до того жебы творити ю в своїм языку.

Польша, wraz z цілом Захід-
ном Европом жыла латином. В
тым сенсі аж і пережыла Захід, -
зато же вшытко што ся в латынь-
скым сьвіті родило, до Польшы,
што натуральне, дотерало най-
пізнійше. Так і зроджений в XII
століттю европейскій середньо-
вічний гуманізм задомовил ся
в Польшы, уж в ренесансовій
формі, в XV віку. Прекурсорамі
його на тым подвірці і так не
были Полякы. Італіян Кальлімах
(правд. Филип Буонакорсі), пере-
шлідуваний через Папу Павла II
(ідеі гуманізму не былі через
папство добрі постеріганы), му-
сіл в 1468 році втікати зо сво-
його краю, жебы через Грецію,
Егейске Море дотерти в 1470-ым
до Львова, де мал родину. Ту
был добрі прийнятій через римо-
католицкого львівского архієпис-
копа Григорія зо Санока (natio-
ne Polonus, gente Ruthenus). Тот
же Григорій зо Санока заразил
ся од Кальлімаха ренесансовым
гуманізмом і як перший Поляк (?)
прібувал творити в тым духу.

Одышол єм (позірні) од ос-
новной темы, толчу ся по справі
як сам Кальлімах по Егейскым
Морі, але єдного сой іщы не пре-
пущу. А то зацитуваня польского
літературознавця Антоніны Єліч,
котра повідат же: „*gdy sejm speł-
niając życzenie mściwego papieża
postanowił wydać mu Kallimacha,
Grzegorz sprzeciwił się temu i na-
dał opiekować się poetą...*” (Antolo-
gia..., Ісм. ниже/str. 12).

Трудно на основі выжше ре-
ченого далеко внескувати, але
думати мож - як хто забagne.
Легше тіж буде, переблукавши
зо мною по руско-німецко-поль-
скым Кросні і кавльчыку гумані-
зму, зрозуміти зложену дорогу
жытя Павла Русина, до котрого о
хвильку верну. Так о хвильку...

Десяткы, соткы молодых лю-
ди з Галичыны, України, Білору-
си, з цілого давнорусского краю
котрий впал в чужы рапы, пода-
ло ся ідеям гуманізму. Він, сіга-
ючи до старожытних понять за-
гальнолюдского добра, выносил
го понад гнилизну передовшыт-
кым західнього середньвіча. Был
вартістю, якої на Руси уж не
было, бо не было Руси (як і Ві-
зантії). Але нарід жыл, і бодай -
жыти хтіл. Десяткы, соткы... Се-
ред них і Юрий Котермак з Дро-

Юрий Котермак, рис. М. Гаєрилюк

гобыча, недалекий сусід Павла Русина, і в просторі і в часі (1450-1494), професор медицины і астрономії Краківського Університету, деякій час ректор Больоньского Університету.

Штож - лишыли мы Павла Русина лем народженим і повандрували по краях і людьох. Жебы знати што нияким чудовиском, а потребом, конечностю была дорога Русина до західнього, чужого культурово сьвіта.

Пішол до него Павел Русин коло 1490 рока. Студиювал який час в Краківськым Університеті, одкале з невідомых причин перенюс ся до Грейсвальдского Університету в Померанії, де в 1499 році здобыл ступін бакалавра. Одтале в 1500 році зас вертат до Кракова де континууе студії і в 1506 році отримуе ступін маэстра наук вызволених. Не фіналізуе тых осягнінь прынятьом сьвященства, што было в звычайю, што отверало шыроко двері до карьєры, і... над чым застаналяют ся польскы дошлідники

В Краківськым Університеті остае працювати. Выкладат літературу клясьичну, обяснят творы Клавдияна, Овідия, Персия, Вергілія, Люкана, Сенека, Люкреция, Плавта. Звязаний є з Краківськым Університетом такой до кінця жытя (до 1516 р.), але зо значныма перервами.

В 1508 році видиме го в Варадині, потім в Буді. Выджат на

Угры, заприязнений з неякым Севастияном Магіі, а і з причыны пануючой в Кракові заразы. В Буді выступуе зо своіма вершамы перед Штефаном Баторийом, який є товды каштеляном міста і охмістром королевича Людвіка Угорского. На Уграх Павел Русин познае тіж магната Габора Переніі, котрий захоплений талантом поеты запрашат го до свого маэтку в Надь-Сольос і гостит через три місяці. Ту, на пропозицію Переніі, зас стае Павел Русин перед „шансом” остати плебаном взамін за офірувану му богату беніфіцію Ерд. Не даст ся ствердити ци стае ся Павел Русин паном обшырной беніфіціі, але тото же другіраз не прынимат латиньского сьвященства є фактом безспірным.

І ту мож бы посунути ся дале в біографії поеты, кед бы не труд який єм сой задал стараючы ся зьідентифікувати оне Надь-Сольос Габора Переніі. Зачал єм од так званых в історії Верхніх Угор, од східньої іх части, інакше, а приємнійше речы - Підкарпатской Руси. Інтуїція мя не завела, Надь-Сольос то днешній Виноградів на днешнім Закарпатю. Ци мож з того вытігати даякы внескы? Може і не вяжучы, але за самы думкы преці не карют.

На початку 1509 рока выїжджат Павел Русин до Відня і остае ту такой два рока. Навязуе контакты з тамтышньом університетском елітом і, што для пое-

ты хыбаль найважнійше, выдає в друкарни Вінтербургера книгу своей поезиі (1509). Мож з ней вычитати його значне привязана до Угор (може до Верхніх, може...) і найти акценты неприязны Полякам. І кед ем уж при зауженій темі, приведу дві протилежны сой выповіди, акуратні польських дошлідників:

1) Danuta Quirini-Popławska - „*Po mimo to, że pochodził ze spolszczonej niemieckiej rodziny, występował pod nazwiskiem Paweł z Krosna z dodatkiem Ruthenus, co oznaczać miało przynależność do województwa ruskiego, i czuł się Polakiem.*” (Studia...Ісм.нижеІ, str. 326),

2) Antonina Jelicz - „*Prawdziwe jego nazwisko brzmiało Proceler, uważał się jednak raczej za Rusina i podpisywał się Paulus Ruthenus. Poza rzadkimi wyjątkami, nie podkreślał swojej przynależności do Polski* (Antologia, Ісм.н.І str.19).

В 1511 році вертат Павел Русин через Верхні Угры до Кросна, де - на стежках дитинства і молодости - дуже творит. В тым році вертат тіж до выкладів в Краківським Університеті. Серед його студентів находят ся Ян з Віслиці і Ян Дантышек, які збогатят неодола літературу польско-латиньску. *Українська Радянська Енциклопедія* (т.9, стор. 521 - см. ниже) подає што Павел Русин вчыл і великого Миколая Коперника. Поза занятями в універси-

теті, до кінця своїх дни труднит ся выдаваньом книжок, в тым выдає і свої дві трагедіі.

Вмерат Павел Русин в 1517 році, за єдныма джерелами — в Санчы, за другыма - в Саноку. В обох припадках близко рідного краю, такой в ним. Стара приповідка гварит же найліпше вмерати дома...

...і в ній выявлят ся любов до рідного гнізда. Хоц Павел з Кросна в своїх численних творах не осьпівує го, бо такой был час, такой был сьвіт, хоц з рідка лем трафит ся його захоплія пісьньом в простоті своій подібном до сарматского села, є і повинен остати поетом котрий высоко двигат наше русиньске чело.

Так высоко, як носил го сам післанец муз, перед найвекшыма того сьвіта з гордістю підписуючий ся Павел **РУСИН**.

Література:

- Antonina Jelicz, *Antologia poezji polsko-łacińskiej*, Wydawn. „Glob”, Szczecin 1983;
Danuta Quirini-Popławska, *Studia nad szkolnictwem krośnieńskim*, w: *Krosno. Studia z dziejów miasta i regionu*, t. I, red. Józef Garbacik, Kraków 1973;
Lustracja województwa ruskiego 1661-1665, cz. I. Ziemia Przemyska i Sanocka, wyd. K. Arłamowski i W. Kapuś, Ossolineum 1970;
Історія Української РСР, т. 1, кн. 2, головний ред. Ю.Ю.Кондуфор, Київ 1979;
Українська Радянська Енциклопедія, т. 9, гол. ред М.П.Бажан, Київ 1983;
Роман Лубківський, *Павло Русин з Кросна*, „Жовтень” nr 12-1976, Львів;
Петро Трохановський, *Павел Русин з Кросна*, „Голос Ватры” nr 4-1987

ПАВЕЛ РУСИН

Похвала поезиї

Ясний богів дар, поетичне слово,
Іх селеній плід, бесідливий, сладкій,
Нибы девят сфер — звучыт над престолом
Вышнім, небесным.

О піспанцю муз не даремно гварят,
Што натхнений він іскром божественном,
Што досігат зьвїзд, над преділом земным
Крыла простершы.

Штож бо вічне є на зрадливим сьвіті?
Скоро бліда смерт кождий плід підтинат,
І арджавий час вперто в прах, руїну,
Вшытко обертат.

Зникне ладан весь, аравійця гордіст,
Злата рудий блиск, што ним Таг ясніє,
Щезнут перлы гет, што як сьніг білют
В Морі Червеным.

Днес толока там, де стояла Троя,
Де гордыня Фів семибрамных квітла,
Де сігали хмар в достоїнстві своїм
Царів гробницї.

Хто бы почув днес о тых сокровищах,
Хто бы гнеска знал о діянях вождів,
Хто бы спомнул іх, кед бы лірник віщий
Іх не прославил?

Зжер бы вшытко час (не подумай — музы
З джерел сьвятых іх, з печер я усуну).
Чесний славы лавр, мужів діла шумны
Щезли бы, вмерли.

Жыє сьпівцвє рід, променистых сердец
Вінцєносний хор; імен їх великих
На звиточку тым вшыткых бы не скликал
Стильос мій скромний.

Покаль ясный Феб од простори Сходу
Жене повіз свій до Іберів земель,
Покаль, нибы серп, ци колесом ходит
В небі місячок,

Покаль вяже мир елементы сьвіта:
Покаль землі твердь в своїх меджах крайніх
Покаль плєскіт фаль, вколо оповита
Зрачным ефіром, —

Завсе з уст до уст ішла буде сьвітом
Вірна слава їх, непідвладня смерти;
Пісня, тот їх дар, вічно буде квитла
Людям в одну.

Вступ до Troas шестой трагедії Аннея Сенеки

Quisquis protervae nosse cupis deae

Кєд прагнеш той, спосеред божеств - адде,
Підступи знати, взріти веліч зрады,
Той, котру гурма творців славит,
Богыньом видит ю дволицьвом —

Той, што пізріньом, нибы ласкы полным
Хоробрых воів груди білы зводит,
То зас свій зір одвертаючы
Жаліст і згубу шле преокрутну —

Той, котра шліпа, лжлива і лестлива,
Пажерна, легка, можна, зла, манлива,

Несправедлива і зурвала,
Од подуву вітру барже змінна —

Што єдних двигат на достоїнств вершок,
Великого стану проятий блеск несе,
А тых, што щестя кус зазнали,
Спыхат на стигійських від мочары —

Котра підступом гру облудну грає
І ловит люди тисячом штук зрадних,
Як павук, котрий дрібны мушкы
Звыкнул, такой віщо, в сіт втігати —

Котра кывніньом долю царств вызначат,
Чудовы міста дрылят в глуху мрачність,
Конец, в страхоту облечений,
Вождям готує, царям народів —

На што примірів Троя щезла несе,
Што вказує явні і престіл Персів,
І римських вождів вчат недолі,
Та владаре грецкы і азійскы.

Кед хцеш познати вшытко тото — сідай
До книг поеты, што за Еврипідом
По сцені водит чудным тактом
Шаты шелестливы, подолгасты.

Од душы вершы, в труді дни писаны,
Котры (ци віриш?) будут ачий жыти
Через століття, нич Юпітер,
Бог грому, рядил буде сьвітом.

ВАСИЛЬ ПАГИРЯ

МИХАІЛ АНДРЕЛЛА МУКАЧІВСЬКІЙ ПИСМЕННИК - ПОЛЕМІСТА

Перша відомість о письменнику - полемісті XVII століття Михаїлі Андреллі-Оросвигівським появилася в науковій літературі кінцем XIX століття: літературознавці І. Дулішкович і А. Петров високо оцінили оцілили рукописи „Ієрея Михаїла“. А в наш час найгрунтовнійше досліджыня творчости М. Андреллы зробил доктор фільольогічных наук Василь Микитась в книзі „Український письменник-полеміст Михаїло Андрелла“, яка взріла сьвіт в выдавництві „Карпати“ 1960 рока.

Вродил ся Михаїл Андрелла в Росвигіві, зато і назвал себе Оросвигівським. Кым были його родиче, докладні невідомо. Очевидні, они належали до незаможных селян ци до убогого духовенства. І докладні невідомо, в котрым році акуратні ся народил. В своїм творі „Оборона“, написаным в часі медже 1697 і 1701 роками, він занотовує: *Уже старец, маю шістдесят і більше літ, зато принято уважати што вродил ся він в 1637 році.* Закарпатскы історикы М. Лелекач і М. Грига в своїх „Выборі із старого руського письменства Подкарпатя“ уважа-

ют роком народжыня Михаїла Андреллы 1639.

На початку „Обороны“ М. Андрелла называт себе „Ієреєм Михаїлом Феодулом і Христодулом“, а пізнійше „Миговком“ і „Оросвигівським“. Подібны назвы лишыл він і в своїх приписках на „Острожській Біблії“ 1581 рока, котра была його власністю, на „Трефологоні“ в селі Бедевлі. А коли вмер, то на єдній з богослужебных книг села Ізы, де письменник жыл остатнім часом, записане: „року 1710 вмер священно-ієрей Михаїл, званий народом Миговк“.

Андрелла часто в своїх творах споминат што спеціальну богословску осьвіту він здобыл за меджами рідной землі. Так, в „Обороні“ він записує по мадярскы: „Я тіж был... во Відні, Прешбургу, а і в Трнаві“. (...) По закінчюно богословских наук його призначено на сатмарского пресвітера. Знаєміст чужых языків допомогла йому всесторонньо поглубити осьвіту і орьєнтувати ся в товдішнім суспільно-політичным і релігійным руху.

Вернувшы до вітчизны, Ан-

дрелла зачынат барз пильні чытати православны книги, які в великій кількості в тым часі приношено з Украіны і Росіі. В своїх творах він спомінат „Лексикон славенорусский и имен толкование” Памвы Беринды, „Ключ разумения” Іоанкія Галятовского, „Камінь” Петра Могылы і інчы.

Міхаіл Андрелла был очитаным, осьвіченым на свій час чловеком. Без знаня історіі папства і релігійнаго руху він ніяк бы не міг вступити в полеміку з високоосьвіченыма єзуітскыма богословами і перемочы іх. О свій перевазі над єзуітамі він пісал: „Они, римлянове, не могут мое прочитати писмо, я могу, слава Богу, и римское, угорское, греческое, еще и польского троха, мало”.

В 1669 Міхаіл Андрелла зрывает вшыткы стосункы з унііюм і стає до обороны тых, кого нещадні обдерают панове. Перебываючы в середовіску простого народу, писменник стал ся выразительюм думок і прагнінь поневоленого селянства і найбільшого духовенства, котре тіж несло на своїх плечах тягар панщыны.

За одхід од уніі Андреллу з його двома братми закули до кайдан і шмарили до підземель Мукачівского замку. О муках і насильствах, які пришло ся му

пережыти, писменник нераз спомінал в своїх творах, медже інчыым в „Логосі” (урывкы з того твору помістили мы в влонішнім Лемківскым Календарі - ред. ЛК) і „Обороні”. Не зломившы мужнього Андреллу залякуваньом і тортурами, його старают ся перекупити дарунками і грошми. Він з гнівом одшмарил і тото. Незважаючы на остры перешлідуваня, він проповідувал православія і тым моральні підтримувал шыроky народны масы в борбі за „стару віру”.

Од стороны літературной досконалости творы Андреллы не дорівнюют посланям І. Вышенского (выдатний галицькій полеміста - прип. Ред ЛК), але в ідеовым пляні они стоят на рівні з ним і становлят певну художню цінніст.(...)

Поєднаня гумору, сатыры і безпощадного сарказму вызначають особистіст полемічного таланту Андреллы. Сьміх писменника, скеруваний против ворогів, был цільным і гнівным. Комічне в выкрыттю явні негатывных персонажів і трагічне во вказаню жытя бідного народу — безсперечна цінніст полемічных творів Міхаіла Андреллы.

(Взято з книжкы: Василь Пагыря „Я світ узрів під Бескидом”, Ужгород, Видавництво „Карпати” 1993.

ВАСИЛЬ СОЧКА-БОРЖАВИН

ВЕЛИКИЙ СЛАВЯНИН

На арені мирної політичної боротьби за національно-адміністративні права Підкарпатських Русинів, од передвечера революційних подій 1848-49 років і до 80-их років XIX століття, был в Мадярщині признаним вождем нашего народа Адольф Добрянский. Гірничо-рудний інженір і юриста Добрянский, вірний друг Словаків, Чехів і Галичан русофільской орієнтації, мал добры контакты з представителями вшиткых Славян Австро-Мадярской Монархії. Більше того - о ним знали, як о выдатній личности, в Росії і в Франції. Але мал своїх поклонників, як прекрасний інженір і організатор, і медже Мадярами, Румунами.

Вродил ся 19 грудня 1817 рока в селі Рудльові в родині тамошнього приходского съвященника Івана Добрянского. Мати Адольфа Добрянского была дівком солідного міщанина з Левочы, владіла, як пише родинна кроніка, языками русиньським, словацкым, німецкым, мадярським і французкым. Отец малого Адольфа скоро был переміщений до села Завадки, де хлопец засвоіл основы грамотности. Гімназийны клясы кінчыл в Лєво-

чы, Рожняві і Мішкольцу, а філософію і право в Кошыцях і Егері. В тых часах в Егері кінчылы свої студії численны Русины, Словакы і Сербы, так што славянський дух закріплял ся в молодого Добрянского доста скоро. Та в егерських студентів был і улюблений професор Павел Стаматовіч - Серб.

Закінчывшы юридичны студії талантливий русиньській юноша

продолжыл свою освіту в гірничо-рудно-лісничий академії в Банській Штіавници, де отримал диплом інжиніра.

Маючы уж два дипломы, 1 жолтня 1840 рока был назначений коморным служачым до місцевої шахты. А там, в Банській Штіавници, медже Словакамі і Німцямі, в Добрянского появило ся дуже другів; там зачала ся його політычна діяльніст. Але проявил себе як прекрасний спеціаліста-раціоналізатор і на основній роботі в Віндшахті, в результаті чоґо цисяр присвоіл му рангу служачого выжшой катеґорії.

В Банській Штіавници нашол і своє родинне щестя, взявшы за любу жіночку, в грудни 1842 рока, Словачку Еллеонору Мілвіусову, яка пізнійше щесливо народила йому десятеро діти — 5 сынів і 5 дівок.

Прожываючы більше як десят років в Середній Словації, мал вірного друга в особі будителя і публицисты доктора Андрея Радлінского, але навязал Добрянській благородны контакты і з другыма выдатныма словацкыма культурныма і політычныма діячами, котры потім стали ся заложытелями всенародной організації „Матица Словенска”.

В 1847 році гірничо-рудний інжинір Адольф Добрянскій на жычыня австрийского уряду был скеруваний до Чех і Силезії для баданя запасів камінно-угольных

шахт. Там, попрі своїй основній роботі, навязал поважны контакты з вождямі Чехів — істориком Франтішком Палацкым (1798-1876), політыком Франтішком Ладіславом Рієгром (1818-1903), вченым славістом Вацлавом Ганком (1791-1861) і з основоположником чешкой журналістыкы поетом Карелом Гавлічком-Боровскым (1821-1856). З нима омовил наш будитель програм Славянского З’їзду, котрий мал быти проведений в Празі на ярі 1848 рока.

Марцова Революція 1848 рока принесла найперше до Мадярщыны ідеї свободы і братства, а тыж ідею освободжыня селян од февдальной панщыны. І зато така революція была пожадана і серед Підкарпатских Русинів. Але коли власт Кошута скерувала мадярскій революційний рух против свободолубивых інтересів Словаків, Сербів, Русинів і коли Александер Духнович был в Пряшові через люди Кошута арештуваний, вожді русиньского культурно-національного руху во главі з Адольфом Добрянскым, як і вожді Словаків, мусіли глядати підтримкы з боку австрийского цисаря.

Добрянскій уж перед Марцовом Революціом не был сымпатычным для мадярских арыстократів. А по стрічы і пертракціях з коштутовцями мусіл скривати ся, штобы го не арештували. Та Добрянскій іщы встиг

передати словацкому публіцисті і будительови Й. М. Гурбанови, правій руці Людовіта Штура, жаданя Підкарпатських Русинів, котры потім Гурбан одчытал в Празі в 1848 році на Славянськым Зъїзді. А в тій петиції перед авторытетным славянськым форум были одчытаны шлідуочы жаданя:

1 — штобы Словакы і Підкарпатскы Русины были признаны через Мадярів як самобытні народы і штобы в мадырскым парламенті мали они єднакы права.

2 — штобы обом тым народам было дозволене мати свої територіальны соймы зо сталом словацков і русиньсков комісійов, яка бы охороняла права Словаків і Русинів; і яка бы скликувала періодычні національны соймы і одмітувала тоты наказы центрального мадырского міністерства, котры бы представляли небезпеку для словацкого або русиньского народа.

3 — штобы Словакам і Русинам было дозволене закладати не лем народны, але і выжшы учебны установы з выкладовым языком словацкым і русиньскым.

4 — За державны пінязі маючт основати ся катедры словацкого і русиньского языків для Мадярів, і катедры мадырского языка для Словаків і Русинів.

5 — штобы вшыткы національности Мадярщины во вшыткым были рівноправны і жебы ани єдна нация не была пануючом.

6 — штобы якнайскорше были выпущены з вязниц тоы Словакы і Русины, котры обороняли права своїх народів.

7 — штобы Словакам і Русинам было дозволене отверати свої національно-культурны общества, котры плекали бы духовы традиції своих народів.

В 1848 році Словакы з Банской Штіавниці і околичных сел кандыдували Добрянского до мадырского парламенту. Та реакційны силы виділи в ним свого противника і зробили вшытко, жебы його до парламенту не выбрали. Спасаячы ся од арешту, наш політык втюк найперше до своих краянів, а дальше переїхал до Галичыны, де його прийняли як величыны Славянина. А коли зо Східной Словації австрийска армія ґенерала Шліткея вытіснила мадырских революційных ґвардистів, Добрянскій вернул ся на землю своих предків. В Пряшові навязує тісны контакты з Александром Духновичом, зо словацкыма патріотами і одвиджує своих поклонників в Ужгороді, Собранцях, Михаловцях, Пряшові і Левочы. На тых дорогах сопроводжує його старший брат Віктор Добрянскій (1816-1860) - секретар епископа Пряшівской єпархії, будучий шкільний інспектор Ужгородского автономічно-адміністратційного округу.

В марци 1849 рока в Відни была оголошена нова конституция, котра на папері акцентувала

рівноправність народів Австро-Мадярщини. В тих часах Добрянській перебував во Львові, де стрічал ся з представителями русофільської творчої інтелігенції Михаїлом Малиновським (1812 - 94), Денисом Зубрицьким (1777-1862), Антонієм Петрушевичом (1821-1913) і проводил з нима конкретны розмовы. Будучи політичным сторонником Австрії, Добрянській в тих часах наівно вірил, што австрійска власт даст більше прав славянським народам, як Мадярщина. Але розуміл наш будитель того, што Австрія без помочы Росії не годна буде придусити мадярську революцію. Якраз зато в квітні 1949 рока вертат ся до Відня, штобы од всемогучого австрійского міністра вснутрішніх діл Александра Баха прийняти назначыня - быти цивільным комісарьом коло руского генерала графа Рюдігера. При рускій армії оставал Добрянській до полной капітуляції мадярських гонведів. Брал участ в битві коло міста Вац над Дунаєм, за што йому дали рускій Орден Сьвятой Анни і в битві коло Дебрецина, по якій головнокомандуючий генерал Пашкєвич нагородил го высокым Орденом Сьвятого Владиміря.

Але інакша карієра чекала на нашого будителя по тым як 26 серпня 1849 рока рускій генерал Карлович освободил од мадярських революціоністів місто Мукачево і Підкарпатську Русь. Бо

неодолга, 10 жолтня того самого рока, до Відня выїхала делегація Русинів, штобы в сьвітлі так зв. Марцьовой Конституції жадати од цисарского двору реалізації національных прав і утворіня в Підкарпатським краю автономічной території з місцевым самоуправліньом. Тоту делегацію творили: Адольф Добрянській, др Михаїл Висаник - бывший декан медичинского факультету Віденьского Університету, уж спомнений нами Віктор Добрянській, пряшівській каноник і публіциста Йосиф Шолтыс, сьвящ. Александер Яницкій і дыректор діточого шпыталя, тыж Русин - доктор Вікентий Алексович. Во Відні нашы представителі стрітили ся і порадили ся з членами словацкой делегації - Й. М. Гурбаном, Л. Штуром, Я. Кольяром, М. М. Годжом, і К.Кузманім, котры тыж появили ся в столиці Австрії, штобы боронити права свого народа в рамках новой конституції.

Обі дві делегації предложыли 14 жолтня високому придворному начальникови Герінгерови проєкт, за яким Мадярщина мала остати територіальні ненарушчєнов, але поділенов на автономічні заряджуваны дистрикты. А такы дистрикты мали дістати в рамках Мадярщини Словакы, Русины, Мадяре, Німці, Румуны і Сербы. Дві названы нами делегації одвиділи тыж міністра Александра Баха і были прийняты через цисаря Франц-Йосифа.

Вертала ся наша делеґация з Відня з оптимістычным духом, бо творил ся в нас автономічний національний дистрикт з центром в Ужгороді, до якого мали належати не лем Ужгородска, але і Бережаньска, Угочаньска, Мармарошска жупы (комітаты). А місцева власт мала быти сконцентрувана в канцелярії новоназначеного начальника дистрикту Ігнаца Віллеца, Чеха з походжыня і референта того округу Адольфа Добранского.

На превеликій жаль тот самозаряджуваний дистрикт з таким начальством проіснувал недолго - лем од другой декады жолтня 1849 до кінця марця 1850 рока. Але і за такой короткій час А.Добрянскому, wraz з братом Віктором, головным шкільным інспектором, повело ся організувати дуже хосенных діл.

В ужгородській гімназії, як єден з головных предметів, был введений русиньскій язык. І в селах, де проживали Русины, наука в школах зачала ся вести по русиньскы, а установы зачали вести тыж нашы люде. І на уличных табличках в Ужгороді, Мукачеві, Великом Севлюшы, Хусті, Перечыні, Сваляві зачали появляти ся русиньскы написы.

Таки новы порядкы не могли подабати ся многым домашнім одродильцям-янчарам. Они посылали зажаліня на ведучых адміністраційного дистрикту до найвыжшых інстанцій, в резуль-

таті чого до Ужгорода заміст Віллеца был присланий Мадяр Табоді, заданьом котрого было ліквідувати реформы Добрянского.

По Ужгороді А.Добрянскій остал референтом дистрикту в Кошыцях, а пізнійше робил в Будині і в Великом Варадині. За сім років работы в Великом Варадині придбал сой дуже поклонників медже тамошніма Мадярами і Румунами, бо перетворил тот регіон в проквітаючий край. Побудував там нову желізну дорогу і прекрасны шосовы дороги, зробил судоходнов ріку Марош, провьял меліорацію на заболоченых землях.

А в серпни 1860 рока за выдатну роботу перемістили го до Будина, де при высоком мадярским намістництві занял посаду міністерского дорадника. Перша половина шестидесятих літ знаменує ся і тым, што наш будитель зас активізувал свої контакты з Русинами Мадярщины і Пряшівщины - через Івана Раковского і Александра Духновича. І усилил свою дружбу зо словацкыма культурнымы діятелями котры жыли в тых часах в Пешті. (...) О тій дружбі А.Добрянского зо словацкыма патіотами пізнійше напише в своїх споминах його найстарша дівка Ольга, (знана з голосного противправославного *Процесу Ольгы Грабар і товаришів 1882 р.* - ред. „ЛК”), жена адвоката Еммануїла Грабаря, мати маляря - академіка Ігоря

Грабаря, што остал в Москві дыректором Третьяковской Галереі. (...)

В першым кварталі 1861 рока мадарскы жупаны оголосили выборы до парламенту. І робили вшытко так, жебы ту не трафил ани єден Словак. На русиньскы села з Маковиці в комітаті Шаріш і так выбрали своїм депутатом до мадарского парламенту Добрянского, котрий там выступувал не лем в інтересі Русинів, але і Словаків.

В 1861 році продал свій маєток в Сачурові і купил інчий - в малым селі Чертіжnym, під польско-словацков границьов, недалеко Меджелаборец. А в середині 1864 рока цисарским декретом был покликаний до Відня, де го чекала высока служба.

Медже тым в роках 1862-76 был председателем пряшівского Общества Св. Іоана Крестителя, а в Ужгороді в 1866-71 роках почесным председателем Підкарпатского Літературного Общества Св. Василя Великого.

В 1867 одмовил ся од высокої державной службы і переселил ся зо своїов вірнов подругов жытя п.Елеонором до Чертіжного, де на родинным мастку высадил прекрасній сад і де до нього приходили в гості зо славянскых земель славны люде - історикы, фільольоґы, писателі.

Такой спокійно жыл собі Добрянскій в Чертіжnym, маючы богату домашню бібліотеку, аж до

початку вісемдесятых років. (...)

По політычным процесі во Львові в 1882 році, в яком нашого Добрянского обиняли в панславистычных звязках з Російов і в державній зраді, будитель был освобожденый і выпущений з вязниці, але долги роки, аж до самой смерти мусліл прожыти далеко од рідного краю - в Австрії.

В Відні жыл в 1882-87 роках на скромных пінязях, бо більшу част пенсії пересылал своїй жені Елеонорі до Чертіжного, котрий не было дозволене прожывати враз з мужем в столичным місті. Ізолюваний од Підкарпатскых Русинів, Добранскій дорожыл зато хоц лем тым, што во Відні міг стрічати ся зо славянськыма студентами - молодыма Чехами, Словаками, Сербями, Хорватами, Словенцями і Болгарами, але і з дакотрыма своїма крайанами. В знаємых Славян при шкленници теплої теі, студенты барз радо слухали нашого будителя, котрий был для них великым авторытетом. В грудни 1886 рока, в ден народжыня нашого великого Славянина, до нього пришла делеґация од чеського патріотычного общества „Єднота“, а дакус пізнійше і делеґация од віденьскых студентів з праздничным писмом, зміст котрого был шлідующий:

„Милостивый Государь, Глубокоуважаемый Адольф Иванович! // С нетерпением ожидался славянской студенческой моло-

дежью день Вашего рождения и радостно приветствуя его, она им пользуется, чтобы Вам, Глубокоуважаемый Нестор Славянского Возрождения, приподнести в дар свои чувства глубокой признательности и искренней преданности...

Ваш глубокий ум, Ваши всеобъемлющие знания, Ваши неисчерпаемые силы, Ваш непоколебимый патриотизм и безграничная преданность славянскому делу, Ваша незыблемая вера и при всем этом неподражаемая простота встречают не у одной только славянской молодежи радостное удивление и вызывают повсеместно в славянстве уважение, преданность и любовь к Вам и воодушевление для общего всем нам славянского дела...

Так пусть же будет для Вас утешением в тяжелое время, переживаемое тепер славянством и наградой за Ваши многолетние неусыпные труды, что семена, засеянные Вами, всходят повсеместно, приносят уже роскошные плоды..."

І під тым писмом Учтельови было підписаних - 66 Чехів, 26 Сербів, 24 Словенців, 23 Хорватів, 14 Словаків, 7 Болгарів і парох Русинів.

3 Відня муслі Добрянскій переселити ся до невеликого, але університетского міста Іннсбрук - в Тирольських горах. Як споминат

в своїх мемуарах Димитрий Марков (1864-1938), бывший депутат Австрийского парламенту, котрий в 90-ых роках XIX столітя был студентом юридичного факультету в Іннсбруку і бывал гостьом Добрянского, будитель і в старости утримувал добру кондицію и каждый ден до полудня писал. Окрем того - рано занимал ся фізкультурнма вправами, по полудни одбывал пішы прогульки і стрічал ся зо студентами - Чехами, Словаками, Хорватами, Сербами, а вечером читал, найчастійше Біблію. Приходил до Адольфа Добрянского і студент медычного факультету Словак Душан Маковіці (1886-1921), котрий уж товды захоплювал ся філософічними поглядами Льва Толстого, а пізнійше переселил ся до Росії і остал домашнім дохторьом гениального русского писателя.

Димитрий Марков споминат і такє:

„В бытность мою в Іннсбруке появились сочинения А. Добрянского о календарном вопросе и об учении графа Льва Николаевича Толстого. Затем Адольф Иванович стал писать широко и пространно о Славянах, их минувшем, настоящем и будущем. Старик так и не кончил этого последнего своего сочинения, богатого материалами по славяноведению. Он остановился на 190 странице ру-

кописи, исписанной его тонким и четким почерком. И эту последнюю свою работу сочинял до обеда..."

Добрянській досконало владів окрем свого дев'ятьома мовами - руським, німецьким, мадярським, словацьким, латинським, французьким, чеським і сербо-хорватським. Свої історичні і публіцистичні твори писав по руськи, по німецьки, по французьки, по мадярськи. І були вони опубліковані не тільки в Австро-Мадярищині, але і в Франції, Росії, Польщі.

Тяжко тепер позбратити твори і дописи великого русинського будителя, бо були вивезені через його зятя Антонія Будиловича до Росії; а ті, що зберігала пані Елеонора в чертижнській кури, згоріли при втечі австрійських вояків з Галичини в I світовій війні. З тих творів не єдиний з найважливіших є книга „Австрійські Славяни і Мадяри“, видана в оригіналі в Франції і перекладена через Беджіха Штепанка на чеський мову. Оцей твір чеської карпатолог Франтішек Тіх в часописі „Наше доба“ 20 лютого 1921 року писав:

„Добрянській в своїм труді домагат ся того, щобы в Австро-Мадярищині каждая народність дістала автономію - Чехы, Словакы, Сербы, Русины...“

Автор книги, в переконанню Франтішка Тіхого, був прекрасним знавцем історії, мудрим політиком і зволеником австрійської програми Франтішка Палацого... То був труд, котрий науково доводив перед цілим світом права народних меншин коло міцнішого од себе народу.

Адольф Добрянській закінчив свою життяву дорогу в далекому тирольському місті, де перед тим одвідав го професор Петербурского Університету Владимір Ламанський. А догоріла жыва свіча нашого великого патріота 19 марця 1901 року.

Завіщання свого лютого мужа пані Елеонора Мілвіусова-Добрянська сполнила. Тіло його погребом перевезла з Іннсбрука до русинського містечка Меджелабірці. І, при участі дванадцятьох священників, похоронила на скромному чертижнянському гробі. Недалеко од гробу кляска русинської літератури Юлія Ставровського-Попрадова.

Текст взят з книжки Автора - Василя Сочки-Боржавина „Будителі Підкарпатських Русинів“, виданої в Ужгороді 1995 р. За деяки скорочення і невелику (лемківськомовну) редакцію щиро перепрашає - Ред. "ЛК"

Зо споминів о А. Добрянским

З Адольфом Добрянским звела мене доля 1896 році. По закінчю богословского факультету я переіхал студіювати до столиці Тыролю, Інсбрука. Славян в Інсбруку было дуже. В більшості студенти і військові, офіцери - Чехи і Хорваты. Та было тыж пару осіб на посадах, медже нима професорове університету, Словенец Клеменчик і Чех Невінни. Славянське суспільне жытя гуртувало ся в студентским товаристві „Велебіт“ (так зове ся гірскій хырбет в Дальматії).

(...) В місті славянскы студенти тішыли ся пошаном і сымпатиями тырольскых Німців, котры в тот час были іщы дост толеранційны політычні. О „Великій Німеччыні“ і паннімецькым сьвітовым пануваню думали лем єдиниці, але то не были автентычны Тырольці. Паннімецькой, газардовой політыкы Тырольці не акцептували, од ней товды, як могли, сторонили. На вечерах організуваных через Славян были часто гостями німецькы родины, на концерті ансамблю тамбуруністів — в інтенції міста Любляны, котре потерпіло од землетрясія — явили ся вшыткы выжшы урядники, аж і штаб офіцерского корпусу в Інсбруку з ерцгерцогом, майором Карльом Фердинандом. Уж підчас мойой бытности в Інсбруку організувано загальний мітинг німецькых і славянскых студентів, котры протестували против дискримінації немадярскых народности Трансильванії. Мітинг был скликаний в році будапештеньской выставки звязаной з тисячлітнім ювілейом істнуваня мадярской державы. В концертах, вечерах і торжествах участвувал, очевидні, покійний А.Добрянскій. Приходил переважні в чорным сурдуті з рускыма і австрійскыма одзначынями, з орденом Сьв. Владиміря на шырокій, червеній басанунці. Появляня ся Добрянского серед студентів выкликувало бурю оплесків.

Студенты одвиджували барз часто Добрянского в його мешканю. Сымпатиями достойного дідуся тішыли ся православны Сербы, Рускы і Словакы. Остатні чули ся в його домі як в себе. Словаків было трійох: Душан Маковіцкі, Шкарван і Янко Когут. (...)

І я — уж од самого початку привязал єм ся до дідуся, але не можу повісти, жебым одраз придбал сымпатию А. Добрянского. Минуло пару місяци, нич мы ся зближыли і стали ся правдивыма приятелями. Мої дописы в „Галичанині“ і „Православній Буковині“,

брошурка о брестийській унії, котра появилa ся друком в Чернівцях, передовшыткым зас, першы добры оціны семестральных кольо-квій, настроїли дідуса на мою корист. Не было такой дня, жебы мы ся не виділи. Не пришол я, товды Добрянській пополудни являл ся в моім скромным студентским кутику. Часто приходил ем і вечером до Добрянского, жебы прочытати галицкы і буковиньскы газеты. А при ним в тамтым часі не было рідной души. Далеко была Карпатска Русь, близкы были розметаны: хто в Підкарпатській Русі, хто в Буковині, хто в Росії.

Будучы штоденным одвиджувачом дідуса познал ем його суровий, автократычний характер, його привычки, знал ем доедну дрібничку його жытя. (...) А. Добрянській ставал рано о шестій, зимом о семій годині. Каждого дня брал холодну купель, пак брал ся до гімнастыкы і, одішы ся, чытял на голос Сьвяте Писмо або Мінею. По фізычній і духовій гімнастыці, не сьнідавши (зимом выпивал шкленку чыстой тей), сідал до писменного стола. Часом писал листы, але переважні, як сам гварил, вытварял. В час мойой бытности в Інсбруку появили ся його творы о календарьовій проблемі і о поглядах Льва Толстого. (...)

Полуденок был подаваний о дванадцетій годині і складал ся з трьох страв. Добрянській был великым любителем мясного левашу і іл го, як ідят нашы селяне, то є дробил хліб і зьїдал обовязково каждый ден два полны таніры. Як правдивий демократа він відочні притримував ся і в тым одношыню хлопской думкы і переконував нас, молодых, што хліб параліжує мясны масноты, шкідливы старшым людям. Вареной пацятины николи не іл, зато любил біле мясо - телятину, курятину ітп. Зівшы десерт А. Добрянській закурювал єдну зо своїх файок, котрых мал пару штук. Файкы были попівского тыпу, з вышньовыма, долгыма цибухами. При чытанню газет і з файком в зубах заставал ем А. Добрянского каждого пополудня. О другій - третій годині мы переважні выходили на прогулку за місто, при гардій хвили обходили чудову, быстру ріку Інн і ішли горі, по прекрасных лісовых аляях - часто до сусідніх тырольскых сіл, окружених горами на два тысячы метрів высокости.

Прогульки были єдиным розведіньом Добрянского; при літушній хвили они продолжували ся нераз дві і три години. Та Добрянській любил — і то такой до остатніх дни свого жытя — перйти ся нераз так, як міг і знал ходити лем правдивий туриста, альпініста. На шист, сім років перед своєю смертю, 80-літній старец і 70-літній професор Петербурского Університету Владимир Ла-

манській — вымудрували выйти на найвыжшу гору коло Інсбрука, на хырбет Вальдарст. (...) Дідусі дішли на хырбет Вальдарст аж на третій ден... Та вшытко єдно, хоц і з одпочынками, вышли і вернули ся без шкід. (...)

Прогульки по тырольскых горах добрі загартували Адольфа Добрянского. На свій вік - застал єм дідуся уж вісемдесятилітнім - він был міцний і бодрий. Ходил ліпше по горах нич численны молоды люде. Зато його здороя было знамените, він добрі виділ, не знал штучных зубів. Своі волосы, колиси кучерявы, причесувал по парі-Зоцкы. Єдиний раз здороя Добрянского на коротко ся пошпотнуло. Ту я з конечности одыйду од предмету: То было на Великден другого рока мойого перебуваня в Інсбруку. Зачынаючы од Страстного Четверга Добрянскій строга постил. Здороя його было, як завсе, задовалюче, хоц на вечер того же Страстного Четверга він почув ся несвойо. Чытаючы, як завсе - наголос, дванадцет страстных євангелий, при чытаню євангелиї од Йоана він заплакал. Та пришол Великден... В тот ден Добрянскій не вытримал і зіп, так як належыт ся рускому човекови, пару яєц. Тото великоднє сьніданя попил не вином, котрого николи не пил, а - за своєю старом обычайністю - двома ци трьома шкленіцями холодной воды. Старий орґанізм на тот раз не вытримал. Добрянскій люг до постелі. Опікувало ся ним двух дохторів, професор Лянчнер і знаменитий днес дальматийскій хірург Якша Ячіч. Дідусь пролежал два тыжні, але выздоровіл. Лічыню він ся піддавал слухнячо лем на початку. Потім приписаны через дохторів порошкы не принимал і метал за постіль... Зрештом Добрянскій односил ся осторожні до вшыткых лікарств і зажываня їх признавал лем в крайніх, конечных припадках...

Нашы спільны прогульки не проходили, вшытко єдно, в безпредметовій паплянні... Декотры, особливі товды, коли Добрянскій был в добрым настрою, мож было порівнати то з римскыма кольцоковіями, то з антычныма грецкыма діальогамы. При чым ріжнорідны были знаня того всесторонньо осьвіченого человека. Очевидні, Добрянскій, як вшыткы старшы і заслужены люде, любил передовшыткым бесідувати о минувшым. Споминаючы діла 1848 рока, він з замилуваньом і захопліньом одзывал ся о выдатных славянських, особливі галицкых діячах, о благородным і патріотычным карпаторускым духовенстві і його єпископах, о духовых і моральных приметах рускых вояків і офіцирів, котры першыраз явили ся в забытых Карпатах нибы апостолы благовістники ліп-

шого будучого славянських, в той час поневоленых народів. Обшырні передавал дідусь епізоды з історіі малярского повстаня і дрібниці о піддаваню ся хоробрых малярских войск. (...) Не обышло ся при тым і без коротких зауважынь знаменитого розповідача під адресом австрійской династіі, котра зачудувала сьвіт, як повіл Бісмарк в часі крымской війны, своіом невдячністю. В тым възгляді Добрянскій звалял вину за гланны одношыня Австріі до Росіі під час крымской війны в першым ряді на дсрадців Франца Йосифа, товды молодого і недосьвідченого. Він вказувал, головным чыном, на шыроку антируську пропаганду при австрійскым дворі католицкой шляхты, єзуїтів і Риму. В звязку з тым і якбы на довід неджентельменьского поведіня Габсбургів, Добрянскій не оминул оповісти о вынесеных особисті через него пережыть при царскым дворі в Петрограді. Добрянскій был захоплений своіма трикратныма стрічами з рускыма імператорами. Через Александра II был Добрянскій прийнятий двараз. Першій раз спільні з інчыма славянскыма діячами в 1867 році, другій раз перед руско-турецком войном. На тото друге виджыня Добрянского самого попрошено. Росія приготувовала ся до з війны з Турціём і в Петрограді хтіли познати особисту авторытатывну думку Добрянского однісі балканских Славян. Добрянскій, знаючы добрі балканских Славян, вказал ся в тым възгляді ліпше обізнаным як рускы дипломаты. На зьвіданя Александра II - як смотрит на болгарске повстаня і на можливість руско-турецкой війны, Добрянскій одповіл так, як одповісти міг поневолений сын Руси. Він запропонувал Александрові II проєкт заміны Польцы м.ін. за карпаторускы землі...

Тота пропозиция на Совіті міністрів не перешла не смотрячы на тото, што подібний проєкт - з ініціатывы правдоподібні Добрянского - в часі переходу Карапат через рускы війска был уж давнійше представлений через генералів Пашкевича і Рідігера. Тоты політычны погляды Добрянского находиме почасті в так званій балканській „Interessenspharenpolitik“ міністра заграничных діл гр. Голуховского; подібна політыка была і в пляхах остатнього руского посланника в Відні, барона Шебека.

Барз добрі бесідувал Добрянскій і о імператорі Александрі III. Його авдієнция в того імператора - она была і остатньом подорожом Добрянского до Росіі - одбыла ся на початку 80-ых років. Він іздил там враз з протоєреём Наумовичом і інчыма галицкыма діячами жебы выпросити кредит для „Земледільческого Кредитного Заведенія“ во Львові. Тот єдиний галицко-рускій селянській

банк нашол ся перед банкрутством з прычыны нафтовых спекуляцый галоўнага дырэктара, чужынця Міхалека і його агентаў Френкля, Кіндлера і Хувеса. Соткам, тысячам сялян згрозіла продаж на публічных торгах іх маётку. Прышло ся дзядові іхатаі в далёку дарогу. Завдякы авторытэтові Добрянскаго подорож завершыла ся не лем полным поводжыньом. Добрянскій зас был прыняты на екстрэнній авдиснціі через царя Александра III. Цар заворожыл дідуса свойом простотом, демократычнцістю і патрыотызмом. Він был добрі обізнаный о тяжкым положыню Русинів під польскым і мадыарскым пануваньом. З розповіді о прынятыі в рускых імператорів я виділ, што были то, быти може, найбарже щесливы моменты в жытју Адольфа Добрянскаго. Был преці Добрянскій щырым і переконаным монархістом!.. О своїх пережытях в Петрограді він інчыим студентам Славянам не оповідал, і зо мною о тым більше николи не бесідувал. (...)

Враз з закінчыньом каждой нашой прогулкі перерывала ся інтэресуюча бесіда. Каждому з нас треба было іти продолжувати свою роботу. Я понаглял ся домів чытати кодексы. Добрянскій - оддыхнувшы дакус, писал листы або перечытувал од А до Z газеты і часопысы, котрых в него было барз дуже. Вечером, о осміі годіні, я переважні зас являл ем ся на короткіі час, уж не для розмовы, а для перезрїня галицкых і буковиньскых газет. О девятій годіні лишал ем мешканя Добрянскаго. По вечері, на котру складали ся дві шкленіці молока, дакус меду, або овечого сыра, Добрянскій не забрал ся уж до поважного туду. Зас лем непокоіл свої стары кости гімнастыком, а пак о десятиі-еденадцетіі годіні клал ся спати. Спал він літо і зиму при отвореным вікні, о кіпко, очывидні, не было буры або міцных морозів. Отверал він верхне крыло вікна, або тіж ціле в сусіднім поміщыню. Повітря, велика кількіст выпываной до полуденку воды, гімнастыка — адде трилистник і зрозумліня долгого і плідного жытја Адольфа Добрянскаго.

(Взято з выдаваного в Мукачові часопысу „Карпатскій Край“ Нр 1; рік выдана ся не подас, але є то правдоподобні 1923; лемківскій текст - П. Т.)

АЛЕКСАНДЕР МИТРАК (1837-1913)

МОЕ ПРОБУЖДЕНИЕ

И я был увлечен
Чужими мислями,
И взор мой омрачен
Предразсудженьями.

Мне гнусен стал язык
Народа моего;
Чужому я привик,
Не зная своего.

Но скоро я узнал
Души моей обман.
Мне друга Бог послал —
Прогнал он мой туман.

Теперь приятен мне
Родного слова звук,
Теперь уже он мне
Дороже всех наук.

ДОБРИ ТОМУ БОГАТОМУ

Добрі тому багатому,
Кто родил ся паном,
Добрі тому щасливому,
Кто не был Іваном.

Ой та не так біднякови,
Кто не зазнал долі,
Як тому-то цвіточкови,
Что змарніл у поли.

Других людей щастя пестит,
Як мати родная,
А бідного ненавидит,
Ги мачуха злая.

Не єдному багачови
Мало сего світа,
А сироті біднякови
Нігде не є міста.

Кажут люде не єдному:
„Смерть ділит розумно”,
Но я виділ, что бідному
І у гробі тісно...

НА ВЕРХОВИНІ

Горы наши, горы,
Наши бідны горы!
На вас я печально
Устремляю взоры.
Что за дивна сила
Вас ту наметала,
Луч тепленький солнца
І землю украла!
Таіте ли в нідрах
Золотую долю,
Іль готовите нам
Вічную недолю?

Александр Митрак писал по великорускы і рідном бесідом Підкарпатской Руси. Останній приведеный верш стал ся народном пісньом, знамом і на Лемковині.

ЛЮБОМИР ВОРГАЧ

ПРОФЕСОР МИХАЛ БАЛУДЯНСКІЙ

Йосиф Бода. *Михал Балудянскій*. XIX ст. Олій. МУК - Свидник.

Того рока припадат 150 річниця смерти великого Сына нашого Народу, Михала Балудянського - економа, правника і педагога. Походил він з полудньової сторони Карпат, зо села Вышня Ольшава Свидницького округу і в звязку з тым його особа для наших Лемків є ближше незнана. Цілю той коротенькой статі є приближыня читателям „Лем-

ківського Календаря" особы Михала Балудянського - Русина, котрого жытя є частином нашой історії, недолі нашого Народу.

Вродил ся Михал Балудянскій в родині греко-католицького священника Андрия і добродійкы Марії 26 вересня 1769 рока. По закінчынню середньої школы студювал філософію в Кошыцях (1783-85) і право во Відни (1787-89). Докторат права отримал 1796 рока на Університеті в Пешті. През короткій час был професором Королівской Академії в Ввлыкым Варадині, а в 1802 остал деканом правничого факультету. В 1804 році на запрошыня графа Новосильцова выїхал до Росії і там остал професором політычнэй економії в Педагогічным Інституті в Петрограді. В роках 1813-17 на просьбу царя Александра I (1801-1825) остає особистым учительом і виховательом князів Миколая і Михала. Враз з перетворінном Педагогічного Інституту на Петроградскій Університет, на выборах - з 16 голосів 12 отримал Михал Балудянскій і остал першым ректором реченого університету, але уж о два роки одмовил ся од ректорства. Причыном резигнації

был наступ консервативной реакции на науку, зміны в университетским статуті котрий Балудянскій передтым зложыл на взірцях найліпшых европейскых университетів. З часом одмавлят ся Балудянскій і од самой професуры і од 1824 рока остає працівником міністерства фінансів і членом праводавчой комісії. Овочом той праці є медже інчим выданий під редакциом Балудянского 15-томовий „Свод законов Российской империи” - першый рускій збірник прав. Зо вступльном на царскій трон Миколая I (1825-1855) - выхованка Балудянского, припадат му чест остати сенатором і начальником царской канцелярії.

Михал Балудянскій писал праці в ділянці політычной економії, фінансовости (8 томів). В звязку з тым, же был прогресивным економістом, позыскал собі популярніст, але його книжки цензура нігда не допустила до друку. Зато тіж гнеска його жытьовий труд є нам незнаний.

Был Балудянскій членом медженародных науковых товариств - од 1808 ботанічного в Альтенбургу, мінеральогічного в Йене і інчых. Знал досконало англицкій, французкій, італійскій, німецкій, мадярскій, латиньскій і церковнославянскій языки. За свій доробок был нагороджений Орденом Св. Анны II ступени. Вмер на чужыні, в Петрограді 3 квітня 1847 рока.

Во вступі одважыл ем ся повісти же жытя Михала Балудянского є частином історії і недолі нашого Народу. Трагізм його особы выплыват з того же не міг він розпростерти своїх крыл в ситуациі, коли по смерти цисаря Йосифа II в Австро-Угорскій державі тупило ся вшытко што было славянське. Здецидувал ся на еміграцию до Росії (маючы може тиху надію же даколи Росія - велика славянська держава допоможе двигнути ся на ноги зневоленным Русинам). Разом з ним „судьбу беженства” поділили Петро Лодій, Юрий Венелін і інчы.

Каждий нарід має своїх великих і славных люди. Особа професора Михала Балудянского сьвідчыт же мы не сме ани кус біднійшы. Тото, же не діял медже „своіма” а на еміграції не значыт же выржок ся свойого походжыня і сьвідомости. І хоц гнеска не маме по ним жадной писаной памятки, будме горды же Сын нашого Народу был першым ректором Петроградского Університету і учительом царя Миколая I.

Література:

1. *Slovenský Biografický Slovník*, Bratislava 1979, стор. 130.
2. *Encyklopédia Slovenská*, Bratislava 1975, стор. 110-111;
3. Филипп Иванович Свистун, *Прикарпатская Русь под владением Австрии*, Трумбуль 1970, стор. 42-43.
4. Василь Папиря, *Я світ узріє під Бескидом*, Ужгород 1993, стор. 32-33.

СТО ПЯТДЕСЯТ РОКІВ КНИЖИЦЯ ЧИТАЛЬНОЙ ПЕРШОГО НАШОГО БУКВАРЯ

Буквар в жыттю народів сполнят ролю особливу. Не даст ся перецінити значыня той першой основной книжки, з котрой молодой человек, дітина зачынят вчыти ся рідного писменного языка.

Днес, в нашій компютеровій добі, коли діти од маленька роснут перед телевизором, з програмами і для них презначеныма — оне значыня видіти ся може дакус меньшым нич перед роками, перед століттями. Та тота увага односит ся радше до пануючых народів. Тоты мают вшытко, жыют найкрашшыма осягнінями сучасной цивілізації. Інчым, меньшым, слабшым, поневолюваным остає лем просте материнське слово. Дороге, незмірні цінне, та оно не може заступити реченого букваря — кед тот же поневоленый нарід має амбіції проістнувати не лем єдно, два, три покоління.

Правду тоту зрозуміли нашы осьвічены предкы уж дост давно. „Дост давно“, то значыт — коли? Дахто може сой одраз коярити час остатнього меджевоєнныя, коли то на місце галицкого книжно-

го языка введено в школах на Лемковині автентычні рідний язык букваря авторства Мефодия Трохановского. Дахто може має в памяти тот дакус старший, выданий в Америці Буквар Ваня Гунянкы; ішы дахто — буквары выдаваны за хырбетом Карпата в 20-ых роках нашого столітя. Дальше памят сучасників сігат уж барз рідко, а загальне переконаня о тій справі є — же так далеко сігати ани не мож... бо товды ішы нич такого нашого не было.

Было, было!.. В Катихизисі выданым через єпископа Мукачівського Йосифа де Камелиса в... 1698 році (на другій рік буде рівне 300 років) його автор пише:

„Прето абы я могой досит учинил повинности (...) сію книжку зложилем, в котрой коротко и простым діалектом ведлуг понятия народу, всі артыкулы Віры, Приказаня Божіи (...) розвязуються.“

Речете - то ішы нич такого! Гей, мате рацию! Такє - згідне з нормами тогочасной европейской педагогіки появило ся аж, а може уж в 1847 році і носило наголовок „Книжиця читаль-

КНИЖИЦА

ЧИТАЛА

ДЛЯ НАЧИНАЮЩИХЪ.

А. Д.

ВЪ БУДИННѢ ГРАДѢ,
ПРЕМѢНЫ Крап: Всевѣлища Пештанскаго.
1847.

ная для начинающих". Автором їй был великий наш Будитель **Александр Духнович**. Та та книжка — то перший наш буквар, автентичний буквар, написаний **нашом бесідом**, для **наших „дітяток-соколяток"**, што босо росли в долинах зеленого Карпата і котрых Отец Александр видіти прагнул обутыма і рівныма медже сусідами.

*„Не маеш ты нич на світі,
Лем усилуй ся учити."*

раїл дітям Духнович в своїй „Книжици" — букварі. Так — „раїл" і „гварил". По свойому, з рідным „лем". Устами самых учеників повідал:

*„Мамко здрави будте вы,
Уж я иду до школы.*

(...)

*Я поволі дуду ити,
И все так красно ходити,
До болота непойду,
Млаку, воду обыйду.*

(...)

*Не буду ся з никым бити,
Надерати и вадити,
Лем я пойду поволі
Ис книжечков до Школы."*

Вчыл — як ся повинни діти заховувати дома, в школі, по дорозі до школы, в церкві, медже людми. Як ся повинни вчити, як повинни працювати, як ся повинни корысно бавити і автентичні веселити. В штырнадцетьох вершуваних розділах в приступній, поятливій для діти формі дає приміры доброго, чесного человека і одданого Руснака.

Не буду подавал структури, змісту цілого, 116-старницьового Духновичового букваря. Мам на тото місце гардий есей - фрагмент повісти „Отець Духнович" русиньского писменника Володимира Фединишынця, який в значній мірі дополнит наше выобрашыня о „Книжици читальній" Александра Духновича. То од наступной страны.

Тепер же доповім пару слів о доли „Книжиці", о роли, яку сполнила серед нашого народу. Ёй простота, приступність, рідний язык справили же zdobyла она популярність не лем на Пряшівщині, в Підкарпатській Руси, але і по нашій страні Карпат. Была переховувана в курных селяньских хыжах долги роки по тым, як заборонено ю ужывати в школах. Зас фрагменты їй поміщаны были до закарпатских підручників на протязі цілой другой половины XIX столітя, а і на початку нашого. Наука в товдышній час зачынала ся обовязковим „Мамко, мамко, куп мі книжку".

Не знал ем до края о тым, нич ем не сіл до писаня того короткого тексту, нич ем не зачал перевертати джерела однісі самой „Книжиці". А єднак — коли перед парома роками сіл ем до складаня антольоґії діточой поезиі, дал ем їй наголовок... „**Мамко, куп мі книжку**". І повіджте — не ґенетичне то?! Ци не підшепнул мі думкы дух прадідів? Так! Абсолютні — так! (м)

Книжыця

На дворі хмарно. Ситит. Настрій в отця Александра дакус прибитий. Ну робота, ну думкы ся не кляят. А хоц ся і вяжут, та в барз смутну басанунку дум, роздумів, розмыслів. Біды нарастают, як горы з каждой страны. З одной біды вылізе, як друга стоїт на порозі. Якыся нещеслива жытьова смуга.

Але треба жыти, дыхати і при злий хвили. І треба дашто робити. Треба не лем робити, а діяти. І іщы днес, жебы заран не было пізно. Хоц, речы, посьпіх потрібний лем при іманю блых.

Днес постановил Александер Духнович, што напише Буквар для малых Карпаторусинів. Адже не мают они підручного Букваря. Гей, в іторіі такы книжкы-підручникы бывали. Але днес їх неє, коли потрібны. І пан Отец на чыстым аркушы паперя выпровадил: „Книжыця читалная для начинающих”. Поставил крапку. Підпісал ініціялами А.Д. Долину, під наголовком.

Перешол ся комнатом-сальом. Двигнул очы і затримал пізріня на фресках, што ділили небо-повалу на штырі секторы, а в каж-дъм секторі — образ з релігійного жытя, з Бібліі. Милувал ся роботом; невідомого майстра, але стиль традиції мал в собі. Най то і не Леонардо да Вінчі, аж і не нам рідний Йосиф Бокшай, што значні пізнійше намалює небо кафедрального собору в Ужгороді, най то і не творці неповторных Мадонн з немовлятми в стилью Ботічеллі. То были фрескы невідомого карпато-русиньского маляря, зроблены з великов любовію, што знал Біблію, Псалтыр на память, сюжеты творил з памяти, бо дакус зближены.

Обатурившы ся, отец Александер постановил, што розпочати Буквар-Книжыцю треба од азбуку. І він стопчыком кладе друкуваны великы і малы буквы, заправды, двома стопчыками. І іщы двома попри тамтых — рукописны великы і малы буквы. А, а. Б, б. В, в. Г, г. Д, д. І так далі. То перша строїнка. Ци третя, бо перша є наголовкова, а єй задня страна боса, гола, як і русиньскы соколята.

На шістьох сторінках лем азбука. Єй ся треба навчыти на память. Жебы ся не загакувати. І скорі. І на ціле жытя.

Карпатска Русь тепер перебуват в складі Австро-Угорской Монархії, — роздумує. Значыт, треба і мадярську азбуку, жебы рідны діти не были дурбаками, жебы їх не мож было „продати” по чу-

жому при першым, другым слові. І пан Отец выводит друкуваны великы і малы буквы латинком. В двох столчыках. І іщы два столчыкы — з рукописныма: великыма і малыма. А, а. В, в. С, с. Таке абецадло, яке хіснуют і деякы Славяне: Словакы, Чехы, Полякы...

На тринадцетій сторінці (нешчаслива?) двописемны тексты: славянскы, значыт рідны, карпато-русинскы. Ба, ва, га, да, жа, ма, на, па... Пак дале: Бе, ве, ги, до, жо... По „словах“ двописемных шпідуют триписемны: Бла, Вра...

Нижє, уж на сторінці чотырнадцетій, піде текст: „Сла-ва Бо-гу От-цу, не-ба и зем-ли ство-ри-те-лю, все-дер-жи-те-лю в Трой-ци є-ди-но-му, всег-да, и в без-ко-неч-ны-я ві-ки“.

То для уважного чытаня і вывчуваня.

Дале підут зрозумілы для дітины сентенці: „Бой-ся Бо-га. Тво-ри бла-го“. Іщы дале: Моль-ся Бо-гу“.

На наступных сторіночках, якы не были товды щедро ілюструваны, як днес в букварях, пошпідуют новы вправы до чытаня. Слова уж не розбиты на склады. Учыйтель напевно пояснит дітям-чытачам — як чытати плави.

Од двадцет першой сторінкы — очко! — зачынают ся знаны кождому краянови тексты поезий Александра Духновича:

Мамко, мамко, куп мі книжку,
Тинту, папір і табличку,
Бо я пойду до школы,
Учитися поволи.

І вершы о шкільных справах. Дітина рада, аж голкат — не деклямує:

Мамко, мамко, я был в школі,
Уж я знаю тои доли,
Як там вшытко красно є,
Аж ся серце радує.

І до мамкы звертаня, до ней, наймильшой, найріднійшой.

Іщы дале — правила учеників, гарді рымуваны, доступні, інтересуючо написаны. А як захоувати ся в Божым храмі? О тым тыхтребую. Вшытко є, на вшыткы выпадкы жытя.

І пан Отец складат невимушено, слєбідні, верш плыне легко. Імат себе на елегійній нотці. А для діти треба весільше, весільше. Най не будут они завчасу дорослы. Най аж дорослыма мают на собі тягар штоденных справ. Діти мают — свої. Але в церкві вшыткым треба ся молити, бесідувати з Богом.

І так цілий Буквар-Книжыця — з правил, жычынь, што робити 'звечер, як ся забавляти, як ся повинувати, шанувати старшых...

І вшытко в Букварі по нашому, по домашньому, аж ся не вірит...

Прелетіла осін при науці і зима. Аж на порозі — весна красна. Радіст з весны, роботы в поли і на газдівстві, поміч вітцям. Вшытко, як каже жытя, Божы заповіді, мудріст старшых, традиціі роду-племени.

В Додатку до Книжыці надрукуваны поезиі, барз, барз не додатковы, а ци не найголовнійшы. Поета-педагог, поета-просьвітитель, поета-будитель сьвіт, жытя і вчыт дріботу, яка уж подорослішала за осін-зиму, што такє жытя, молодіст. Вчыт на приміри колосочка: порожній мече головою, а наповнений зерном колосочок — зо схыленом главичком, бо она обтяжена розумом, мудрістю.

Што такє — чест, гріх, клятва, хвала, циганство?.. То уж філософічны понятя. Але такы они конкретны, жытьовы, што уж од діточых років, од шкільной лавиці треба їх знати. Жебы розпознавати. І жебы самому не допуцати ся гріховного.

„Жизнь Русина” і урывок з повісти завершат Букварчык-Книжыцю. Любов до богобійных вітци і краєнів, представителі русиньского роду, котрий жыл буде во віках здоровым і міцным за чесну працу на поли, щырий обхід жывины, приязных взаімных одношын.

Інформуюче і повчуюче, поетичне і прозове, наукове і популярне — такіі розмах пера пана Отця, коли творил перший вариянт підручника. Далє піде удосконаліня, перевыданя.

Вчениы будут іщы глядати ріжных выдань з ріжных років. — того Букварика-Книжыці. Хоц-чого не найдут і до днес, але доведут, што перевыданя было такого то, і іщы такого то, і іщы такого рока, хоц примірника не найдено і до днес ани во Відни, ани в Будині, ани в Празі, ани в Ужгороді... Але вшыткы даны сьвідчат: был і такіі підручник. Дуже таких іщы было. Так твердят і Іван Мациньскій, і Олена Рудловчак...

Потім пан Отец напише і інчы книжкы. І Землепис, і Граматыку, і Педагогію, і Історию... І вшытко — для Русинів! То молодых, то уж старшых. Для вшыткых. І вшытко оно істинне. Од серця. Од душы. І вшытко на корыст, — як зазначыт сам Автор, Будитель, котрий небом і коріньом свого роду покликаний вчыти нарід. Вшытко на хосен Русинам.

Тото йому при народжыню написане — жебы так чынити.

А наразі перевернено остатню сторінку Книжницї читальної для зачынаючых. Ци то од перемучыня і скорости твореня підручника, ци то уж од самого напруженого жытя, а доправды густиий зній вскрыл чело Духновича. Втер го десницьов, лем што одложывшы перо, котре, як все, спер на цямрину переполненой тинты. Іщы несдно треба написати.

(Окремы розділы повісти В.Фединишыця не мають наголовків, сут лем номеруваны. Повыжшиий розділ носит номер XXXIII, наголовок надано му одредакцийні. Текст, - написаний по українскы, з деякыма особливостями русиньской бесіды - перевью на зрозумілу нам бесіду Мурынка.)

М.Белень. Ілюстрация до книжки В.Фединишыця „Отець Духнович“

Не вѣ богатой онѣ Полатѣ
 Пребываетѣ гоинѣ,
 Вѣ низкой, малой халѣпинѣ
 Бываетѣ покойнѣ.
 Пшеничнаго, и житнаго
 Хлѣба онѣ не проситѣ,
 Овесѣ, ичминѣ кормитѣ его
 Но и той не доситѣ,
 Не пѣтѣ онѣ кавѣ, вино,
 Онѣ сѣ незнаетѣ,
 Но водичка изѣ поточка
 Жаждѣ мѣ вгасаетѣ,
 Не плаваетѣ онѣ по морахѣ
 Кораблѣ не маетѣ,
 Лемѣ по скалахѣ, лѣсахѣ, горахѣ
 Бѣднѣ сѣ блѣкаетѣ,
 Не оубранѣ, цѣфрованѣ
 Онѣ сѣ прибереае,

Копія ориґалу першого выдання „Книжницї читальної для начинающихъ“. Продолжыня верша „Жизнь Русина“, писаного уж дакус „выжшым стильом“.

ЛЕ-ЖЕ, ЛО-МИ, ЛА-ЛЮ, МА-МА, МЪ-ДА,
МИ-ЛА, МО-А, М'К-ДИ, МЫ-ЕШ, ПЛ-НЮ,
НО СИ, НО-ГИ, НЪ-РИ, НЫ-Н'К, ПА-ПА, ПА-
Н'К, ПЕ-РЕ, ПИ-ГА, П'К-КА, ПО-ЛЕ, Р'К-ЖЕ,
РА-СА, РО-СА, РЪ-КА, Р'К-ПА, РЫ-ЧИ, СО-ЛИ,
С'К-НО, СЕ-ЛО, СІ-Е, СЕ-МЪ, СЫ-ТА, Т'К-ЛО,
ТЪ-ЧА, ТЕ-ЦА, Т'К-НИ, ТЮ-ТЮ, ТА-ТО, ФЕ-
НА, ФИ-РА, ФЪ-КА, ФЪ-ЧИ, ХИ-ЖА, ХЪ-ЧА,
ХИ-ЛА, ЦИ-ЦИ, ЦИ-ЦЪ, ЦЕ-РЕ, ЧО-МЪ, ЧЕ-
ШЕ, ЧА-ШЪ, ША-РЪ, ШІ-Ю, ШИ-БЕ, ЦА-БА,
ЩЕ-БЕ, ЦЮ-ЖЕ, Ё-НА, Ё-ЛА, ПИ-КИ, ПИ-
ХИ, ФЕ-ОД, ФА-ЛЕ, ФА-РЕ, БО-БЪ, ДА-ЛА,
МА-СО, МЫ-ЛА, З'К-ЛА, КО-ПА-ЛА.

ДВОЕСЛОЗИ САМОГЛАСНЫХЪ.

АБ-БА, ИД-ДА, ЪЛ-ЧА, ЮЛ-ЧА, 'К-ТИ, ИШ-
ЛА, ИН-ДЕ, ЕС-ТЕ, Е-ЩЕ, ИД-МЕ, ДО-МЪ,
ІР-ГА, ОТ-ЦА, ОР-ЛЕ, ЪЗ-ДА, ЪМ-НА, ЪС-

Копія оригіалу „Книжиці читальной для начинающихъ” (стор. 7)

ЮРИЙ ПАНЬКО

3 ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ ЕМІЛІЯ КУБЕКА

Нашим людьом незнаний або малознаний писатель, лексикограф, культурно-освітній діяч Емілій Кубек вродил ся 23 листопада 1857 рока в родині священника в селі Штефурові Свидницького округу. По скінчынню народной і середньої школы Емілій Кубек вивчувал богословія, яке закінчыл в 1881 році. Зачал працювати як священник в Громозі (Угры, 1881-1882), Якубьянах (1883), Кремній (1884), Любавці (1885). В грудни 1885 рока Емілій Кубек приял місце священника в Снакові, де прожыл 19 років тяжкого жытя. Ту він видіт бідний і тяжкій жывот землеробів і розвиват шыроку культурноосвітню роботу і боре ся против алькоголізмови.

В селі Снакові Емілій Кубек сам жыл жывотом бідного сельского священника. Проблемы, з якыма ся ту стрічал, описує в своїй поезії, повістях і романі *Марко Шолтыс*.

По 19-річній роботі священника в Снакові Емілій Кубек емігрує в 1904 році до Америки. Священник Емілій Кубек был уж в Америці, кед в 1906 році в Ужгороді виходит його *Старославянскій - угорскій - рускій - ні-*

мецкій словник. В 1922 році в Америці были надрукуваны *Народны повісти і стихи*, том I. Русиньскы вершы і повісти были надрукуваны латинков, як то вымагали, подля слів самого автора, потреби Русинів в Америці. Ёу тому ся Емілій Кубек высловлює во вступі до книжкы, же ліпше бы про нього было друкувати свої творы кірилицьом.

Окрем народных повісти і верши Емілій Кубек написал в 1915 році роман *Марко Шолтыс*, якій ся зачал друкувати в 1916 р. в типографії Соєдиненіє (в Аме-

риці), але друкування його было скоро затримане. В 1920 році роман был надрукований в журналі *Сокол* (в 115 продовжнях). Тот роман мал великий одзвѣ медже читачами, і на їх желаня был в 1923 році надрукований в трьох книжках 3000 тиражом в видавництві *Обрана* в Пенсильванії. Темов для роману писательови послужыли пригоды з села Снакова і наоколишніх валалів, де сьвященник прожывал такой 19 років. Пригоды, описаны в романі, збыли ся кіньом XIX і початком XX столітя.

Окрем описуваня социального і духовного жытя мешканців Снакова, автор выходит ай за меджы валалу і споминат Матуша Чака Тренчанцого, Марию

Терезу, I світову войну і інчы пригоды. Роман Емілія Кубека, мож было бы повісти, є добров соціально-бытовов історийов нелем русиньських жытелів на Маковици, але і цілого селяньства східньої Словації.

Хворіючы уж в похылых роках на раковину жолудка, Емілій Кубек вмерат 17 червця 1940 р. на 83 році свого жытя в Америці (в Маганой Сіти).

Хоц бы так того рока спомянути нам, Русинам, народжыня русиньского писателя, лексикографа, сьвященника, культурно-освітнього діяча і чловека, якій в чужым краю николи не забывал о своїм родным краю і Русинах, котры му были все дороги.

Родина Кубеків. Всередині, медже сынами стоїт Емілій Кубек

Кому што Бог обіцял

повіст з народного жытя

— Дай Боже щестя! — поздравляят сінокошце Іван Промах, іду-чы луками до ліса.

— Дай Боже і тобі добре здравя! — адпавідают йому кошці з ка-ждой стороны громкым - вдячным голасом.

По дэсятьох літах, лем перед трыома місяцамі вернул ся домів з Амерыкі. Несден позерат зависливо на його луку; він уж вчера звюз свое сіно, сухе як попер, пахняче як цвіт. Несден газда жаліс же і він ся не поскорил, а два-тры дні продаремничыл, лем жебы обычал сельскій затримати.

Бо в нашого народа, так было то давно, так ішчы і тепер, што свою роботу ніхто не зачне скорше, лем в еден час з цілым селом, в определений ден. Хто не держыт ся того обычаю, на посьмішкы ся выставит, а часто і неприяности робят йому.

Іван, як американец, не тримал ся того глупого обычаю, лем там і тоды робил, де і коли найліпше выходило, так і косьбу тыж-ным скорше зачал, і при добрый хвили сіно спорядил і домів звозил.

Фечо Рыло не міг ся стримати, жебы свою злосну прыпоминку і о Івані не зробил:

— Г-е...! Але ся Іван спонаглил! Мыслит же два сьвіты прожыс! Лем кэбы еден потрафил обогнати! Скосил траву непристалу... Тфу! Аж гріх! - гварит Фечо наголос гу сусідові.

Тай, його лем за хырбетом прозваюют Рылом. Такій то сельскій „мішай крупы". Він з нікым незадоволений, всяди впахат сьві ніс, про то і назвали го так. Робил бы порядкы і з попом, з дяком, з рыхтарьом, так в церкві, як і в селі. А дома, в своїм гадзівстві? Боже захран. Кед бы не його утрапена, споневерана жена, господарство уж давно бы ся розлетіло і в жыдівскы руки бы перешло.

Іван іде горі луками до ліса, на плечах сокыра; курит коротонь-ку пипочку, а роззерат ся по луках і косях. Недалеко самого ліса видит на едній луці жену з косов, гу ньому хырбетом обернenu, праві острит косу. Не познал ю.

А ся му сьмішні зробило. Жена - і коса! Едно гу другому нияк не пристає, не пасує. Він такє чудо ішчы не виділ, хоц під час войны і американьскы жены помагали при господарстві по фармах. Кошы-

ня - то хлопска робота. Русин про косящу жену ани слова, виразу не ма.

Выйше жены, може шистлітній хлопчык колысал ся, з ногы на ногу, и з розпристертыма гу лісу рукамі, звонкым голосом высьпівувал: „Куку...куку... сідила єм на буку...”

Товды жена повтерала пот з лиця до фартуха, і зас зачала косити. Іван не пізріл на лице косящой, лем на єй роботу, аж ю пожалувал.

— Боже мій, яка то робота?! Половина травы не підкошена... а докіс, як грива... Но, не завидую ти, небого!

Она якбы почувала на собі погляд чужых очи, обернула ся дакус, на сторону, гу Іванови, познала го і зблідла як стіна. В замішаню перестала косити, оперла ся на косу, і так нерушымо стояла.

І Іван познал ю тыхж. Мерзко сплюнул, гірко ся му в гамбі зробило і зпрадливо прошептал:

— Так ти треба!

І быстрыма крочаями пустил ся до ліса. Як вступил до тени першых буків, і нехотячы обернул ся гу лукам, в сторону косящой жены, виділ ю в траві лежачу, а при ній клячал хлопчык і гласкал ю по голові. Іван сам не знал повісти: ци мерзут го, ци му жаль?!

* * *

Перед десятима роками Іван сден з першых парібків был на селі. Двома роками молодший брат його вмер, як він перший рік выслужыл при войску. Як єдиного сына, мати-вдова выреклямувала го. Як вітця утратил, іщы маленькій был, а вітця ани не памятал; та памятал нужду матері свойой, як она тяжко, без одпочынку мусіла працювати, жебы на маленькым ґрунті своїх двох хлопчыків выховати могла. З тых матері была, котры не языком, не з пруттом, але з любовью і серцьом выховуют свої сироты. Николи не закляла, ани не вдарила діти свої:

— Дост ся іх іщы нужда набие!

Так звыкла была гварити. А кед дакотрий завинил, жалісно позерала на нього, а іщы ай погласкала:

— Дітино, знаш, же ты сирота, не маш вітця, жебы тя провадил... а я бідна мати мушу ся за тебе стыдати! Будте добры діточкы...

Тай і добры діти были, в селі ліпшых не было. Нихто не міг на них пожалувати ся, збыткы, шкоду не робили, тихонькы, учтивы

были. Роспустных діти бояли ся, а так ани замаленька не забавля-ли ся по улиці з дітми, лем з Ондрусьом і з Ількав Гната Максимо-вого, котры праві против них, за потоком, на другій сторони бывали. Ондрусь - Івана ровесник, а Ілька шіст років молодша.

Ілька, уж як мале дітя, з никым так не любила ся бавити, як з Іваном, або як го называли: Янчом. А і він барз любил малу дітми-ну; на руках носил, хранил як рідну сестру.

Діти вырастали, а з роками і їх приятельство і наклонністі. Ани сами не знали же то взаємна любов.

Як Іван, по річній воєнній службі, вернил ся домів і увиділ Ільку перший раз, тоды уж знал - же она мусит быти його женов, або няка друга.

Ілька, хоц праві іщы лем пятнадцетлітня, на красну дівчыну ся розвивала. За тот еден рік цілком ся змінила. Не глядала Івана, як перед тым, але іщы очевидні странила ся його. А коли мусіла з ним бесідувати, то на коротко, і одправила од себе. Підчас забав - не так, як другы дівчата, лем зо своїм выбраним танцуют. - Ілька гу каждому еднакко ся однашала, з каждым танцувала. Іван даремно приближал ся гу ній, ани домів одпровадити ся му не дозволила, але ани другому.

— Іване! — напрошат його мама, ожен ся сыну мій; я сама уж не старчу. Я зроблена, змучена. Ожен ся.

Сповіл ся мамі, і рішучо повіл:

— Або Ілька буде моя жена, або нихто!

— Тай, то іщы дітина, сыну мій! Праві што пятнадцет років ії минуло. Мусіл бы єс за ньов хоц лем еден рік чекати!

— Почекам за ньов і два!

— Але я, Янічку, мій сыну, уж не можу робити!

— Я буду і за вас робил!

— А, уж єс был з ньов на бесіді?

— Ніт! Странит ся мене.

— Правда же! То іщы дітина! А она не така як другы дівчата: пышна, на хлопців ани не пізрит, якбы даяка оречного пана...

— Праві за то ю люблю!

— Но, а она тебе любить?

— Не знам...

Іван задуманий ішол з хыжы. Так минул еден рік, а Іван все не знал на чым стоіт. В незналости свого будучного щестя, збідніл од неспокою. Г'вечер Іван пришол домів з поля. Привадил статок, і вышол на двір. При яснім місячку видит Ільку на ярку, воду набе-

рат до конви.

— Тепер, або нігда! — І побіг на ярк. Ілька праві двигла полны конви.

— Ілько! Я ти їх однесу!

— Што же мыслиш, же я їх сама не занесу?

Легко двигне дві тяжкы конви і хоче іти домів.

— Ілько, я бы ти хотіл штоси повісти!

— Лем на коротко, бо я не мам часу!

— Ілько, я тя страшні люблю, будеш моя жена?

Ілька зложыт з рук конви, долого взерат ся на Івана, зачервене ся, а штоси хоче повісти. Іван простре гу ній руку, Ілька засьміе ся і... втікат домів.

Іван збліднул, вздыхнул тяжко, помалы ся обернул і, тачаючы ся, якбы хворий был, пішол домів. Сіл собі на поріг, опер лице до рук і пересідил так до рана. Даремно просила мати на вечерю, дармо выпрошала ся, ци не хворий. Ани не одповіл. Ни він, ни мама не спали тоту ніч, та не могла ани Ілька заспати.

На великы фриштики уж бесідували по селі же Іван Промах пішол до Америки!..

Гнат вступил до хыжы:

— Знаете што нового?

— Што такє? — просит ся Максиманя.

— Іван Промах днес рано пішол до Америки!

— Але, ід! Якже бы охабил свою маму?

Ілька одраз пребігне до Промаховых, тепер перший раз, одколи Іван пришол од войска, і видит Іванову маму, оперту на стіл, гореньку плачучу.

— Тето! — просит ся перестрашена Ілька, — правда же Янко пішол до Америки?

— Ой правда, дітино моя, правда! Ой, я нещеслива мати, што я тепер почну?

— Про што же пішол? Што же гварил?

— Нич, дітино моя, нич, ани єдно слово. Вчера пришол з поля... я го зову на вечерю... ту сідил на порогу... ани слова мі не одповіл... сідил, як без памяти, ани ся не рушыл з місця, до рана... я добрі од страху і жалю о розум не пришла при тім столі... рано, блідий, як мертвий, пришол гу мі, і обцілувал ня... а гварил:

— Про Бога, не гнівайте ся, одпустте мі... я іду до Америки!

Я ту йойчу, прошу: „Та не охаб ня, сыну, про Христовы раны, бо загыну... Вшытко дармо... гварит мі:

— Мамо, не гварте мі ніч, не сперайте ня, бо собі конец зроблю!

— То про што, сыначку мій..? Але ни слова, ни слова... Боже мій, Боже мій..!

* * *

Іван промах десять років пробыл в Америці. Не гулял, не марніл, участ брал во вшыткых справах свого народу; а як щырого, богобійного молодого чловека, вшыткы знаємы його учтили. Добровільно вступил до армії З'єднаных Станів, та сам в битвах, про заключыня переміря, уж участ не брал, але дістал громадянство американыськє.

Дальше уж не міг вытримати в Америці, вернул ся в рідний край, по - свою маму. Та мама його ниякым способом не хотіла зохабити свою рідну землю, гробы своїх родичів, мужа і сына. Закінчыл єй ярню роботу, будовиска обновил, пооправлювал, і за короткій час зберал ся вернути назад до свого нового краю.

...Іван охотно бы і должший час зістал дома, при своїй любій мамі, котра зо втіхы над сыном своїй ай зміцніла, одмолодла. Та... рішыл ся чым скорше вернути до Америки. Про то пустил ся до ліса, про потрібне дерево, жебы оправил тото, што было недокінчене.

* * *

Ілька, як то Олену по сільскому называють, по одході Янка до Америки, барз тихеньков дівчынов ся стала. Не ходила нигде, окрем храма Божого. Хлопціє странила ся, ани зблизжыти ся ім не дала. З дня на ден чекала вісткы од Івана, та даремно. Він, в першім своїм писмі, наказал матері своїй жебы орєк дала на спіл людям, жебы сама ся не трапила, і засыпал ії, до самой войны, тілко гроши, же і на вєце років, без клпоту і стараня, могла выжыти самітна жєна.

Ілька не могла успокоїти ся же утратила Івана, котрого страшно любила од дітиньства, а праві зато странила ся парібкіє, аж і самого - Івана. Тот нещєсний вечер!.. Як то могло ся стати? Лєм был місячок так ясно не сьвітил!..

Она зложыла конов з рук, а уж хотіла його шыю обняти і поцілувати уста, очы його, як колиси за дітины, та стыдливіст ії не позволила. Што повідят люде, кєд ю увидят з Іваном г'вечер при сьвітлости місячка? Радісно засьміяла ся, і втєкла до іх саду, до

тени великої їх грушки, під котром за дитиньства бавили ся, а там хотіла йому повісти, як она його любить, яка щеслива, же його женов буде...

А він ю не порозуміл, не побіг за ньов, не обнял своїма сильныма руками, не обцілувал, як давно! Я могло ся так стати?

Він мышліл же она його зневажыла, потупила його любов? Як то мож? Два роки чекала на даяку віст од Янка, і уж готова была йому і писати, а обяснити непорозуміня, та не могла його адресу дістати, ани його мама не знала йому писати.

За тоты два роки одповіла двом просатарям, сватачам. Пришол і третій. Порядний паробок. Родиче силов-гвалтом наперали на ню; мати не раз їй гварила:

— Дівче! Не буд дурна. Іщы все чекаш на Янка? Не стыдаш ся пхати на такій віз, на котрий тя взяти не хотят? Хочеш мі зо сивом косом ходити?..

Што было їй робити? Оддала ся. Та Янка не могла зыбыти. Такой по весілю выбухла война. І мужа їй взяли. О піл рока вдовов остала, муж упал во войні. Ани то не знати, де? Брата, просто од войска взяли на фронт. Што стало ся з ним, никто не зна. Отец тыж помер. А тоды она переселила ся гу своїй матері, бо свекра ю ненавиділа.

Дітя пришло на сьвіт. Хлопчык. Перший рік іщы діставала піддержаня за свого мужа; нужду не терпіла, а потім за два роки ани цента не доставала. Нотар покрал грошы воєнских вдовиц. Не было кому на полю робити, а поїднати не было з чого.

Підкарпатску Русь приключыли до Ческой Республики. Нужда іщы векша настала. Оставили їм лем одну стару коровку. Што было робити? Єдинка потіха была пре ню: хлопец. Янчом дала го крестити, хоц мужа Петром называли.

* * *

— Так ти треба! — повторит Іван. Сам себе заганыбил ся. Ходил крайом ліса, може і годину, понад луку і глядал одповідне дерево. При условнім гляданю, все затримувал ся на краю ліса, як бы го были поставили за дозорца косців, так щыро заглядувал на них.

Ілька косит; по двох-трьох крочаях, зас острит косу і стерат пот з лица. Видно на ній же змучена на смерт, а штотраз частійше одпочыват. А нес кому їй помочы. Іванови якоси тяжко зробило ся на серци. Кед бы ся не ганыбил, такой бы їй пішол помагати.

— Так ти... — дальше не доповів. Порожню пипку стис медже зуби і хотів закурити. Уж третій шваблик спалив даремно, аж і пальці полюк. Хто зна, як долго бы там крутил ся попри косцях, кед бы не голос Янча Ількіного. Дітині докучыло пекуче сонце, вошол до ліса, зберал барвінок, а высьпівувал свою нотку: „Куку, куку... сідила єм на буку!”

Іван покывал головою і пустился до густого ліса, забыл і о сокырі і о буках, аж на самій граници ся опамятав. Струджений сіл під єдну велику ялицу, з думками своїма. Як долго сиділ там, о чым розмышляв, не знал бы повісти? Од села - на годину ходу был. Зо свого місця, кед бы не стромы, цілу околицу міг бы прозріти. Та він не виділ нич, лем...

Лем раз зашелестіла ялиця над ним, конари єй зачали ся погынати, а сусідні стромы склоняли ся, якбы єдно з другим бесідувало; в конарьох стромів зачало свистати, а з далека шум, гырмот. Чорны хмары качали ся понад ліс гу селу, а першы кроплі зачали падати; так великы, тяжыкы, же листя зрывали.

Іван скочыл на ногы. Тма прилегла землю, як бы ю перед пропастьов хотіла укрити. Ліс на хвильку затих, стромы выпростили ся од боязни приходячій грозы. Лем раз, заблищало, цілий ліс пламеньом страшным ся розпалил, громова хмара потрясла гор, а дощ зачал ся сыпати, перуны пращали, в хмарах стуканя, регот, виск, як бы отчаяны йойканя - крик миллионів проклятых душ.

Іван од ужасу опер ся о ялицу. Єдна серна зо сернятком аж приперла ся гу Иванови, поміч глядаючы в свого врага, в човека, против огня природы. Віхор карпатских гор мал свою сварбяну прогулку. В тріскы ломил стромы, як прутя, а молодшы выдєрал з коренями, якбы коноплі. Ужас!

Іван пустился бігом долов гор. Та то не ішло так легкѡ. Цілы ряды стромів лежали йому на дорозі, мусіл їх обходити. Місцями перейти не мож было помедже зваленыма стромами. Во своїй великій нужді, усилує ся допереду, та аж остолпіл, як почув отчаяний, жалісний голос:

— Мамо, гов... йой, мамо моя..!

Познал голос. Тот самий, котрий лем недавно чул: „Куку... куку...” Про Бога! То Ількін хлопчык. Біжыт, зыбывшы о цілым своїм гніві, в сторону голосу. Та про вітер, про шум дощу, не знал де ся обернути за хлопцьом. Сам зачал кричати і звати за ним:

— Янчу... Янчу, гов..., де єс!?

Але вітер голос його понюс в противну сторону. Одповіді не дістал, або не чул. Пустился против вітру. Ходил уж должший

час, кричав, вызывав. Обязаным ся чул найти хлопця. То Ілька дітина! Серце його велика радіст обгорнула, кед близко почул змученой дітини голос:

— Мамо... мамонько моя!

Дітина під єдним деревом склубчена лежала. Промокнена до кости. Зоблюк до себе гуню, хоц мокра была, єднак захрана: загорнул хлопчыка до ней, взяв на обі руки, притис гу грудям, жебы од нього ся оґріл, а пустил ся гу селу.

Але то не так легко было. І сам поблудил в змерку. Коли вышол з ліса, буря перестала, та уж ся звечеріло. Пізріл на дітину, а оно смотрит йому в очы, з выразом брагодарности, зо сьвітлыма оченятами. Вытягне ручку з гуні, погласкат лице Івана, а засьміє ся до него, і іщы ліпше притулит ся гу ньому, а лівов ручков обойме шыю його.

Іван добрі не заплакал. Та то не хлопчык, а сама Ілька так, як він ю за маленька на руках носил. Тоты самы ясны, чысты білявы очы, тоты усточка з усьмішком. І она його все так гласкала по лицу, і обнімала його шыю, лем іщы не поцілувала.

Пригорнул міцнійше дітину гу собі, і з думком о пропавшым давным щестю, попозерал по луках. Ілька лука не была докошена, а што скосила, то вода замулила, засыпала болотом. Праця цілого села, і сіно пропало.

Наколи достали ся в село, уж ся затмило. Вступіл до хыжы Максимовых з хлопцьом. Ілька при столі выплакана стояла, а як познала дітину на руках Івана, з радісным выкриком скочыла перед нього. Хлопчык прогварил гу ній:

— Мамо моя!

І обнял обома ручками шыю Івана і поцілувал го в лице. Іван не знал што повісти, што робити. Посмотрил на Ільку, она переняла до нього хлопця і гварит:

— Мама пішли в село, глядати хлопця.

І смотрила в очы Івана і радісны слезы текли єй лицями.

— Ілько... про што ты втекла... товды г'вечер од мене?

— Янку, барз ясно быіло, бояла єм ся же нас дахто увидит... Я... я... тя чекала під нашов грушков, де мы ся давно бавили.

— Боже мій! Єднак я причынов вшыткому...

— Ніт, не ты, лем я... же єм тя не завопала...

— Ілько! О два тыжні іду назад до Америки. Підеш зо мнов?

— Піду і на край сьвіта! — І пізрила на дітину.

— Я го за свойого возму! — І пригорнул обоє гу собі.

АДАМ БАРНА

ПЕРШИЙ ДЕКАН ЛЕМКОВИНЫ (БІОГРАФІЯ СВЯЩЕННИКА ЮРИЯ ПАВЛИШЫНА)

Вродил ся 25 квітня 1897 рока в селі Тяпче, повіт Долина во східній Галичині. Был сыном сельського вйта Стефана Павлишына. З початком I сьвітової вйны евакууваный до Ростова над Доном. Там в Ростові скінчыл III мужеску гімназію. Был студентом юридьчного факультету В 1917 р. вертат до Галичыны і одтамаль выїжджат на Закарпатя. Там дополнює осьвіту і в 1920 р. розпочынат роботу учителя. Вчыт на Закарпатю до 1926 р. Одтамаль вертат зас до Галичыны з мыслію выїзду до Варшавы, жебы вступити на Варшавскій Університет.

В 1931 р. кінчыт Богословскій Факультет ВУ, а в 1933 р. боронит працю магістра Св. Богословія на тему *Історія і труды руху православного в Галичині*. Пізнійше піднимат роботу редактора митрополичого часопису „Слово”, котру полнил до половины 1934 рока.

Підчас вакацій в 1934 році в селі Бібрка к/Ліска над ріком Сян бере шлюб з учительком села Чорне Стефанійом Чертежыньском, дівком священника Димитрия Чертежыньского, паро-

ха в Бібрці. 1 вересня 1934 рока з благословліня Блаженнійшого Митрополиты Діонісія, Юрий Павлишын представлений до рукоположыня на діакона і священника, а также до нагороды за пожыточну роботу для Православія. Рукополагал (высвечал) Го Высокопреосвященнійший Архієпископ Віленьскій і Лідскій Фео-

досий, з нагородами набедренником і скуфійом. З дньом высвячына одраз вызначено Го парохом православної парафії в селі Чорне на Лемковині. Приділено йому также функцию Помічника Ведучого Духовной Місії в Галичині.

8 вересня 1934 р. священник Юрий Павлышин, бывший редактор митрополичого часопису „Слово” - тепер уж як новий парох села Чорне, витат на стациі в Горлицях Преосвященнійшого Владьку Симона Єпископа Острожского, Декана Галицкого о. Архімандрьту Филофея, Архидіакона Почаєвской Лавры Мстислава, котры приіхали на Свято 20-літя Памяти Талергофских Мучеників і о. Максима Сандовича. З тым дньом обнимат православно парафію в Чорнім з філіями в Долгым і Липній. В семым році по повернію тых сел до Православія єст Він юж шестым священником в парафії.

Од самого початку о. Юрий перенял опіку над чытальнями ім. Михаіла Качковского, котры існували і в тых трьох селах. Жытя сельське на Лемковині не было ласкаве не лем для дорослых. Молодіж по скінчыню школы на селі не мала можливости дальше ся вчыти, провадити осьвітньої діяльности. Тоту ролю на селах в невеликій степени перенимали чытальні, найвеце товды коли в школах заказано вчыти рідного языка. Вчено лем з поль-

ских книжок і до того переважні през польских учителей. Отец Юрий задецидувал же рідного языка треба вчыти в церквях по богослужынях, або в вільных годинах в тыжни.

Юж на наступний рік, 28.IV. 1935 р. отримал нагороду - камілавку, а в маю того рока з Помічника обнимат функцию Ведучого Духовной Місії в Галичині і єдночасні функцию першого православного Декана Лемковины. Тепер о. Юрий має обовязкы не лем в своїй, складаючий ся з трьох сел парафії, де при выкінчынях церкви і їх украшыню новыма іконостасами, што тягло ся аж до 1938 р. - было дуже работы. О. Юрий всяди был взором і учителем.

Дуже старань вымагала і організація шторічных Свят Памяти Талергофців, установлєных през Блаженнійшого Митрополиту Варшавского і Волянського Діонісія. Од 1934 р. шторічні в першых днях вересня до села Чорне сходили ся процесіи з кільканадцетьох сел в числі 5-7 тисячи люди і ішли під Памятник Талергофців на горбі за селом, 4 км. од рідного села О.Максима Сандовича - Ждыні. Были процесіи з сел близких і далеких, на примір з Мшаны, Тылявы, Дошници, Полян на сході, і Милика, Королевы Руской, Фльоринкы, Богушы, Ізб, Устя Руского, Шквірного зо західньої Лемковины. Дополнювали їх околіні села, як

Бортне, Воловец. Спомнути треба хоц єден такий праздник - хто з достойных гости был приявний на ним. В 1936 році было 20 процесий, більше як 70 крестів і хоругви, 15 переносных ікон, пару национальных і державных знамен і 22 вінці. Медже 20-ма священниками были знаны першы заложытелі православных парафій: о.Димитрий Хыляк з Ізб, о.Петро Тарановскій з Фльоринкы, о.Михаіл Балик з Бортного, о.Стефан Пашкевич з Перункы, о.Павел Швайка з Дошниці. о.Іван Зданевич з Полян к/Дуклі, о.Михаіл Божерянов з Тихані, о.Антоний Криницькій зо Святковой, о.ігумен Михаіл з Милика, о.Константин Шеремета з Мшаны, о.Феодосий Курдидик з Тылявы, о.Василий Люткевич зо Шквртного, о.Андрий Ляшук з Устя Руского, о.Іван Критскій з Радоцины, о.Юрий Герасимов з Волівця, о.ігумен Макарий з Грабу, о.Алексий Зноско з Брестя.

В червци 1938 рока одбыл ся остатній праздник. Посвячено го головні обходам 950-літя Крещыня Руси, одправлено панахиду під Памятником Талергофців. Служыл Владыка Симон, двох діаконів і 17 священників.

З початком 1938 р. в родині о.Юрия і Стефаніі Павлишынів вродил ся сын якому дали імя Борыс. Пізнійше о.декан отримал од польских власти приказ одправляти Службы Божы в польским языку. Тото заряджыня до-

тычыло не лем Чорняньской парафії, але цілого Лемківского Деканату. О.Юрий не розголошал того никому, але і не послухал наказу. Не было того долго, бо уж надходили відомости о военных почынанях Німеччыны в Австриі і Чехословаціі.

В часі німецкой окупаці перестали діяти в селах Товариства ім.Качковского. В роках 1940-41 до родины Павлишынів часто приїжджал німецкій войсковий лікар др Цюрк, котрий приявний ся з родином священника. Был то добрый лікар і дост дуже лічыл сельских люди.

Німці перед наїздом на Совітскій Союз в 1941 р. розпочали арештуваня учителів і священників, переважні тых котры были прихыльниками русофільской орієнтаціі. Арештували учителів з околичніх сел, в тім і учительку Стефанію Павлишын, і вязнили в Яслі. Сыном Павлишынів опікувала ся молода селянка Текля Барна. По пілрічнім арешті учительку Стефанію выпустили, але арештували о.Юрия і осадили в Яслі. Спомнений німецкій лікар поміг отцю, але лем тілко же з тяжкого арешту яким было Ясло перенесли Його до Сєдлец, до работы в бьорі. Декотры арештанты залатвили собі выїзд на работы до Німеччыны, де не были арештантами, але о.Юрий не хотіл рушати ся з Сєдлец. Остал вірным русофільскій орієнтаціі і мал велику надію же поведе ся

Йому пережыти вйну, а як придут совітскы власти то з нима буде легко ся порозуміти. В часі совітской офензивы на леніі Ковель - Білосток в днях 23.VI - 29.VIII.1944 р. вязнів з Седлец вывезено до Познаня, до ляґру. Не было то долго, бо наступна офензива початку 1945 р. вызволила вязнів в Познаню.

О. Юрий спокійні оддал ся справедливости „своіх”. НКВД приняло „справедливий” осуд: “Как ты русский, так зачем ты служил германцам?”. Як найгіршого вязня, загнали о.Юрия на Далеку Пілніч до країны Комі - до найбільшой копальні камінного угля в Воркуті. Коли здоровля погіршало ся, дали йому як духовній особі легшу роботу в канторі. По смерті Сталіна в 1953 році звільнили о.Юрия. Обнял прибічну епархії парафію в місті Вологда, бл. 400 км. на пілніч од Москвы.

Жена зо сыном Борысом пережыла вйну в селі Чорне. Не згодила ся на „добровільне” переселіня на Україну в 1945 році. По двох роках выселено іх насильно на західні землі коло Ліґниці, разом з інчыма десятьома родинами з Чорного. Там підняла роботу як учителька. Сын Борыс скінчыл підставову школу і технікум будовництва. По долгых роках стараня на выїзд до мужа і получыня родины, жена Стефанія зо сыном выїхали до Вологды в 1957 році.

Недолго пожыл о.Юрий разом з родином. “Здоровля знищене Німцями, а пізнійше совітскыма агентами одмовило служыня. Вразливе, добре, чысте, справедливе серце не вытримало так тяжкого, нервового і несправедливого жытя, яке выпало йому пережыти акурат в часі великых і найтяжшых двой сьвітовых воен.

На 62 році, при здоровім змыслі, з молитвом в серци і душы, 17.10.1958 рока Отец Юрий Павлышын закінчыл свое коротке, скромне, терпеливе, мученическе жытя - в імя справедливости, прадідной православной віры і добра галицкоґо і лемківскоґо народу.

Журнал Московской Патриархии з 1958 р. (№ 11) помістил коротку (17 ленійок) біоґрафію Отця Юрия Павлышына, з таким закінчыньом:

(...) В 1953 р. о.Юрий отримал назначыня до Вологодской Епархії. І ту його глибока віра щыросердечне служыня перед Святым Престолом принесло йому горячу любов і поважана потомных. В ден його похорону 19 жолтня священнику панахиду одправил Преосвященнійший Гаверііл Епископ Вологодскій і Череповецкій, спільні зо всім міськым духовенством. По панихиді труну з тілом помершого, зо сьпівом Великоґо Канону і при звуку дзвонів обнесено священниками до окола церкви, а пізнійше на місце вічного спочынку на міськым Горбачевскім цминтари.” (тлумачыня Адама Барны)

ПЕТРО МУРЯНКА

БІЛЬ, ЛЕМ БІЛЬ, - БІЛЬ ПОНАД ВШЫТКЫМ

СЛОВО О АКЦІ „ВІСЛА“ НА ЇЙ НЕСЛАВНУ 50-У РІЧНИЦЮ

*Тяжко жыти на чужыні,
Тяжко ту прывкаці,
А найтяжшэ нашым Лемкам
Рідний край забываці.*

Бодай ніхто на білым сьвіті не адзначал такіх річниц. Бодай нікому ся они і не сніли, бодай щезли, пропали, запали ся під землю. Бодай ніхто іх не адзначал..., але они, ОНА є, і молчати о ній ся не даст.

Не думал єм писати того Слова, але свого часу прыняў єм таку пропозицію (власт аж і коли просит - розказує) для „Церковного Календаря“. Пак розсудил єм сой - аджек треба такога допису і до „Лемківского Календаря“ і преці *хтоси мусит* го напісати. А кед тот *мус* мі доля присудила для єдного прыпадку, - най послужыт і другому. Ачы ся не покусают.

Так сіл єм і пишу, але не мам спокою однісі свого рішыня. Я преці ледво єднорічник акці „Вісла“. Коли 30 червця 1947 рока гнано з рідного села в далеку чужыну моіх вітці, я ішы не встиг ся вродити. Тото ся стало аж 10 серпня, уж ТАМ. Не знам з автопсіі тамтых ненавістных дни. Правда — могу і я посеред

тысячи гнанных вантпливо гордіті ся што належу до того поколіня. Адже в якісый мірі я уж был, жыл плодом під серцьом свойой матері, одчул тягар тамтой адской дороги. Желізнодорожнікы злосливо, несподівано гамували потяг - ешелон. Товды жывина толочыла люди, поскладаний высоко багаж летіл на головы. І бременній зо мною мамі впала на плечы якаса скринка, притолочыла до дылин. До днес мам ся чым выправдувати — чом єм такой маленькій, тоніцькій.

Та я не памятам тамтых дни. Знам іх лем з розповіді, повісті з якіма я жыл од самого дітинства; они были мі першыма байкамі, смутныма - пресмутныма. Были, хоц не был я іх адресатом. Родиче заєдно малювали мі лем ідыллю рідного села, болю мі не хтіли передавати. ТАМТО я лем підслухувал, коли вели ся долги - предолгы споміны помедже родичама, сусідама. Дуже єм підслухал в долги зимовы вечеры.

Повідають же кожний чловек годен написати в жыттю хоц єден добрий верш. Годен, коли дашто страе його душом. Ци то нещеслива любов, ци то родинна трагедия, ци страданя рідного народу. Товды складат в памяти смутну пісню, нераз хватат за перо, записує свій біль.

Товды, в 1947 році аж і неспіваючий оспівувал свій смуток, такой кожний вигнанец складал в пісню свій біль, ци то записувал го на кавальчыку паперя. Феноменом стала ся зацитувана як мотто пісня „Тяжко жыти на чужыні”. В першых роках выгнання, коли забороненым было сходити ся, в численных, оддаленых од себе на десяткы, соткы кільометрів місцях выникли варіанты той пісні. Слова были одмінны, але тема і мелюдия тотя сама. Тот был гимн выгнання. Зас попри ним, в недільній тышыні плачучых понімецкых стін складали ся соткы, тысячы болів - пісень, верши. Для приміру — лем спосеред моіх єдносельчан взяли ся за перо: Владимир Возняк, Гавриіл Костельник, Іван Горошак, Семан Мадзелян. Не думам што акуратні моє рідне село мало бы быти тіж свого роду феноменом. Но, може дакус. В кождым будь разі, беручь до увагы цілу Лемковину, выникла — сьміло мож так твердити — величезна красна і фактографічна література. Більшіст з ней, так як писана была лем „для себе”, не

взріла денного сьвітля в формі друку, дуже з ней, — жебы не назвати того байдужістю внуків — зіл зуб часу. Та вшытко єдно дуже іщы остало. І з того, мі доступного, выберу дашто до свого слова. Маргінальні потрактую офіційны, державны джерела. Іх тепер друкує ся дот дуже.

Маргінальні потрактую вшытко в якасий міри доступне загалови, та вшытко єдно зачну од „загальновідомой” причыны нашого выгнання, проведіня акції „Вісла”. Через чотырдесят з гором років кормлено нас „правдом”, згідні з котром наш ексодус был державном конечностю — потреба ліквідації базы Українскої Повстанчой Армії. Коли з роком 1989 зазначыла ся переміна в виджыню і той справы, впадено в протилежну крайніст. Уж сім років кормит ся нас другом „правдом”, згіні з котром цілу вину і моральну одповідальніст поносят колишні комуністычны власти, до того керуваны з Москвы. Польска інтелігенция, в тым і шырожычлива нам, оправдує ся што не мож винувати цілого польского народу. Я далекій од узагальнінь, але... Призрийме ся мотывови якій жыє серед нашого народу, повтарят ся в численных авторів, серед них і в Гавриіла Костельника з Білцаревой:

„Римокатолицкы ксьондзы в своїх казанях, зо своїх амвои шырили нечавист до нас. Мы, там на Лемковині, в своїм селі жыли близ-

ко Поляків, наше село сусідувало з польськими селами Кінцьолом і Пташковою. (...) Сідали ми на потяг, котрий летів зо стації Грибів, через Пташкову до Нового Санча. І там наші Біцаревяне і Пташковяне витали ся і оповідали сой свої страплія і розмаїты історії, што де чули нового і од кого. І так, тамты люде з Пташковой зачали оповідати, што чули в костелі, што ксьондз гварил з казальниці. Же виштыкых Лемків, котры сут в Польщы будут выселяти з гір під примусом, ци хоче, ци не хоче — на земіе заходніе Польскі, ктуре пишпады Польсце од Ніемкув. (...) Так было, Ползкы діждали ся того, о чым оддавна мріяли, о чым їх ксьондзы з казальниці кричали: „Юж пишыедл час, абы очысьціць пишеніце од конколю” (Гавриіл Костельник „Спомины”, „Русин” ч. 1-92, стор. 25, Пряшів).

Ци лем ксьондзы, ци лем значуча част польской (не комуністычной білшістю) „інтелігенці” внутрі акцептувала діяня товдышніх власти? Селяне, і не лем тоты найбіднійшы, за теплым шлідом — як повідают —, за ногами думали лем о єднім: жебы засісти чуже добро. Як споминат цитуваний выжше Гавриіл Костельник:

„Кед мы уж выіхали з подвірця, кед ем візріл ся на свог обыстя, то осадних, што занял газдівку сусіда в 45-ым, уж выносив з мойой хыжы лавы, стільці, котры не змістили ся на віз. Ани не діждал

жебым одышол дальше”. Меланія Собин з Бортного так спостерігат подібне в своїм вершы:

(...)

Рано сонечко сходило,
Співала пташина...
Перед нами світ далекий,
Незнана чужина.
А за нами рідне село
Сусіди рабуют.
Виштко для них ся зостало,
Пють и бенкетуют.

Для пізнійшых публикаторів было то лем „Dowodem dużego pędu chłopca sądeckiego do ziemi, który zdawał sobie sprawę z szansy, jaką mu ówczesna sytuacja stworzyła i chciał z tej szansy skorzystać (...)”. На wyjazd zaś na Ziemię Odzyskane zdecydował się już w ostateczności” („Rocznik Sądecki”, t.VI, str. 329, Nowy Sącz 1965).

Так, для польского „гураля” выїзд на Західні Землі был уж крайнім выходом, хоц там был бы тіж медже своїм народом, лем з іншого реїону. Але для души было того замало. Душы выплеканій в горах потрібний на штоден зелений верх. Потрібний, такой необхідний, але ци тот польскій селянин думал што діе ся в души Лемка? Згрішыл бым коли бым не доповіл, што были і спілчуваючы, котры „тримали в руках банькы і подавали нам воду до питя. Бо то уж было барз горячо, бо то уж літо пришло”. Та білшіст заховала ся інакше. „Кед мы переїжджали че-

рез Кіацьову, ціле село вишло гу дорозі, стояли по єдній і по другій страні. А мы ішли як дайки злочыніці. А они ся сьміяли” (Г.Костельник, як в.). „Міяночы польскы села: Сенкову, Кобылянку и другы, дакотры Полякы нам співчували, але більшіст показували на нас пальцями и насьміхували ся” (Теодор Докля, „Наша громада” ч. 1, стор.38, Накладом Автора, Юнкерс, Н.Й. ЗСА, 1969).

А як заховували ся польскы офіцеры в час выселюваня?

„В першій горбку, як възїджали сме на Магуру, пришло ся нам зас видіти і пережывати бестияльскы сцены, (...) на наших очах рудий офіцер (поручник) їздил на ровері і бил наших ясюнчанів чым попало: квацяцьом, лошньом, кісятом, лем зато, же змизеруваны коні або коровы не могли вытягнути воза горі берегом” (Т. Докля, як в. стор. 37).

О подорожы в потягах-ешелонах я споминал маленькым словечком на самым вступі.

„Везли нас: своїх віковых громадян, так як везли фашисты свої зневолены народы до лятрів // Конвоєнты (цижбы вшыткы комуністы? — П.М) не мали жадного вспівчутя для выселенців. Не хотіли знати, ани чути, што то єст кривда, недоля і трагедия невиного народу” (Адам Барна, „Кавальчык тернистой історії села Чорне на Лемковині”, стор. 175, Лігниця 1996).

Далеко отже необгрунтуваным є сучасній польській інтели-

генції глядати моральной одповідальности лем поза меджами державы,ци поза меджами родимого сьвітопогляду. „Демократа” выганяв, а ксьондз - опора народной чести приплескувал. Та...

Лемко, - збитий, споневераний, обдертий зо своей народной чести, сковынчачий за горами як тот пес за ґаздом, Лемко богобійний - цілий такой свій жаль склал на абстракційну Долю. Не глядал причин - і не зато же їх не было, не іменувал в болячым серци конкретных злочынців. Бо вшытко тото было маленькым в обличу самого болю, бо біль його был понад вшыткым. Рідко, барз рідко, найти мож в народній творчости того часу обвиняючы рефлексії. Коли уж - вынікают они пізнійше, по долгых роках, коли біль притих, коли шрама на душы дакус ся загоїла. Товды, в 1947 році, в роках пятдесятих, был лем - залежний од абстрак-

ційної долі - сам біль, домінуючий зрештом до днес.

*Чом єс дольо наша крива
Так покерувала,
Чом єс Лемків, своїх діти,
З рідних гнізд выгнала.*

*(...)
Розділіла ты наш нарід,
Як ріку - на двос,
Та кождий бы летіл птахом
Зо сьвіта, на своєс.*

*Каждый пише бы вандрувал,
Віз бы тягал собом...*

— пише Іван Гороцак з Білцаревой. Зас в творі молодшого товариша Гороцака, Семана Мадзеляна, в Смаку долі (зас тота доля) задує страшний вітер. І яже вітер судити?..

„(...) підійдете до своей хыжы, там на горбку і тихо запукаете до своїх двері, але уж ніхто вам іх не отворит. Потім підскочьте до вікна і будете пястуком товчы по віконній рамі, аж шыбы будут брэнчати. >Пустте мя, то я, фльоринчан, - будете кричати, - то моя хыжа, то я, тагда з того села!< Але вас уж ніхто не буде чув, ваш голос буде лем тилько значыв, як бы сте кричали в самым серци амазонской пушчы. Привидит ся вам, як ся закурила Куриівка, а фльоринське небо вкрыли чорны хмары. Одчусте на тварі, на своїм пригорбленім од тяжкой роботы хырбеті тот страшний вітер, котрий над Фльоринком колхси задув і праснув нами і нас розсіяв...

...і рука без вашой волі потягне ся по погарик з пекучом водом, вылете сй, і закрутит ся вам в очах, і по вашим зморщєным лицю покотят ся дві грубы слезы і впадут на весільне пристерало.”

Найбільше переживало дозріле покоління, так ся мі здає. Хворота душы перероджувала ся в хвороту тілесну. Споминаний уж Теодор Докля пише:

„Вышиткы сме смотрілі в сторону, одкаль нас выгнали и ище остатній раз сме пращали свої прекрасны горы... (...) Пишу - остатній раз, бо більшіст не виділа іх вєце, померли на заході з жалю и рїжних хворіт, не знаных в наших горях.” (як в стор. 39)

Незнаных хворіт, - яка-ж бо была хворота мойой Мамаы, коли в голові шуміло, якбы там цілий карпатскій ліс вліз, якбы гірскій потік по зливі. Волося вылазило цілыма жмытками, вылысілі цілком, „на Коджака”. По деякым часі, завдякы дохторьови - Німцьови, котрий потрафил ввойти до выгнанчой лемківской душы, хворота минула, шум вышол з головы, одросло чорне волося. Незвычайна хворота, незвычайне выздоровліня. Дохтор зьвідал: „Што ты в жытю любила найбарже?” Мама одповіли: „Сьпівати”. „А сьпіваш тепер? - вывідувал ся тот дальше?”. „Ні, бо барз шумит, аж болит!” „Треба сьпівати!” - наказал чудний дохтор. Так і досьпівали Мама жытя - ци в болю, ци в радости - до вісемдесятого і девятого літа.

А як вигнання переживали діти? Найкраще було бы мі о тым розповісти на примірі мойого брата, днешнього керівника „Лемковини“, котрому в час вигнання было сім років, котрий - одколи зачал ходити по білым сьвіті - натігал дріт на яворову дошку і „грал“. Найлегше бы мі пришло того зробити, але - думам - за дуже было бы родинных примірів. Мам „чужий“ примір. Перебывала в нас колиси пані Олена Михальчык зо Сшелец Краєньских, розповідала:

„Приїхала на Захід една родина. Мали двоіх діти, пятиліне дівчатко і трілітнього хлопчыка. Была осін 1947 рока, тепла, погідна. Няньо з мамом, як і вшыткы нашы, пішли на зарібок до Поляків, копати компері, жебы было што до тамбы вложыти. Діти лишыли дома. От і зашла помедже дітми сперечка:

— То наша хыжа — повідат дівчатко.

— Ні, то не наша хыжа, — не годит ся хлопчык, — подме глядати нашу хыжу.

Дівчатко тіж чуло в сердечку же то не іх хыжа, не любило ю. Ту было порожньо і смутно. Вышли надвір. Над далеком лісом біліли погідны хмары. „Можже доправды, — думало дівчатко — дагде за тым далеком лісом є наша хыжа, тепла, весела?“

— Та подме, Ваццо! — рекло, погодило ся дівчатко.

І пішли. Луками, жебы ім люде не перешкодили глядати хы-

жы. Ішли ціле пополудне. Минули лісик, едең, і другій. Уж сонце над третім лісом зачало заходом червеніти, уж істи ся хтіло, уж ножскы мліи-боліли, а дома як не было, так не было. А ту роса сідат на травы, зимна роса. Нашли, невыкопаны іщы, ряды компері, західній пісок был іщы теплявий од дня. Полігали братчык зо сестричком, притулили ся міцно до себе, пооплітали ручками. Вкрыла іх ніч.

Так і притуленых гу собі, нашли іх другого дня люде. Не мали уж силы глядати, ледво дыхали. Тихо, барз тихо шептали: >До хыжы, до нашой хыжы<. Бо она є, налевно є, деси там, може за третім, може за четвертым лісом“.

Так як в шыроковідомій рускій пісни „Было двенадцать разбойников“, „в Соловках рассказы-вал сам Кудиар атаман“ - тым дівчатком была сама пані Олеча. За тых минулых такой пятдесятьох років, привыкла до спомину з дітиньства, не плакала коли розповідала. Але я - так!

Пишу. Нибы о акції „Вісла“, і нибы - ні. Одходжу од головной темы, а по правді - я комкретні о ний такой нич іщы не написал. Не „сідит“ сама головна тема. Брыдотом здає ся мі уж саме совокупління тых двох слів: Акция „Вісла“. Не можу, на правду - не можу. Так як колиси в моіх, покійных уж, родичів, сідит в мі лем сам біль. Він, понад вшытко. Мешкам в горах. Через вісем ро-

Василь Мадзелян, Акція „Вісла”

ків іздил єм, бывало і по двараз в тыжни, з Крениці до Горлиць, де вчыл єм діти Закону Божого. Переїжджал єм завсе попри рідній Білцаревій. Рідній, адже там під гором, на *Воєнным* почал єм ся. Через вісем років, залежні ци іхал єм там, ци одтамале, завсе сідал єм то по тій, то по тамтій стороні автобуса. Жебы лем видіти мою гору. Мою Гору. Зрештом, уж од Фльоринкы, першого нашого села, аж до Крениці, іздил зо мном смуток. Всмотрювал єм ся в окремы дерева, кушцы, травы, познавал єм їх, і хтіло ся кричати: „*Вшытко тото - моє, вшытко наше, każde де-*

рево, każde стебло травичкы!” А, бывало, осіння крапля дощу за шыбом, як слеза, як біль - підшептували: „*Глипий ты, дітєак! Вшытко є в тобі, але нич уж не твоє*”.

Тот біль, спомины о 1947 році жыют ґенетычні во вразливых душах, нераз цілком молодых. Вроджений уж в 1962 році Янко Шкірпан, по родичах з Бодаків, перед десятильома роками, на 40-літїя выгнаня пише „*Псикову бляду*”:

(...)

*Лем псика не примусіли
Втыок без діру
медже дошками*

(...)

*Літал бідачок
од хыжы до хыжы
был
сковыначал
плакал*

*Мал певно надію
же дідо прийдут
хоц шапку в кутик шмарити
Жебы сой лячы
Спочыти*

Интересуюче же мотыв звыі-
рины, ей пережываня часто вер-
тат в выгнанчий лемківській твор-
чости. Прекрасні выразил го Іван
Головчак, родом з Тылича, в
своій „Порожній хыжы“:

*На дворі сіро, мглачно,
А в хыжы плчут шыбы,
шыбы діти малы.
Та за кым юж ім плачно?
За тыма людми,
што до світа выхали?!
Образы смотрят тихо...
А кітка мявкат:
хце молока сой попити,
Та ій не дає ніхто,
Як тяжко буде
вік без люди ій дожыти.
Сусідській пес спущений
Обыйстя спорожніле
вірно так пильнує
Та выє як встечений.
О, бідний псику,
тіж нещастя власне чуси?
Закурикакв когут...
Та чого співат?
Забыв го якысий Лемко:
Встав на щасну ногу.
Пожыє кус, пак зіст го
лишка під черемхом.*

З меморіальной публіцисты-
кы дакус шырше приведу, ци-
туваного уж коротицько Адама
Барну з Чорного:

*„Не можна собі навет выоб-
разити як выглядали тоты дві го-
дины выселяня під примусом вой-
сковым. Хоц люде знали і были
приготовлены од двоох тыжнш до
выселіня, то тепер як пришли ост-
татні години, ніхто не знал од
чого зачынаити. Выыткo было не-
спокійне: люде, коні, худоба, уці.
Стріляня на страх, крик, плач ко-
ло каждой хыжы. (...)*

*По цырій - тихій молитві
каждого з нас, з великым жальом
і плачом не до описаня, ани опові-
джыня, по тых двоох годинах по-
гнали нас як сказанців каменштом
дорогом в гору села. (...)*

*З жывого остал коло буды
пес на мотузку, жебы ся міг зор-
вати як нас не буде...”* (як в. стор.
171-172)

І, думуючы уж о закінчыно
свого слова, а радше - зобраня
людскых думок, приведу ішы,
барз шыроко приведу, автора в
каждий мірі особливого. Родил
ся в Тыличы 1951 рока з мішано-
го супружества. Зато мал щестя
вырастати в рідных вітцівскых
горах, хоц оно - тото щеста - і на
горах ся кінчыло. Вшытко інче
было попри ним - інче, значыт не
такє, якым бырміла душа, по
части - генетычні, по части - з
вітцьовых оповідань в дітинстві.
В цілым дозрілым жыткю не было
обставин жебы жыти за душом.
Писал, описувал і... ховал напи-

сане. Бо попри ним не було правдивої братньої душі, жебы з ньом поділити ся слезом. Аж в 1994 році, познавши передтым лемківське середовиско в Креници, опублікувал по польскы оповіданя „Gorące lato, śmierć i winogrona”. Мам перед собом його лемківській переклад, якій жде на выданя. Адде жменя з прекрасной розповіді Яна Хованця - бо так зове ся автор:

„Військо окружыло село і стріляючи в простір, скликувало гу школі вишиткых селян. Озвало ся рыданя... Вдарено в дзвонь... Діти хватили ся матеріных кабатів і очками полныма страху позерали на війсковых; жінкы заламували чукы; мужчыны, як пристало на хлопів, сходили ся до гурту і жебы зридати сой бодрости, чествували ся цигарями. Перед женами скрывали безсильніст і страх.

Перед гурмом зобранных стал війсковий в ранзі капітана і оголосил розказ, за яким вычитаны зо списку мають дві години на спакуваня добытку... (...)

Ци-ж треба было чытати? Каждый знал, што будучы крещеным в церкві і бесідуючы по лемківскы, є в списку. Пришмали тот вырок в болю і понижыню. Розуміли, же сьвіт, котрый знали, кінчыт ся. Настал час нетолеранції і погорды. (...)

Цідилко, старий селянин, што стоял дакус на краї, ужвал в руках шапку і маручал штоси під носом, видимо понесений гнівом, выкликаным ситуацией яка ся

вытворила.

— Я нигде не піду! — одозвал ся до офіцера. — Нигде не піду! Ту моя земля!

Офіцір підышол з заложеныма поза себе руками і стоячы перед ним взерал ся зо сарказмом до очи Цідилкы. Потім свистнул через зубы, згасил в собі лукавий усьміх і рюк уж цілком поважні:

— Го, го! Якій козак! Старий хлоп, а глупий як цап. Ваше назвиско?

— Цідилко.

— Мате дві години на спакуваня добытку і зголошыня ся в мене особисті.

— Нигде не піду... — прібувал ся бунтувати, але наполегливіст пырскала, а в очах вчувало ся безсильніст і розпуку.

— Розказ, пане Цідилко!

Селянин одышол, звівшыи голу. Решта згромадженых одвела го пізрїном в апатьчыным безруху. Нихто ся не рушал, не бесідувал, не протестувал. Стояли як на глиняных ногах, обезвільнены думком же мусят уж лишыти хьжы, обьїстя, поля, лісы і тот кавалец неба завїшений над малюваном долином. Де мали їхати? Чом ся їх вышмарят з рідных стран? Чом так наглї?

Офіцір обьял їх гнівным пізрїном.

— Глупы люде! — крикнул. — Перевозиме вас на одзысканы землі. Там земля родяча і муруваны дома по Німцьох. Жде вас ліпше жытя! Но, розходте ся, час наглит!

Розходили ся до своїх обійсть і чули ся так, як може ся чути деревинка, котру бруральні выриват ся спід татряньскых турни і пересаждать ся на плодородну землю безконечної рівнины.

О што ходит, деревинко, ци не жде тя ліпше жытя?

Раптом спостережено дым выходячий спід стріхы Цідилковой хыжы. Парох жолнірів доскочыло до двері і толкло кольбами.

— Пуцати! — кричали. — Пуцати!

Нихто не отверал; жолніре выбили вікно і скочыли до середины і, уж в облаках дыму, што выполыл поміщыня, взріли хлопа стоячого посередині. (...)

— Што єс, проклятий, зроби?! — верещал офіцер.

Селянин закрутил ся неспокойні і безвільні вырюк:

— Спашл єм што было мое. Себе тіж хтіл єм спалити. (...)

В час, кед дідуса влхано до військового авта, закутого до кайдан, перестрашеного, писар шкрабал рапорт. Писал, же „підчас переселенной акції в місцевости Н. част населіня украинской национальности підняла бунт. Дішло до підпаліня будинків. Проводыря розрухів Антония Цідилку зіmano і одсылат ся го до карного лягру в Явожні...”

„Явожно” - Лемками, Українцями знад Сану і Буга прокляте слово. Як оно болячо вгрызло ся в нашы душы. Як на сьміх долі, як на вышкырку - подібне до нашых улюблєных Яворин, выникле з того самого словного коре-

ня. „Явожно” - ганебний символ людского, а радше нелюдского лукавства; мучыти замученого, стріляти до забитого. Так, бо саме выгнаня - то такой смерт на роду.

Явожно. Влони, на Русалю, ходили мы в Креници, як завсе, з молитвом по гробах. На нагробным памятнику вмерлой перед парома роками Олены Ѓбур, взріл єм окрем єй меморіальной таблиці іщы і другу: Михал Ѓбур, 1900-1948. Звьідал єм паню Меланію Клинковску (єй мама ту спочыват): „Як то? Хто ту похоронений, робили сте ексгумацію?”. „Ні - неє як того перевєсти, тато спочывають деси там в Явожняньскым лісі, замучыли іх як мі было сім років. ДЕСИ мусят мати СВОЄ місце, деси треба ся за нима молити”. Яке то смутне, яке то боляче, яке то — велике!

Поляк одраз повіст: „А Катынь, а Осташкув?!”. Так — тамто тіж паскудь, нелюдскє, але... Діяло ся оно в военных обставинах, війна має свої военны права, незмінны од тисячи років. Християньска душа не повинна быти з нима згідна, але, зас — але... Натура людска є яка є, скоро до одплаты. Про якысы обставины, в тым припадку (припустме), приявной ненависти до цілого „большевіцкого” Сходу, гордого, безмысного, аж сьмішного поблискуваня шабельками вояків Ридза-Сьміглого, ци акції

на Холмщині 1938 рока. Так! Обвинений за Катинь буде находил якысы там оправдана. Я їх не найду. Неє оправдань за смерт, але, зас — але...

„За што нас забивали, за што забивали ціле наше племя?” Тот мотыв, найчастійше в короткій основі „за што?” вертат заєдно на уста Лемка.

„До той поры не можу зрозу-міти за што, нас Лемків, так міцно покарано. Адже николи ничего злого мы не зробили, мешкали мы спокійно в горах серед своїх, а так дуже мусіли мы вытерпіти.” (Teodozja Koliczko „Akcja wysiedleńcza Lemków”, w: „Mniejszość w warunkach zagrożenia. Pamiętniki Lemków” Wrocław 1996, переклад - П.М.)

Найбільше болячий є тот, аж діточий, аж наївний „осуд” Лемка. Безособовий. Або скеруваний до Доли, або - в своїм пригнобліню, в формі щырой моливты до Бога:

„Божє, ци видиши наши слезы і наш біль, што єс нас так окрутні покарав, як мы од віків хвалили Імя Твоє!”

Чом єс позбавив нас святых місць, насякнєных потом наших предків!

Чым мы гіршы од других люди, як прецін выліпил єс нас є одной глины!

Де моя хыжа деревяна, тепла, Божє, де моя прекрасна святыня, обсаджєна шыроколистныма яворами, де тамта херувимска музыка трьох дзвонів, в яку вслухували зме ся не лем мы в Флоринці, але і на Вафці, в Білцаревій, ци Брунарах!

Де тамтот Великден, Божє, наравду святий і радісний, одгороджєний од грішного світа синіма горами!

Божє, Божє... Нич юж не мам, лем тоту Євангелию правды, котрі-м вірний і буду вірным аж до смерти!

Так мі, Божє, допомож! (Се-ман Мадзелян, „Смак доли”)

Цижбы я, ледво народжєний на выгнаю - годен єм дашто додати до того? Хыбаль і мій БІЛЬ, неповинний, як го кличу - БІЛИЙ БІЛЬ. Приявний не лем тепер, коли - кінчаючы свос мале о ним слово - смотрю на осирочєний од пілстолітя зелєний верх. Понєсу го до кінця своїх дни. Нєсти го будут - „ЗА ШТО?” - мої діти. Біль, лем біль, біль — понад вшиткым...

ОЛЕНА ДУЦЬ-ФАЙФЕР

ЖАЖДУЦЕ ЖЫТЯ

РЕФЛЕКСИИ ДО ЮВІЛЕЮ ПЕТРА МУРЯНКИ

Хоц неєдну уж творчу біографію пришло мі написати, хоц неєдно велике імено вшанувало моє перо з нагоды „округлой” річниці народин або смерти знаменитых корыфеїв нашого народу, то тепер чую ся якоси вынятково. Може зато, же Петра знам особисто уж дост долги роки. Мало повісти знам. Петра шаную і ціну величезний творчий труд його жытя в найвыжшій ступени.

*Великы діла кажут мі писати
кажут величати
як жытя сіль
кованя біть*

(П.Мурянка Рекомендация)

Він был і є ци не найважнійшым учителем в мой лемківській едукації. Його вершы отворили мя на підсвідомий простір мойой души, де закодували ся фрагменты няньовых оповідань о легендарній праві Мухначці, мамина „байка о Заході” і ціла тотя велика туга за чымсь, што остало на все знищене і николи ся уж не верне. Роля Петра в формуваню ся мойой тожсамости была барз важна. Думам же подібні як я ствердити бы могли соткы, а може і тысячы молодых Лемків. Зато так вынятковым здає мі ся тотя писаня, котрым хтіла бым ту оддати шану і подяку Петрови Трохановскому-Мурянці в 50-ту річницю його народин. Вынятковым і трудным єдночасні, бо писати о Петрі в спосіб фахово-объективний здає мі ся за мало. Його наполнене великом жаждом жытя і творчіст не містят ся в рамках традиційного критично-біографічного нарысу. Сам Петро написал свою поетичну авто-

біографію, котра бесідує найповнішу правду о його жыттю.

Уж словами мотто зарекомендувал ся нам сам поета в своїм творчым прагнінню выполнити поставлену му през Лемковину профетычну місію. Так власні, яко велику службу Лемковині і свойому покликаню розуміє Мурянка ціле своє жытя. За словами ідут діла, котры 50-літнє дотепрішнє жытя ювілята ставляють в ряді тых, яким Лемковина завдячат свій сучасний творчий облик і, быти може, долги іщы роки істніня в будучым. Мусиме мати свідоміст, же маме ту до діла з єдным з тых феноменів, яких протягом віків родила убога, але духово так плододносна лемківска земля. Феноменів, котры формували напрям культурного і етнічного розвита Лемковини для цілых епох ей історії. Як колиси Прислопській, Хыляк, Русенко своїм творчістю підносили лемківску культуру до штораз то выжшой рангы, так сучасні Трохановскій (при спілучасті інчых творців) окріслят новий ей рівень здетермінуваний нашом окаліченом дійснїстю. Сучасна трагічна епоха тырват тівко само років, ківко рахує собі жытя нашого ювілята. Рівне піл віка тому злощасна Акція „Вісла” прорізала на піл нашу історію, довершаючы страшного знищыня Лемковини, яке зачате остало пару років скорше выселеннями на Україну.

Доля присудила Петрови Трохановскому явити ся на світ в тым так переломным для нашой історії моменті. Початий іщы в Горах, вродил ся уж там, на Заході, в селі Пархів 10 серпня 1947 рока з Александры з Возняків і Теодора Трохановского - потомка білцарівських шолтысів. Значыня родичів в формуваню ся таланту і творчой дороги Петра є неоцінена. То не діло припадку, же обох сынів Трохановських - Петро і його старший брат Ярослав выросло на передовых лемківських патріотів нашого часу. Родиче вщыпили в серця своїх діти велику любов до рідных гір і тоту николи не выплукану тугу, яка зродит неповторны особовости обох артистів. Памятам, коли принесла єм Петрови першу свою працю о лемківскій літературі, Петро голосно прочытал ей свой мамі. Плакала она слызами радости і смутку. Радости, же пише ся о лемківських проблемах, смутку на припомніня болячой реальности. Для Петра мама до кінця ей свідомых дни остала першым авторитетом, провідницюм глубоких порывів выплеканой през ню душы. Сам поета так пише о впливі родичів на творіня ся образу Лемковини в його серци:

„Кед лем няньо выпрягли коні, в цебрику приспособили руки жебы были меньше чорны, зіпи хліб з чесноком, отерли баюсы і взяли мя, взяли на коліна - вшы-

тко зачынало жыти. В тамтій далекій землі. І ніхто мя не переконат, же была днєбуд земля крашша, земля весільша. Кєд бы была, няньо повіли бы мі о ній. І мама скынули бы на потверджыня, же так є на правду. Не было нигде крашшой землі, землі весілшой. Нич тамта далека, барз далека." (П.Трохановскій - Слово Лемка о собі і своїм народі)

Немале значыня мал тіж в жытї Петра його старший брат Ярослав:

*За верхнього єс в стїжку
од спеки і зливы
Гузєрями догоры
калосьом долину*

(П.Мурянка, Серпен)

Коли Петро іщы кормил ся хлопчыма мрыями о кольоровых камениках знад гірских потоків, Ярослав уж на своїх неодлучных гущельках выгrywал лемківскы сьпіванкы, організувал ансамблі, хоровы группы. Він тіж перший выїхат на Лемковину. Неодолго за ним потягне і Петро, жебы ту уж спільні орати тверду лемківску ниву, помагати собі взаімно в діянях, котрых ціль все буде спільна.

Але нич найдут оба свою жытєву дорогу серед зеленых лемківских верхів, Петро пройде іщы дорогу своей до кінця не завершеной едукації. Приміряючы ся до священничого сану, закінчыл він православну духов-

ну семінарію, а потім зачал студия в Християнскій Богословскій Академії в Варшаві. Доля єднак схотіла інакше. Петро не остал священником. Скрутна ситуація родичів казала му вернути домів, і по смерти няня в 1973 році лем з овдовілом матірю занимати ся ґаздівком. Повідають, же неє того злого, што бы на добре не вышло. Так оно і є. Остаючы в світским стані, Петро заховал свою незалежність, можливість індивідуального розвиваня власной творчой особовости, діяна диктуваного любовію до рідной культуры і землі а не „выжшыма” взглядами церковной ієрархії. В наших часах, часах обнижыня ся авторитету духовенства, заангажуваня Церкви в позарелігійны споры і узалежніня, тып давного, сполняючого величезну ролю в народово-культурным жытї наших сел священника проминул уж на все. Здавал собі з того справу Петро, навчений уж немалым жытєвым досвідом. Коли не так давно зас запропонувано му высвячыня на єгомостя, не принял того виріжніня чуючы, же не в змосі є змінити свій духовий образ, перетворити выпрацювану внутренно ієрархію вартости, в обаві же Лемковині може не стати першого місця в його діянях. Воліл остати тым, кым дозволило му жытя стати ся в віщым презначыню долі.

Од церкви єднак Петро ніколи не одышол. Заховуючы під-

ставовий вимір своєю особисто-заводовою незалежності, остал він человеком Церкви вірно їй служачым головні на тым одтинку церковной діяльності, де лучыт ся добро Церкви і добро народу. В тым характері вернул кінцьом 1976 рока в Горы і в січні 1978 рока обнял функцію ведучого хору при деканальній Церкви Св.Тройці в Саноку. По пару роках праці під боком будучого єпископа Адама прикликують Петра рідны місця. Кінцьом 1982 рока переносит ся до Крениці, ближе Білцаревой, одкале веде ся рід Трохановских, ближе Білянки, де осіл брат Ярослав з родином, ближе тых місц, де найполнійше зачынало ся одраджати лемківське жытя, де вернуло найвеце наших люди.

До Крениці тіж приіхат Петро як человек Церкви. Православна парафія зіднат му маціцьке мешканя в центрі міста, де буде мусіл помістити ся з розрастаючом ся родином і з цілом том творчом енергіям, котрий николи дост простору:

*В моім кутику три на штыри
мийниця відро і басчата
железна постіль млада жена
Христос на стіні розпятый
(П.Мурянка, Вікно на світ)*

Там часто приїжджала єм до него на початку 80-тых років. Іхала єм на хвилю, жебы дашто сконсультувати (ставляла єм товды першы крокы в лемківских

досліджынях і писаню), а остава-ла єм на пару дни. Тівко все было роботы в тій кухні лемківских діянь — а то „Голос Ватры” роблений іщы товды окропечні трудомістном методом, а то горячы приготовліня до „Ватры”, то зас тлумачыня до „Антології лемківской літературы”. Робило ся вшытко в тій кісноті, деси на поді, в вынаятым покою, де сыпал ся тынк з повалы. В меджечасі Петро мусіл іщы іхати залатвяти якісы материялы для розпочатой будовы церкви, то зас розладовувати транспорт, якій привоз новий материял на будову.

Ту треба теплыма словами спомнути о жені Петра — Анні, котра з дрібныма дітми, в барз тяжкій мешканьово-фінансовій ситуації з великом толеранци-йом зрозуміньом односила ся до вшытких діянь мужа, так преці дезорганізуючых нормальне родинне жытя.

Можливіст спілпраці з Петром была для мене великым пережытьом. Очарувал мя він своєюм безустанном вольом одроджыня Лемковины, своєюм пасийом глядана штотоз то новых джерел до лемківской історії, одкрываном правдом о діях нашого народу. Велика автентичніст, вірніст традиції в захованю бесіды, в цілий поставі надавали вшыткым веденым през него імпрезам неповторного кольорыту, той непідробленой прикрасы, котра през сім років надавала „Лем-

ківській Ватрі" магічної сили од-роджування і активізування молодой, міцно уж засимілюваной в невикристалізуваню власной тожсамості Лемків.

Завдякы веденій Петром конферансьєрці, рецитуваній ним власній поемі „Сон“ ци його глибокому басови, ківко приберали на оргінальності і своїстій атмосфері концерты „Лемковины“. Як прекрасні співал зорганізуваній і веденій Петром креницькій прицерковний хор. Як рецитували і співали діти приготовлены през Петра до выступу.

Вшытко тото в часах, коли іщы так мало мож было в шырий і безпосередній спосіб бесідувати о лемківскых проблемах, коли на кожду імпрезу треба было специяльного дозволу власти, мас-медія уперто молчали о істніню Лемків, было для мене обявліньом, чымси вынятковым, надзвычайні близкым і втіаючым.

Але скорше, нич іщы познала ем ся з Петром в безпосереднім, тівко для мене значучым контакті, познала ем його вершы. Потрясли они мною до глубины души. Першу збірку поезиі Мурянкы „Suchy bady!“ читала ем пізном ночом в хыжы моіх знаємых, де ем ночувала. Не спала ем праві до рана. То было штоси выняткового. Знала ем уж товды вартіст поетицкого слова. Сама прібувала ем писати. Але не ма-ла ем понятя, же так можна писа-

ти по лемківскы, выразати тоты таємны, глибоко схованы пережытя, котры деси дрімлют на дні души і часами розрастают ся аж до найвыжшой ступени напята:

*Гвойду до тебе мій вершу
і ворітцята затрісну*

.....
*І будеш лем мій
і ничый інший
Од найбільшого болю
найбільший*

(П. Мурянка, *Мій вершу*)

Вершы тоты наполнили мя непокойом і прагніньом поспішыти в тым самым напрямі, де веде авторска жажда, авторска мрия о тым, што уж на все загыбло, але може іщы... Той тіж нчы написала ем посвячений Мурянці верш „Поворот“. Написала ем го по лемківскы і так уж од того часу старала ем ся писати.

Вершы Петра Мурянкы читала ем потім соткы раз — в рукописі, в нововыдаваных збірках, писала ем о них в своїх філологічных працях, векшіст з них знам уж на памят — і заєдно підлігам іх магіі. Є в них величезна сила експресіі, незрівнана чыстота лемківской атмосферы, ціле трагічне досвідчыня повыселенчой поневіркы Лемків. Є правда о терпіню, о болю, о вшыткых психічных консеквенциях смертельного зраніня нашой громадскости перед пятдесятьома рока-

ми. Є тіж поетицкій талант рішajúчий о високій якости артистичной форми верша. Через тото творчіст Мурянки має шансу выйти поза границі рідной культури, промовити до шырокого кругу читателів, быти автопрезентаціём лемківского світа назовні. Під впливом той поезии розвинуло ся ціле творче покоління в найновіший лемківській літературі. Покоління, котре сміло сігат по сучасны форми выразу для запрезентуваня старых одвічных правд лемківской культури і права до бытя, до істніня Лемків в будучым не лем в скансеновым вымірі, але на рівноправных засадах.

Єдном з важнійших примет Мурянковой поезии єст власні єй величезна сила діяня на інчых. Не спосіб бо лишыти ся обоятым на тото прагніня позераюче з кожного праві верша:

*Нич зайдеш сонечко
за гору далеку*

.....
*Выплекай квітя
на земли рідній
рід мій
свобідным выгріій
і аж так зайд*

(П. Мурянка, *Видіти і смерти*)

Не спосіб не схылити головы педупертым, безкомпромісовым тяданьом правды през поету:

*Небом балотом
роками милями*

*диганям за вами
правдом
Як сокіл воды на камени
з сэрцьом як дзюба
отвореным
не находжу
спраглий*

(П. Мурянка, *Де вы*)

Вершы Мурянки сполняють ролю тыпову для романтичной поезии народів борючых ся о незалежніст.

Але не лем в романтичным вымірі заістніл Мурянка в нашій дійсности. Коли по барз тяжкым для Лемків періоді наступил час демократичных змін в Польщы і зашла потреба в гідній ступени романтичну творчіст, промавляючу до сердец і сумлінь народу заступити органічном пряцьом на ниві лемківской культури, Мурянка твердо зімал за чепігы і почал орати тото каменісте, од давна лежаче одлогом поле. В рамах офіційні уж діючого од 1989 рока Стоваришыня Лемків выдає він уж осмий рік найперше кварталник, тепер двомісячник „Бесіда”. Од 1993 р. выдає „Лемківській календар”. Окрем того выпустил пару книжечок зо своїма творами або з опряцуваныма през него творами інчых авторів. Барз цінна єст прекрасна антологія дітячой лемківской поезии „Мамко куп мі книжку”, опрацувана през Мурянку.

Нарівни з редакціёном і писарском працом заангажувал ся

Богдан
Трохановскій
— Стрыко
редактор

Петро в лемківське шкільництво і працю з молодежом. Знаючи, же правдиве інвестуваня в будуче Лемковины то предо вшыткым одповідне виховуваня наймолодшого ей покоління, долги уж роки вчыт Петро лемківскы діти рідной бесіды, історії і любви до вшыткого, што выплекал рідний культуровий простір. Початково робил тото неофіційні в рамках веденых лекцій релігії, ріжних дітячых і молодіжних імпрез, приготовлїнь до лемківскых інсценізацій. Од 1992 рока вчыт уж в нормальным шкільным програмі креницькы Лемчата рідной бесіды і традицій. Робит тото з великым замилуваньом, сам готовлячы програм, підручникы і помочы до вчыня. Його предмет

вписуваний єст на свідоцтвах яко „język łemkowski”. З думком о наймолодшых выдає тіж Петро як вкладку до „Бесіды” „Лемківску Ластівочку”. Для діти выдал спомнену уж антологію, зас на выданя жеде готовий буквар.

Паругардых років веде тіж Мурянка дітячу вокально-театральну групу „Черчык”, для котрой сам пише тексты до інсценізацій. Од долшого часу єст він незаступлєным учытельом і вховательом не лем для креницькых діти. Черз вісем років вчыл релігії і любви до Лемковины і горлицькы діти, з якими по части дале спілпрацує по жычаючы сой іх до більшых реалізацій (в осєни 1996 р. „Сон Білого Хорвата”). Думає же його труд не піде на

марне. Засіяны в маленькых сердечках зеренця обродят напевно прекрасным квітвом і овочами.

Ціла діяльніст Петра, одзначаюча ся глибоком свідомістю ей ідейного прызначыня, ей першорядной службы, котра хоц тяжка понад силы, є неодлучном частю його жертвенного жытя:

*Волом влечу
свій волок
як шахтарскій кін
возок желізний*

*І хоц мі тяжко
здох бым
кед бы мя выпрягли
(П. Мурынка, Зас єм з тобом)*

Штораз то новы формы діяня, новы лемківскы імпрезы прикликують Мурынку до ведіня іх, спілорганізуваня, збогачаня своіом незвыклом особовістю — „Од Русаль до Яна“, Лемківска Ватра на чужыні“, „Лемківске Літо“, „Лемківска Творча Осін“. Петро старат ся всяди быти, всяди здоляти — щырий, спонтанный в своій автентичній лемківскости. Гнеска вырастат уж його особа до рангы символу. Є то символ лемківскых стремлінь до перезытя і розвита свойой духовой

і культурно-етнічної незалежно-сти. Петрове жытя то велика жажда ліпшой, щеслившой долі для свого народу Може росне она в серцях його діти, котрым лишыт він священний завіт:

*Тото лем сынку знай
што правд є
тьма тем
Лем
Лемковина
єдна
Лем*

(П. Мурынка, Неідейний верш)

Бо хоц здає ся, же лемківска доля уж пропала на все, Петро єднак уперто вірит, же дане му буде:

*плач немовлячий почути
новонародженой
мойой
Лемковины*

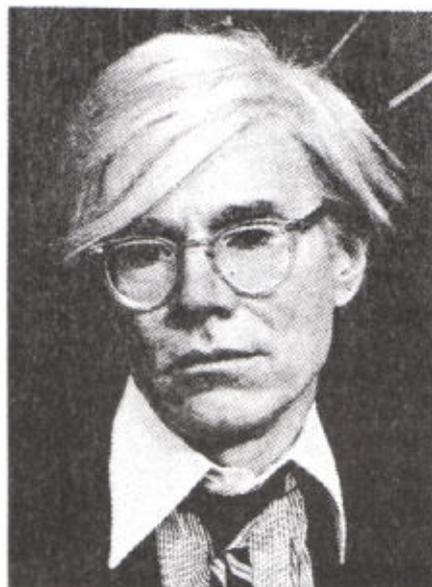
(П. М., Надовшытко хтіл бым)

В пятьдесяту річницю народин Петра Мурынки маме надію, же оставил він за собом доперва половину свого жытя, же перед ним стелят ся долги іщы рокры мурынчыного благородного труду, котры позволят му діждати ся того, што „надовшытко хтіл бы“. Щыро того йому і собі жычыме на многая і благая літа.

СЛАВОМИР МОЛОДЧАК

ВЕЛИКИЙ РУСИН АМЕРИКИ

22 лютого 1997 рока минят десята річниця смерти найбарже знаного Американа русинського походжыня Енді Варгола, котрого творчіст дала му славу і межденародне признаня.

Андрий Вархола вродил ся в 1928 році, як другий сын Андрия і Юлії Вархолів. Што до дати і місця його народжыня сут дотепер розбіжности. Аж і сам артыста твердил што його акт народжыня остал сфалфуваний. Його родиче походили зо села

Микова на Пряшівщынї. Отец выемігрувал до Америкы в 1912 році, а жена долучыла до него аж девят років пізнійше. По Андрию вродил ся ім іщы третій сын. Матеріальна ситуація родини Вархолів была барз тяжка, особливі по смерти вітця в 1942 році, котрий зо своей праці в копальни утримувал родину. В пізнійшых роках змінило ся діаметральні.

Андрий зачынят рысувати барз завчасу. Свій талант розвиват підчас студий в Carnegie Institute of Technology в Пітсбургу. В червци 1949 рока по закінчыню інституту і отриманю званя Bachelor of Fine Arts перепроваджат ся до Нев-Йорку, де такой через десят років працує з поведжыньом як проєктант склеповых выстав. Выконує ту першы реклямы для „Vogue“, „Harper's Bazar“ ци для фірмы I. Miller продукууючої обуця. Рїк 1952 приносит першу його індивідуальну выставу. Наступны роки то наступны выставки, в тым заграничны. Приносят они розголос і нагороды. В 1956 році Варгол отримує „Thirty Fifth Annual Art Director's Club Award“ за реклямуваня обуця фірмы I. Miller,

а о рік пізніше престижову нагороду в дідині графіки рекламовой „Art Director's Club Medal”. Фасцинация сьвітвом комерції і масово продукуванымма предметами штоденного хіснуваня мала вплив на выбір предмету його творчости. Рік 1960 приносить першы образы з фляшкама кокаколі, зас два роки пізнійше вынікают шыроко знаны *Пушкы на зупы Кемпбеля* і доляровы банкноты. В тым тіж році появляють ся катастрофічны елементы в його творчости. Вынікают м.ін. *Car Crash, Suicide* і *Electric Chair*. В шистдесятих роках зачынат тіж робити фільмы. Як сам признавал - были то експерыменты, часто долги і нудны. Зазвычай представляли просты людскы чынности, так як в припадку *Eat* (1963), ци *Sleep* (1963) тырваючого аж шист годин, або проблемы сексуальных реляций. н.пр. *My Hustler* (1965). *Trash* (1971), *Sex* (1971). Што інтэресуюче, фільмы тоты отримали дуже нагорід, а іх автор стал ся такой культовом постацьом в сьвіті ундеґрундового фільму. Рік 1964 приносить першу европейску індывудуальну выставу Варгола в парызкій *Sonpabend Gallery*. Того рока занотувано перший замах на його

образы, доконаний через жінку стріляючу до подобизны Марилін Монроу. В наступным Варгол декляруе зорваня з малярством і занятыя ся лем фільмом, окріслюючы себе званьом „емерытуваного артысты”. Не смотрячы на тото самоограничыня, продолжат працю. В свой невйорскій працовни знаній як „factory” експерыментуе з фотографійом і більше портретуе, особливі по выконаню серіи подобизн *Мао Тсе Тунґа*.

Енді Варгол: Коцур Сам

Сімдесяты роки то час вельох выстав, в тым европейскых выстав, н.пр. в Базилей (1972), Штутгарті (1976), Цуриху (1978). Вказують ся товды серії *Skulls*, *10 Athlets*, *Reversals*, *Retrospectives*. В тых остатніх Варгол навязує до вчасного періоду творчости. Працує тіж для свойого часопису „Interview” і приготовлює відеокліпы для приватной телевізійной ста-

ції „Andy Warhol TV”. В вісемдесятих роках на выставах вказуваны сут його катастрофічны образы як серія *Oxidations*. Выникают товды серії, котры базують на знаных творох штуку н.пр. *Остатньої вечері* Леонарда да Вінчі, ци *Святого Юрия і дракона* Паольо Учеллього. 1986 рік то остатні серії образів, портреты *Леніна* і *Автопортреты*.

22 лютого 1987 рока в наслідстві ускладнень по рутыновій операції Варгол несподівано вмерат.

Енді Варгол - Андрий Вархола є геройом вельох книжок і дописів. Сам написал аж три біографії. Хоц в каждый з них зазначыл своє коріня, то до моменту смерти мало відоме было йогы прыватне жытя. Та вшытко едно декотры факты взріли денне сьвітло акуратні товды. Його мати, практыкуюча грекокатоличка, мешкала з ним в Нев-Йорку аж до смерти в 1977 році. Сам Енді утримувал близкы контакты

зо своїма братми в Піттсбургу. Колиси аж переконувал єдного зо своїх братанків жебы тот не приїжджал до Нев-Йорку, але закінчыл науку в Візантыйській Русиньській Семінарії, дома. Енді Варгол был крещений в обряді своїх родичів, в ним і похоронений. Утримувал тіж контакты зо свойом родином в Карпатах. Отже, што чудує несдного, тот чловец - легенда іщы за жытя, творец поп-арту, втіліня американьского міту о карьєрі попелюшкы, котрий остал милионером, николи не одтинал ся од своїх родинных і релігійных корени.

Дітям малым і велькым

ДЮРА ПАПГАРГАЙ

НАТАЛКА - ДІВЧА КОТРЕ ЛЮБИЛО КОНІ

ОСОБЫ:

НАТАЛКА
ОТЕЦ
МАТИ
МИТРО
КОНИКАР
ЦУКРАР
ПАНИ
КОМИНЯР
УЧЫТЕЛЬКА

*Нич мала Наталка
на бiлым заглаву
до злаченых карыт
конику впрігала,
Тато з Мамом шкрябал
свою сиву главу:
што то іх дівочка
нараз выдумала?*

ОТЕЦ: Леоно, прошу ты, повідж мі што маме робити з тым нашым дівчатом?

МАТИ: Зас пыскуе?

ОТЕЦ: Та што там пыскуе, най ю фрас носит. Але, прошу ты, зьвідую ся ей: што ти маме купити на уродины, а она...

МАТИ: Новы панталёны, га?

ОТЕЦ: Та, кед бы лем тото, товды бым легко... Але, она хце - коня! Коня хце! Розуміш?

МАТИ: Коня? Наша Наталка хце коня?

ОТЕЦ: Гей, коня. Оле, порад ты мі што мам робити?

МАТИ: І іщы гвариш же наша дітина на матір ся подяла, га?

ОТЕЦ: Лиш тото тєраз.

МАТИ: Та куп ій го, кед го так хце.

ОТЕЦ: Ци ты при розумі, Леоно?

Што, будеме з ним?

МАТИ: Што маш быти з ним, адже она го хце, а не ты. Видиш. Так ти і треба. Не мож ты од телевизора одтягнути кед ідут ковбойскы фільмы. Так ес і дівча на тото навчыл. Но і маш, што ес хтіл.

ОТЕЦ: Кед было бы тото што я хтіл, гнеска мали бы мы хлопця...

МАТИ: Михале... Не я ю водила на футбольовы мечы, не я ю водила на кінскы перебіжкы, не я ю водила на ловы...

ОТЕЦ: Добрі, добрі, признаю, дівча наше інакше як другы дівчата. Але мі повідж што мам робити?

МАТИ: Ой, Михале, адже бодай знаш як ся то з дітми робит? Да што ій наприповідай, нарысуй ій го, лебо выдумай дашто третє...

ОТЕЦ: Але, жено Божа, дівча хце живого коня! Розумієш? Правдивого, не рисуваного!

МАТИ: Йой, збігло мі молоко... Взял бы вас фрас, аж бы вас взял, обоє... Обсіл ес ся мі ту з коньом... Роб як знаш. Ты приповідку зачал, ты ю і доприповідай.

ОТЕЦ: Легко повісти, доприповідай... Але як?

II

Застараний Тато

*взял ся до работы,
треба з Мамком дійти
до ладу, порядку;
кілко лем турботы,
кілко лем клопотів
про єдно маленьке
чудесне діечатко.*

ОТЕЦ: Видиш, моя дівко, на сьвітї сут вшелякы коні. Сут тоты дивы ковбойскы, сут красны, парадны до і'зициркы, сут коні до перебіжок, сут тоты міцны до ораня... Але, вшытко то нич. Вшыткы они хцут істи і пити, і жолобы выривають, і паскудят під себе і землю репіають... Такы коні не для тя. Ты, моя дівко, можеш мати каждого дня інакшого коня.

НАТАЛКА: Направду, тату?

ОТЕЦ: Направду. І то такого, яко го ніхто другій не ма.

НАТАЛКА: Як, тату, як?

ОТЕЦ: Та, як?! Призерай ся лем горі на хмары. Выйд посеред загорода, і призерай ся. Взріш, тота сива хмарка на яблінком подібна до правдивого сіркастого коня. Лем добрі ся попризерай, іщы і гриву ма цілком срібну. Пак ся обізрий, а там горі на черешном правдивий шалений г'нядош. Пізриш, іщы хвостом коли-неколи примахує. А пак зіркий на тоту біляву хмарку над сливником. З ней выходид цілий табун прекрасных враных кони. Лем добрі ся попризерай як вшыткы понагляють іу своїм жолобам. Цілий табун кони... А ты, Наталко, выберай! Выберай і імай котрого лем хцеш!

НАТАЛКА: Я бы ся не лем призерати, я бы сідлати хтіла.

ОТЕЦ: Га, тото найлегше, Наталко. Не віриш, позерай. Возмеме кресло. Так. Обернеме го хырбетом наперед. Так. Ты потім

сядеш, о так. Влапиш ся руками за операло, і - вйо, наперед! Вйо! Сідиш, призераш ся горі на хмары, і перебігаш на своїм конику вшыткы тоты што високо понад тобом...

НАТАЛКА: Але я бы, тату, живого, правдивого коня, а не кресло.

ОТЕЦ: Мила, і кресло было колиси живе.

НАТАЛКА: Як кресло могло быти живе?

ОТЕЦ: Преці, кресло, Наталко, зроблене з дерева. А дерево было живе. Як і кін. Перше было маленьке засаджене до землі, а пак з каждым дньом росло, росло високо, високо, високо, конарями аж ґу хмарам. Лем обізрий тоты прекрасны деревка на загороді. Высокы конарі ім гривом, а чеперкы сідлами. Адже і тото наше кресло з єдного такого сідла справлене. Лем сядеш, запрагнеш го, і жен... Жен, Наталко! Гальопуй!

III

Натка послухала Татовы порады та такой приняла

і конкретны міры.

Ей, тоты родиче, -

ци ради, не ради?

Де ся то поділи їх любови щыры?

ОТЕЦ: Наталко! Наталко! Де єс, Наталко?

НАТАЛКА: (Здалека) Ту єм, тату!!!

ОТЕЦ: Ту єс? Ту? Горі на черешни? Што же там робиш?

НАТАЛКА: Імам білого коня, тату!

ОТЕЦ: Дам я ти білого коня! Дораз зыход долов з тых конарі!

НАТАЛКА: Чекай, тату, лем іщы дакус, спрібую му зімати хвіст.

ОТЕЦ: Лиш же тот хвіст, і гыбай долов! Чула єс? Смотри ле. Хто то виділ жебы дівча імало коні на черешни, хто?

НАТАЛКА: Тату, сам єс мі повідал же над черешньом в хмарах красны ґнядошы. Я сой лем хцу єдного зімати.

ОТЕЦ: Ой, зімам я тобі, лем зыйдеш долов...

НАТАЛКА: Кед так, та ани не зыйду.

ОТЕЦ: Зыйдеш, зыйдеш...

НАТАЛКА: Не зыйду, не зыйду...

ОТЕЦ: Як нич, зыйдеш, бо кед выйду горі...

НАТАЛКА: Та выйд, тату, зімаме два. Будеме ся спрігати.

ОТЕЦ: Спряжу я тобі кед возму тот прут.

НАТАЛКА: Не достанеш мя ани з прутом...

ОТЕЦ: Шмарю груду, выбью тя...

НАТАЛКА: Впаду, зламлю руку...

ОТЕЦ: О, сьвіт не виділ, што за дівча. На кого єс ся подала, така языката. Зыход уж раз.

НАТАЛКА: А не будеш мя бил?

ОТЕЦ: Не буду. Не буду!..

НАТАЛКА: А возмеш мя на ярмак?

ОТЕЦ: Возму тя, возму, лем зыход.

НАТАЛКА: А купиш матері новы лахы?

ОТЕЦ: Куплю.

НАТАЛКА: А мі купиш правдивого коня?

ОТЕЦ: Не язукуй, але зыход.

НАТАЛКА: Коня мі купиш?

ОТЕЦ: Куплю ти, куплю, і коня, і кобылу, і гача, і гачура, і цілу стаднину ти куплю...

НАТАЛКА: Не циганиш?

ОТЕЦ: Я? Знаш же ні. Де бы я циганил!

НАТАЛКА: Лем знай, кєд не дотримаш слова, выдраплю ся на фабричний комин.

ОТЕЦ: О, Боже, з дітином. На кого єс ся подала...

IV

А сны зо заглавка

*на ярмак перхнули
та понаходили на яєі забаєу.*

І лем ся Татови

*волосы двигнули,
аж ся бідний Тато
сам зімал за глаєу.*

НАТАЛКА: Тату, я бы на коника!

ОТЕЦ: Мати наказала жебыс сой выбрала папучкы, і дораз домів...

НАТАЛКА: Лем раз, тату, лем раз. Вера, на того сіркастого. Обіцял єс, тату!

ОТЕЦ: Но, добрі, кєд раз, най буде раз. Але на карыту.

НАТАЛКА: Не хцу на карыту... Я хцу на коника.

ОТЕЦ: Не видиш же на кониках лем хлопці. Іщы будут кричати за тобом же єс хлопчыця.

НАТАЛКА: Якє мі змартвліня. Я

ся хцу возити на конику, тату...

ОТЕЦ: Но, най ти буде, лем ниґ-да не повідж же тя твій отец на-гварил. Гайда, сідай. Но, так. Лі-вом руком ся зімай за гриву, ліву ногу до стремена, праву прешмар поза сідло... Так... До пра-вой руки вічки, а лівом го погла-скай по гриві, так... Выпний ся пышні, і вйо, Сивку!

НАТАЛКА: Вйо, Сивку!

ОТЕЦ: Вйо, Сивку! А отец ся перейде на єдно пивко.

НАТАЛКА: Вйо, Сивку! Вйо, Сивку!

V

Але з клопотами

не сам єс на сьвітї,

клопїт клопотови

все дорогу стелит.

Кєд чекаш же зачне

розквітати квітя,

а він на гплові чорну муку меле.

ОТЕЦ: А, гвариш, Митре, най дя-кую Богу же мам дівча, га?

МИТРО: Присям, Михале, дякуй, і то трираз на ден.

ОТЕЦ: А я, видиш, все жадал сына.

МИТРО: Та, ід же! Я іх мам двох. Єдному іщы ани мохом не посы-пало під носом, а уж ся зьвідує о мерседеса, а тот меньший гуль-тай уж третій раз до третьой кля-сы, а каждый ден приходит домів з розбитым носом. Дівчата, они інакшы: то ляльки, то басанунки, а то вышиваня...

ОТЕЦ: Та яке тя вышиваня, Ми-тре, нашло. Я мою кладу до ка-

рыты, а она ся просит на коня. Я ій до рук, як гвариш, басанунки, а она за вічки хватат...

МИТРО: Видит ся мі, куме, же то вшытко од той телевізіі. Кєд мы такы были - г'вечер Отченаш, ай заголовок сме крестили, а они „Кока-коля - то гітес“ і толчут по бубнах як по здохлым ослі... На здоровя!

ОТЕЦ: На здоровя, куме! Така уж наша доля.

МИТРО: Та яка там доля, Миха-ле. То вшытко од тых пестицидів. А дівча, гвариш, заміст за баса-нунки, за вічки.

ОТЕЦ: Присям, за вічки... Діждий, Митре, які вічки? Яке дівча?

МИТРО: Та ты гвариш же теое дівча так.

ОТЕЦ: Моє дівча? О взял бы го фрас, аж бы го взял. Де же моє дівча? Люде, де моє дівча? На-талко, Наталко! Де єс? Наталко!!!

VI

Та де же то нараз

Наталка пропала?

Чудо, де ся тото

дітинча поділо!

Ту деревяного коника сідлала,

Але ся Татови то не оплатило.

ОТЕЦ: Слухайте, майстер, не ви-діли сте єдно мале дівчатко, з косичком на боці, в червеній боб-кастій кошельці?

КОНИКАР: Як бым не виділ? Ле-дво єм ю з коника стягнул. Шты-рираз обертала, лем раз запла-тила.

ОТЕЦ: Та заплачу і за осем раз,
лем мі повіджте де є?

КОНИКАР: Ци не пішла вітця
глядати?

ОТЕЦ: Дам ти я вітця по тых ру-
дых баюсах! Ци видиш! Ты сой
занич маш, я стратил дівчатко...
Наталко! Наталко!

VII

*Тато ся уж крутит
по цілым ярмаку,
на свій смуток, вера,
не находит ліку.*

*За страчене діеча
Мамка зробит драку,
а Цукрар нагварит
на свого коника.*

ЦУКРАР: Цукрикы! Медівникы!
Вапняникы! Бомбоны, паціуроч-
кы, пампушкы! Прошу барз... Вы-
берайте, цицайте, хрумцайте,
цямкайте. Кому, кому...

ОТЕЦ: Слухайте, пане цукрар,
не виділи сте єдно мале дівчат-
ко, з косичком на боці, в червеній
бобкастій кошельці?

ЦУКРАР: В бобкастій кошельці?
Зьвідувало ся мя єдно такє по
кілко тоты велькы коникы з ме-
дівника, але не мала пінязи та
єм ю післал най просит вітця.

ОТЕЦ: А кади пішла?

ЦУКРАР: Е, того вам не знам по-
вісти. Але купте єдного коника,
та вас, быти може, сама найде.
Оле, купте того з білявом баса-
нунком, позерайте якій крас, а
має і сідло. Іга-га! Вію, малий
вію!!!

ОТЕЦ: Задав ся своїм коником.
Повідж ты мі де ся мі дівчатко
поділо? Наталко! Наталко!

VIII

*Єдна стара Тета,
кус зманірувана,
згварила ся з Татом
єдним марным словом,
єколола го якраз -
де боляча рана,
як червеном плахтом
на бычу голову.*

ОТЕЦ: Пребачте, пані, не виділи
сте єдно мале дівчатко з косич-
ком на боці, в червеній бобкастій
кошельці?

ПАНІ: Ваше дівчатко?

ОТЕЦ: Моє, моє власне. Такє з
косичком на боці.

ПАНІ: Но, і што вы за отец, кед
сте власну дітину стратили!

ОТЕЦ: Я ю лишыл на конику, а
она счезла.

ПАНІ: На конику? Дівчатко на ко-
нику? Товды не чудо же не знате
де є. Хебаль го вытяла, та од-
фуркла од підпитого вітця. Но, і
таким треба діти! Не ганьбите ся.

IX

*Што не знають змысны
ярмачны майстрове,
хлопи, теты та і
здібны коникаре,
кед уж Тато думал
же вшытко готове,
пришли му на поміч
чорны коминяре.*

ОТЕЦ: Пребачте, пане коминяр, не виділи сте єдно мале дівчатко?

КОМИНЯР: Не буде то тото?

ОТЕЦ: Котре?

КОМИНЯР: Тото там на каленици при комині.

ОТЕЦ: Она! Присям, она! Наталко! Наталко, што то там робиш горі, на дасі?

НАТАЛКА: Сідлам коня, тату! Не видиш, зімала єм чорного пышного буланка!

ОТЕЦ: Преці то комин, Наталко!

НАТАЛКА: Ох! Як же, тату, не маш ани кус фантазиі. Не видиш яку ма красну долгу гриву, як шалено регоче! Іга-га! Іга-га! Ію-ю, летиме високо понад цілий ярмак!

ОТЕЦ: Дам я ти цілий ярмак! В новій новіцькій кошельці єс ся на верх хыжы вышкрабала. Лиш тот окурений комин і гыбай долов, бо кєд я ґу тобі вийду та будеш виділа!

КОМИНЯР: Га,га,га...

ОТЕЦ: Што ся ты ту регочеш як старий кін? Жебыс тот комин як суцо поомітал, та бы мі тераз дівча на виглядало як правдивий дяблик.

КОМИНЯР: Не сьмію ся з дівча-те. Была бы з ней добра коминярка. Сьмішні мі лем з вітця што стратил дівча на ярмаку... Га, га, га...

ОТЕЦ: Коминярка? Ци видиш! Нашол мі професию для мого дівчате!

КОМИНЯР: Та што-ж? Нияка ро-

бота не гріх. І з роботи ся ниhto не сьміє.

ОТЕЦ: Лем ся ты регоч... Регоч ся. Бодай тя покрутило! Наталко, гайда, ту долов!

НАТАЛКА: Чом, тату? Преці тото нич не коштує!

ОТЕЦ: Будеш виділа ци коштує лем зыйдеш долов.

НАТАЛКА: Не зыйду. Куп мі батіг зо шмиґачом та зыйду.

ОТЕЦ: Мама наказала папучкы, а не батіг. Гайда, зберай ся долов!

НАТАЛКА: А купиш мі шмиґач?

ОТЕЦ: Но та куплю ти што хцєш, лем уж раз зыйд. Пізрий кілко сьвіта назберало ся доокола.

ПАНІ: Но і то мі якысий отец. Та-кым як тот ани не треба діти. Лем кукнийте як ся дівча высмарувало, як коминяр!

КОМИНЯР: А вы, пані, думате же коминяре не люде?

ПАНІ: Не бесідую о коминярях. Я лем гварю о вітци што ся му дівча высмарувало як коминяр. Все єм вірила же видіти коминяря значыт щєстя. А оно булю так. Цілий сьвіт ся горібздом обернул...

КОМИНЯР: Будеме видіти, панюсьо, ци будете так бесідувати кєд вам комин треба буде вымітати.

ОТЕЦ: Слухай, майстер, я шаную коминярів. Не пішол бы ты горі, зняти тото моє дівчатко. Заплачу ти. Добрі заплачу.

КОМИНЯР: Платити не треба. Але цілий час кєд я буду долов

знимал, мате перотати: Ira-ra, ira-ra!

ОТЕЦ: Маш розум. Видиш кілко ся ту народа зобрало.

КОМИНЯР: Як лем хцете: Я інакше горі не іду.

ОТЕЦ: Допрадвы мушу?

КОМИНЯР: Я кладу драбинку, а вы зачынайте...

ОТЕЦ: Ira-ra... Ira-ra...

Х

*А кед же ся тата
порядні послухат,
та ся скоро вшытко
страчене дигонит.
Тобі буде сьмішні
од брюха до уха
же татове гнетка
пристанут на коні.*

НАТАЛКА: Обіцял єс, тату, же мя не будеш бил.

ОТЕЦ: Не буду, не буду. Але виділа єс як ся з мене люде сьміяли?

НАТАЛКА: Не бій ся, мамі не повіме, а што ся стараш о інчых. Было супер, гітес...

ОТЕЦ: Буде ти супер кед тя мати взріт таку высмарувану, і кед їй вшытко повім.

НАТАЛКА: І тото кілко єс пива з кумом Митром выпил під будком?

ОТЕЦ: О взял бы тя фрас, і дівча. Та ци ты уж вшытко мусиш видіти. Гайда, ідеме домів.

НАТАЛКА: Обіцял єс мі шмигач...

ОТЕЦ: Та най ти буде. Ачий ся придаст. Гей, пане, дайте мі єден батіг. Єден шмигач. Дякую. Так, видиш, ту го маш. Тераз ідеме домів.

НАТАЛКА: Добрі, але ты ід наперед, а я тя буду заганяла.

ОТЕЦ: Што, вітця заганяти батогом? Та ци я го нато купил? Будеш ты виділа, лем прийдеме домів.

НАТАЛКА: Я домів не піду, та не буду виділа.

ОТЕЦ: Слухай, ідеме красні домів, і ся дома о вшыткым добесідусме.

НАТАЛКА: А будеш коньом?

ОТЕЦ: Отец най буде коньом? Што то єс сой выдумала?

НАТАЛКА: Кед не будеш коньом, та я ся выпендрам на комин.

ОТЕЦ: Ні, ні. Боже сохрани. Дост было пендряня, дост! Добрі. Буду. Буду і коньом, і волом, і ослом. Вшыткым буду, кед хцеш, лем уж рушайме з того ярмаку.

НАТАЛКА: Та берте мя на гірғы.

ОТЕЦ: Іщы і тото? Но, добрі, гайда. Пендрай ся мі на гірғы. Лем скорше, но уж! Зас ся люде коло нас зберают. Гайда!

НАТАЛКА: Йой, прекрасні! Гайда, вйо! Сивку, вйо! Вйо, Сивку.

XI

Кед ти власны уха

*дзвонят на тырвогу,
вйриш же і батіг налена розвага,
а Татови, присям,
аж дыргають ногы
та ся дораз щыро
сам батозом смагат.*

ОТЕЦ: (встечено) Леоно, я веце ничыім цимбалом не буду, знаш! Не буду! Што думаш. През цілие, цілицке місто мі сідит на гірґах, сідлат мя і кричыт на ціле горло: Вйо Сивку, вйо! Іщы і батогом коли-неколи потягне, жебым скорше дрындал. Люде ся за мном озерают, а я псім нюхом лем жебы скорше гу домови...

МАТИ: Я тя післала по папуці, а не по батіг.

ОТЕЦ: Та другіраз підеш з ньом на ярмак ты, будеме виділа ци не придеш домів з комплетном упряжом.

МАТИ: Я не винувата же дівча любит коні. Я ій оповідала о червеній шапочці, а ты о гусарях і ковбоях... Но, та тераз маш.

ОТЕЦ: Маш і ты. То і твоє дівча.

МАТИ: Мам ю і я. Але кед зо мном даґде піде, не знимают ю люде з комина. І не сідлат мя

за дорогом...

ОТЕЦ: Та знаш што? Тераз ты підеш гу ній, най тебе да-с дві години пошмиґат і посідлат, будеме видіти як забесідуєш.

МАТИ: Слухай, яка є, така є, наша є.

ОТЕЦ: Буде наша кед і тебе запряже, а не лем мене. Наостаток ты мене вчыла як треба в фантазиі поглядати жебы мати коня. Но, прошу барз, ід дакус. Поглядай.

МАТИ: Не можу. Мушу піти на зобрания родительского комітету. Учтьелька одсылала же на тот раз обовязково повинна прити мати, а не отец. А отец най позмыват тото што пооставало, я мушу понагляти жебым ся не спізнала.

ОТЕЦ: Но, єдна тя впрігат споза комина, друга тя впрігат споза шпаргета, та ти уж, тату, доправды суджене быти коньом. Вйо, Михале! Вйо!

XII

*Уж на вшыткы страны
вызерат парада,
бо страпліня дома,
присям, уж барз вельке,
а жебы не вышла
іщы векша звезда -
што тіж на то рече
пані учителька?*

УЧТЬЕЛЬКА: Вірте, пані Леоно, я не знам што буде робити з тым вашим дівчатом?

МАТИ: Чом, учителько?

УЧЫТЕЛЬКА: Я гварю школярам най на академію кажде ся навчыт даяку сьпіванку, а она одсьпівала „Штырі коні тлустенькы“... Подумайте сой. А на годіні рысуваня я вшыткым задам най нарысуют сонце, а ваша Наталка нарысуе сонце з гривом, з хвостом, з копытами. Але і то не вшытко. Другы діти кед войдут до клясы, красні поздравкают „добрий ден“, а она, ваша Наталка, кождому і здравкат і одздравкуе: „Вйо, Сивку!“ Мате вы дома коня?

МАТИ: Ні, лем мужа. А чом звідуете?

УЧЫТЕЛЬКА: Адже ваше дівча часто забыват принести книжки, але батіг не забуде.

МАТИ: Што робити з ньом, учытелько, дорадте мі. Дівча барз любит коні...

УЧЫТЕЛЬКА: Не хтіла бым вас дітхнути, але видит ся мі же ваше дівча треба бы было завести до дохтора.

МАТИ: Та была єм з ньом, але він лем выбадал же ма пошырены мігдалы. Каже іх вытяти.

УЧЫТЕЛЬКА: А о конях сте му гварили?

МАТИ: Гварила, а якже.

УЧЫТЕЛЬКА: А він?

МАТИ: Гварит же то іщы байка, бо його дівча любит гады.

УЧЫТЕЛЬКА: Но, што-ж, ваша є, та ся о ню старайте, але веце най не ходит до школы з батогом. Уж ю вшыткы приятелькы прозывают, кричат за ньом же є

баба-хлоп, а она шмиґачом по них... Робте з ньом дашто. То хворота. Лічте ю. І то чым скорее...

XIII

Ци дівчатко не ма

даякой горячкы?

Ци зимниця дака во сні ю не бис?

*Ци врокы даякы, ци інча болячка
в єй молодій главці*

дагде ся не крыє?

МАТИ: Наталко, не болит тя дашто?

НАТАЛКА: Ні, нич мя не болит.

МАТИ: Не горячо ти?

НАТАЛКА: Ні.

МАТИ: І ани ти не зимно?

НАТАЛКА: Ани мі не зимно.

МАТИ: А не трафлят ся так, же ся ти закрутит в голові, же ти зьвіздочки пред очами танцуют?

НАТАЛКА: Я зьвіздочки виджу лем в ночы, кед ся през вікно призерам на небо.

МАТИ: Ага, ага... А часто ся так призераш?

НАТАЛКА: Все, кед не можу заснути.

МАТИ: А часто не можеш заснути?

НАТАЛКА: Все коли ся з вітцьом сварите.

МАТИ: Як так можеш о родичох повідати? Преці мы ся з вітцьом нігда не вадиме. Мы ся лем радиме.

НАТАЛКА: Та радте ся так жебы нам сусідове не дуркали до стіны.

ОТЕЦ: А не было бы, моя дівко,

ліпше, кєд бы ты ніс барже три-мала в течці, а не на стіні?

НАТАЛКА: Кєд вас аж до сусіда чути. Вчєра, коли єм была в Владека, чула єм през стіну як кричыте же мя до шпыталя од-везете. Не піду до шпыталя. Не піду, не піду, не піду!

ОТЕЦ: Добрі, не підеш. Але повідж, не было бы ліпше кєд быс ся ходила бавити до Яминки, до Марці, або до Оленки, а не до Владека?

НАТАЛКА: Кєд они мя не хцут. Гварят же єм хлопця, та най ся з хлопцями і бавлю.

МАТИ: Добрі, бав ся ты, дітино моя, з кым лєм хцєш. Але сусіда ся оповідат же все лєм до якы-сьх клямотів ся впрігате.

НАТАЛКА: Га, кєд мі не хцєте купити коня.

ОТЕЦ: Але, дівча, де ты виділа, жебы в М-З тримали правдивого коня? Наше мешканя і для нас троіх малє, а де іщы коня змістимє. Розумієш, мешканя наше малє.

НАТАЛКА: Так товды купте мі гачатко.

ОТЕЦ: А де же буде спало?

НАТАЛКА: Най спит в гаражи.

ОТЕЦ: А де авто поставимє?

НАТАЛКА: На улици, як і інчы. І знайте, кєд мі коня не купите, выпєндрам ся на фабричний комин. Та што, фабричний комин. Выпєндрам ся аж на місячок!

МАТИ: Но і маш, Михале. Роб тераз што знаш і як знаш. Я уж ґрунту під ногами не чую. Уж єм

ани не ґаздыня, уж єм ани не родич, ани єм не мати. Нич єм, нич... Ведте мя, ведте мя просто до шпыталя...

ОТЕЦ: Чом? Та дівча хцє лєм жебы сме ій купили коня.

МАТИ: Йой! Бер ся мі спєред очи до біса ясного, і ты і кін!

ОТЕЦ: Та прид ґу собі, жєно, кій ти фрас. Цілу хыжу рознесєш. Втихомир ся... Лєоно...

МАТИ: Ні, з тобом штоси не так. Коня до обыстя. Лєм мі того іщы бракує.

ОТЕЦ: І як же буде?

МАТИ: Ты отєц. Вынайд дашто. І так гвариш же тото што я вынайду, все на злє выйдє. Воз ся за думаня.

ОТЕЦ: Та выдумал єм.

МАТИ: Выдумал єс купити коня. Таку мудрієст могла вынайти і моя покійна баба. Найд ты таку мудрієст жебы ся коня не купувало.

ОТЕЦ: Є, на таку мудрієст, видит ся, за малє єдної головы.

XIV

Коні любят сіно,

і обрік з вівсиком.

Жолоб, тепла стайня -

то дїм по їх душы.

Іщы кєд родичє

дакус просторікы,

ту лєм кум свій хырбрт

підставити мусит.

ЛЮДЕ: На-тал-ка! На-тал-ка! На-тал-ка! На-пе-ред! На-пе-ред! На-тал-ка! На-тал-ка!

ПАНІ: Што то? Што ся ту діє?

КОМУНЯР: Што ся діє? Дівча
вылізло на церковну вежу.

ПАНІ: Ци то не тото з косичком
на боці, в червеній бобкастій ко-
шельці?

КОМИНЯР: Гей, доправды тото.
Осідлала велькій дзвін і колыше
ся на ним.

ПАНІ: Господи, впаде, та ся роз-
брызне як помідор.

КОМИНЯР: Та не помідор то, пані,
але кремін. З той бы был до-
брий коминяр.

ПАНІ: Але она не коминяр.

КОМИНЯР: Іщы ні. Але буде. І то
коминяр над коминярями.

ЛЮДЕ (голосно кричат і плеска-
юць долонми): Бра-во! Бра-во!
Бра-во... На-тал-ка! На-тал-ка!

МИТРО: Дівча, што ты там ро-
биш?

НАТАЛКА: Сідлам дзвін, куме
Митре!

МИТРО: Та ци дзвін до сідланя?
До сідланя сідло.

НАТАЛКА: А кєд сідла не мате?

МИТРО: Та ся сідит на покровци.

НАТАЛКА: А під покровцьом
што?

МИТРО: Знає ся. Під покров-
цьом кін.

НАТАЛКА: А кєд вам отец ку-
пити коня не хце?

МИТРО: Га... Товды... Товды - сі-
длаш вітця!

ЛЮДЕ (плескаюць): Браво! Браво!

КОМИНЯР: Наталко, попозерай
ци ся курит з коминів!

НАТАЛКА: Не курит ся, уйку ко-
минярю. З коминів вылітують лем

чорны конікы.

КОМИНЯР: А там де ты?

НАТАЛКА: Діждийте, зараз ся
так розгойдам же одлечу аж на
того сіркастого што ся іу мі пен-
драт з бабиного кута.

КОМИНЯР: Влап го, Наталко. Зі-
май за гриву, най ся цілком схы-
лит іу земли. Земля пісна, до-
цяма выхнена. Адже дощу од
Нового Рока не было. Такий сив-
ко нам тераз барз потрібний.

НАТАЛКА: Засвистати на него?

КОМИНЯР: Дай ле ты його до-
лов, най го запряжеме. Най ся
зрадують оранины. Вйо, Сивко,
вйо!

XV

Ци ся наостатку

кажде розосьміє,

кєд ся вшытко робит

не так як належыт?

До шпикy ся змокне і здервяніє

Кєд ся імат коні

знад церковной вежы.

ОТЕЦ: Здорів буд, Митре, же єс
ю привьюл. Та хто бы подумал
же може такє дашто выстроіти.
Грзіла же ся выгребе на фа-
брычний комин, але на церков-
ну вежу... Хто бы подумал?

МАТИ: Як змокла. Трясе ся як
трепота. Здорів буд, Митре.

МИТРО: Не дякуйте мі. Кєд бы
не было того старого коминяря,
хто зна ци бы зышла долов з ве-
жы. Вшытко то він завершыл.
Лем його хтіла послухати.

МАТИ: Сиротка! Трясе ся в пос-

тели, горячка ю присіла, і аж през сон непрерывні повтарят: вйо, Сивко, вйо...

ОТЕЦ: То не ворожыт на добре.

МАТИ: Хыбаль ні. Та нич ся выгрібувала на чеперкы, та і на телеграфы, іщы єм якоси вытри-тримувала. Але на вежу... Што маме робити? Што, куме Митре?

МИТРО: Нич вам не остає, лем купити дівчату коня.

ОТЕЦ: Та хоц бым го і купил, Митре, та де го буду тримал. Видиш же наше обыстя мале і для нас троіх. Де іщы з коньом?

МИТРО: Та я го возму до свойой шопы. А пак уж лем даяк буде...

ОТЕЦ: Митре, выбавителю, на правду ти того нігда не забуде-ме. Мати, значыт купуєме нашо-му дівчату коня.

МАТИ: Так і быти, Михале, купу-єме...

XVI

*Єдномысність вітци
перша ґваранция
же ся сон дітиньскій
оберне на яву,
але може выйти
велька комендия
кєд ся сон з дньом ясным
злосливо побавит.*

НАТАЛКА: Купуєме коня! А де же буде стоял, тату?

ОТЕЦ: А в кума Митра шопі.

НАТАЛКА: Товды то не буде наш кін, але кумів.

ОТЕЦ: Ні, наш буде. В кума бу-де, як ти повісти, буде в него

льокатором.

НАТАЛКА: А што буде іл?

ОТЕЦ: Га, буде... буде іл тото што і другы коні...

НАТАЛКА: А хто го буде кормил?

ОТЕЦ: Так, буде... кум Митро... А і мы, кєд встигнеме...

НАТАЛКА: А де ся буде пасти?

ОТЕЦ: Та, на поли, як і другы коні.

НАТАЛКА: Знаш што, тату, не хцу я такого коня што буде в людзкого ночувал, што го вшыткы люде кормити і дозерати буд-дут. Я хцу коня, котрого я буду гласкала, оґін му розчесувала, гриву заплітала, сідлала і на ним літала. А кум Митро кєд хце, най ма свойого.

ОТЕЦ: Але, Наталко, мы з маті-рю уж постановили.

НАТАЛКА: Не хцу, не хцу і не хцу... Я хцу мати лем такого ко-ня, якого я выберу, якого я обхо-дила буду, котрий буде лем мій і ничый веце. Такого хцу.

ОТЕЦ: Но, кєд го хцеш, та си го найд.

НАТАЛКА: А найду, тату.

XVII

*Ци уж то хворота,
ци нашлідні ґены,
каждому ся верне
што собі зажычыт.
Кєд ся час зрегоче
як коні кормлены -
дармо ся впрігают
і власны родиче.*

НАТАЛКА: Тату! Тату! Ґварил єс

же хцеш коня.

ОТЕЦ: Хцу, Наталко.

НАТАЛКА: Мамо, і ты гварила же хцеш.

МАТИ: Гей, і я хцу...

НАТАЛКА: Значыт, вшыткы хце-ме коня.

ОТЕЦ І МАТИ: Гей, вшыткы, вшыткы...

НАТАЛКА: А якого бы ты, тату?

ОТЕЦ: Я бы такого враного, пышнога, з напненым карком. Тако-го жебы ся і кум Митро за мною пообзерал.

НАТАЛКА: Та кед єс выбрал враного, выпендрай ся на сливку.

ОТЕЦ: На сливку?

НАТАЛКА: На сливку, горі на чеперкы, прібуй хватити тоту біляву хмарку. Лем ю хват за гриву і враний кін твій. Гайда, тату, гайда!

ОТЕЦ: Но, фрас бы взял і дівча. Не видиш же то обычна хмарка.

НАТАЛКА: Ци ты на правду не маш ани кус фантазиі? Лем ты гультай горі, стягний враного гу конарям, осідлай чеперкы і - вйо, тату! Мамо, а якого бы ты?

МАТИ: А ідже, Наталко, лишме тото. Дост нам буде і татів.

НАТАЛКА: Не дост, не дост, мамо. Каждє мусит мати свойого власного. Не знаш як сте мі з татом приповідали байочки о

хмарках. Гайда, выбер сой.

МАТИ: Дай мі спокій, дівко.

НАТАЛКА: Кед не выбереш, выдраплю ся аж на крест на вежы.

МАТИ: Най ти! Я найбарже волю тоты шалены дерешы з піддвигненыма оґоняма.

НАТАЛКА: Товды ся, мамо, пендрай на черешню.

МАТИ: Але, моя дівко, дебы я стара в. тым кабаті на черешню? Но... взял тя фрас і дівча... Де є тота драбинка?

НАТАЛКА: Так, мамо! Так. Лем помалы. Прешмар праву ногу на чеперкы, зімай ся руком за конар, і вйо - Дереш, вйо! Гайда, гайда! А я выскочу на яблоньового Сивка. Позерай, яку срібну гриву ма. Сивку мій! І-га-га.

ОТЕЦ: Лем міркуй, не обсьмакай ябка, видиш же іщы зелены.

НАТАЛКА: Тату, кед добрі осідламе нашы коні, скорше приста-нут. Гайда, вйо! Сивку, вйо! Гайда мамо, гайда тату!

ОТЕЦ: Вйо, Враний, вйо!

НАТАЛКА: Гайда, мамо!

МАТИ: Вйо, Дереш, вйо!

НАТАЛКА: Вйо Сивку! Полетиме аж ся за нами порох двигне, гайда, Сивку!

ВШЫТКЫ: Вйо, Враний, вйо Дереш, вйо Сивку... Вйо...

*Наталка - дівча котре любило коні то єдна зо штырьох сценічных штук котры складають ся на книжку **Наталка в світі лівых, цпливых і щєсливых**, видану через „Руске слово“ в Новым Саді (Югославія). На лемківску бесіду перевьял уйко Петро.*

З М І С Т

<i>В 50-ым році нашого вигнання</i>	3
Петро Мурянка - <i>Краю мій</i>	4
<i>Скорочений календар на 1997 рік</i>	7
<i>Календарий, Історичні дати</i>	8-31
Миколая Божук - <i>О Тисо</i>	9
Владимір Бильня - <i>xxx (з оповідяння Ференц Новотни)</i>	11
Іван Маціньскій - <i>Лемки</i>	13
В.Ю.Скакандій - ілюстр. до твору В.Гренджи Донского	15
Василь Заяц - <i>Великій грішник</i>	17
Симеон Пыж - <i>Мысли о народі</i>	19
Богдан Ігор Антонич - <i>До холодных зьвізд</i>	23
Jan Astriab - <i>Sonata per viola e pianoforte (початок твору)</i>	25
Александр Митрак - <i>з Вражынь подорожы по Верховині</i>	27
Емілій Кубек - <i>Him! Мы не помреме!</i>	29
В.Ю.Скакандій - ілюстр. до оповідання Й.Жупана <i>Теплий хліб</i>	31
<i>Скорочений календар на 1998 рік</i>	32
<i>Десятинні річниці 1997 рока</i>	33
Ярослав Воргач - <i>Слів пару о тасмничий історії</i> <i>наших найдавніших предків</i>	42
<i>Слово з жытя Сьвятого Кірила, Учытеля Славян</i>	49
Петро Трохановскій - <i>Павел Русин з Кросна</i>	50
Павел Русин - <i>Похвала поезії</i>	55
<i>Вступ до Troas - шестой трагедії Аннея Сенеки</i>	56
Василь Пагіря - <i>Михаіл Алдрелла - Мукачівскій писменник</i>	58
Василь Сочка-Боржавин - <i>Великій Славянин</i>	60
Димитрій Марков - <i>Зо споминів о А.Добрянскым</i>	68
Александр Митрак - <i>Пробуждение, Добрі тому..., На Верховині</i> ...	73
Любомир Воргач - <i>Професор Михал Балудянскій</i>	74
(м) - <i>Сто пяддєсят років „Книжыці чытальной”</i>	76
Володимир Фединишинец - <i>Книжыця</i>	79
Юрій Панько - <i>З жытя і творчости Емілія Кубека</i>	84
Емілій Кубек - <i>Кому што Бог обіцял</i>	86
Адам Барна - <i>Перший Декан Лемковини</i>	94
Петро Мурянка - <i>Лем біль - біль понад вшытко</i>	98
Олена Дуць-файфер - <i>Петро Мурянка</i>	109
Славомир Молодчак - <i>Великій Русин Америки</i>	117
<i>Дітям малым і велькым, Дюра Папгаргай - Наталка,</i> <i>дівча котре любило коні</i>	121